

Marianne Tveit og May-Len Skilbrei

Mangfoldig marked

Prostitusjonens omfang, innhold og organisering

Marianne Tveit og May-Len Skilbrei

Mangfoldig marked

Prostitusjonens omfang, innhold og organisering

© Fafo 2008

ISBN 978-82-7422-653-1

ISSN 0801-6143

Omslagsbilder: © Jens Sølvsberg / Samfoto, © Fredrik Naumann / Samfoto,

© Roger Hardy / Samfoto

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
Kapittel 1 Innledning	9
Kapittel 2 Framgangsmåter	13
Innledning	13
Problemstillinger	13
Feltets rammevilkår	15
Kunnskapsgrunnlag	18
Etiske vurderinger	23
Avgrensninger	24
Kapittel 3 Omfanget av prostitusjon	27
Innledning	27
Grunnlag for omfangsberegning	28
Situasjonen i Bergen	35
Situasjonen i Stavanger	40
Situasjonen i Trondheim	43
Situasjonen i Tromsø	46
Situasjonen i Kristiansand	48
Situasjonen i Oslo	50
Omfang i Norge	57
Oppsummering	63
Kapittel 4 Utvikling av prostitusjonsmarkedet	65
Gateprostitusjon	67
Innendørsmarkedet	70
Annonsering	72
Forholdet mellom de ulike arenaene	75
Kapittel 5 Livet i prostitusjon	77
Erfaringer med de forskjellige arenaene	77
Økonomi og marked	98

Kriminalitet og bakmenn	102
Vold og sikkerhet	108
Helse og forhold til sosiale tiltak	114
Kapittel 6 Ulike aktører, ulike utfordringer	117
Norske kvinner på innendørsmarkedet	118
Norske kvinner på utendørsmarkedet.....	119
Andre europeiske kvinner	120
Thailandske kvinner	122
Afrikanske kvinner	124
Kundene	125
Kapittel 7 Avslutning	131
Referanser	137
Vedlegg 1 Informasjonsskriv	143
Vedlegg 2 Intervjuguide kvinner i prostitusjon.....	144
Vedlegg 3 Intervjuguide nøkkelinformanter	146
Vedlegg 4 Intervjuguide telefonintervjuer.....	149

Forord

Denne rapporten er et resultat av en kartlegging Fafo har utført på bestilling fra Justis- og politidepartementet. Vinteren 2008 vedtok det norske Stortinget å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester og i den forbindelse har det blitt diskutert hvilke konsekvenser dette forbudet kan ha for markedet og for de enkelte aktørene. Departementet ønsket kartleggingen for å legge til rette for en kontinuerlig vurdering av om kriminalisering av det å kjøpe seksuelle tjenester har negative konsekvenser for personer som selger seksuelle tjenester og en eventuell senere evaluering av forbudet. Hensikten med kartleggingen var også å skape kunnskap om områder der det vil være nødvendig å sette inn ekstra innsats for at kvinner og menn som selger seksuelle tjenester ikke skal rammes av forbudet.

Som forskere på feltet prostitusjon, migrasjon og menneskehandel har det vært interessant og spennende for oss å kunne gjøre en helhetlig kartlegging av hvordan prostitusjonsmarkedet i Norge ser ut i 2008. Vi har de siste årene utført en rekke forskningsarbeid på ulike deler av prostitusjons- og menneskehandelsfeltet, noe vi har hatt god nytte av i dette arbeidet. I dette prosjektet har vi favnet bredt, både geografisk og innenfor feltet, noe som har gitt oss god oversikt, kontinuerlig oppdatering og ikke minst verdifull ny kunnskap om utviklingen av prostitusjonsfeltet i Norge. I den inneværende kartleggingen er menneskehandel bare ett av temaene. Målsettingen har vært å kartlegge den delen av prostitusjonsmarkedet der kvinner selger seksuelle tjenester til menn. I det markedet finnes det mange ulike grupper og behov, og vi har ønsket å vise bredden, mangfoldet og omfanget samt den innsatsen som er påkrevet for å assistere spesielt kvinner som selger seksuelle tjenester.

I arbeidet med kartleggingen og ferdigstilling av rapporten har en rekke personer vært en ekstra ressurs for oss ved at de har bidratt med kommentarer underveis. På Fafo vil vi spesielt takke kollegaene våre i forskergruppen på prostitusjon og menneskehandel, Anette Brunovskis og Guri Tyldum. Forskningsassistentene Henriette Tveit, Benedicte Hafskjold, Kaja Reegård, Margrethe Krogh, Reidunn Nygård, Ingeborg Kristensen, Rasmus Berge og Thomas G. Ballo skal takkes for hjelp med gjennomføringen av registrering av annonser og telefonintervjuer, og Jon Pedersen, Huafeng Zhang og Liv Elin Torheim for hjelp med å analysere omfangsundersøkelsen. Til sist vil vi rette en stor takk til Agneta Kolstad og Bente Bakken i Fafos informasjonsavdeling for uvurderlig hjelp og utrettelig innsats i en hektisk sluttspurt.

Temaene menneskehandel og prostitusjon vekker sterkt engasjement, og fagfeltet bebos av personer som har vært opptatt av problematikken lenge og som har opparbeidet seg mye kunnskap. Det arrangeres mange møter og seminarer hvor fagpersoner kommer sammen og diskuterer situasjonen og mulige løsninger, og det betyr at kontakten er tett og god. I dette prosjektet har vi fått god hjelp av mange fagpersoner, spesielt blant de sosiale tiltakene og politiet, som har stilt opp til intervjuer i Oslo, Stavanger, Kristiansand, Bergen, Trondheim og Tromsø. Olav Lægdene i Kirkens Bymisjon Nadheim, Kirsten Frigstad i Kirkens Bymisjon Natthjemmet, Helge Årsvoll i Kirkens Bymisjon Albertine, Astrid Gerds fra Prostitusjonsteamet i Bergen kommune, Birgitte Ellefsen i Politidirektoratet, Charlotta Holmström fra Malmö högskola, Bjørg Norli og Liv Jessen fra Pro Sentret og Astrid Renland fra PION har i tillegg kommentert rapportutkast. En stor takk til dere alle!

Til sist: Som alltid er det personer som selger seksuelle tjenester som er viktigst for oss, både som kilder og som grunn til at vi forsker på disse temaene. Kvinner over hele landet har stilt opp på intervjuer ansikt-til-ansikt og over telefonen, og det er vi svært takknemlige for.

Oslo, desember 2008

May-Len Skilbrei og Marianne Tveit

Sammendrag

I denne rapporten har vi beskrevet resultatene fra en kartlegging av det norske prostitusjonsmarkedet. I november 2008 vedtok det norske Stortinget å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Justis- og politidepartementet ønsket i den forbindelse en kartlegging for å legge til rette for en kontinuerlig vurdering av hvilke konsekvenser kriminaliseringen av det å kjøpe seksuelle tjenester kan ha for markedet og aktørene i det. Hensikten med kartleggingen var også å skape kunnskap om områder der det vil være nødvendig å sette inn ekstra innsats for kvinner og menn som selger seksuelle tjenester og som kan rammes av forbudet.

I arbeidet med kartleggingen har søkelyset vært på å besvare fire ulike problemstillinger som er relevante med hensyn til ønskede og mulige konsekvenser av kriminaliseringen av det å kjøpe seksuelle tjenester: (1) *Hvor stort omfang har den delen av det norske prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger seksuelle tjenester?* (2) *Hvor mange menn kjøper seksuelle tjenester, og under hvilke omstendigheter kjøper de sex?* (3) *Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester prostitusjonen og sin situasjon i den?* og (4) *Hvordan organiseres dagens prostitusjonsmarked?*

For å besvare disse spørsmålene baserer vi oss på flere kilder som supplerer hverandre: Omfangsberegninger over gateprostitusjonen basert på tallene til de sosiale tiltakene, egne omfangsberegninger over innendørsmarkedet basert på registrering av internetannonser, intervjuer med fagpersoner fra politiet og de sosiale tiltakene, observasjon og deltagelse i feltarbeidene til de sosiale tiltakene, intervjuer med 20 kvinner som selger seksuelle tjenester, en survey blant 120 kvinner på innendørsmarkedet og en gjennomgang av forsknings- og kunnskapsbidrag på prostitusjonsfeltet.

Kartleggingen avdekket et differensiert prostitusjonsmarked i stadig endring, med aktører med ulike og sammensatte behov. For å beregne omfanget av prostitusjon vurderte vi flere framgangsmåter, og gjennom intervjuer med fagpersoner, observasjon og gjennomgang av metodikken ble anslagene som allerede var gjort evaluert. Når det gjelder anslagene for det totale antall kvinner i gateprostitusjon gjennom et helt år, har vi etter en nøye vurdering tatt utgangspunkt i tallene til de sosiale tiltakene rundt om i landet, fordi vi mener dette gir det beste estimatet. Det totale antallet kvinner i gateprostitusjon i Norge i løpet av et år var i henhold til dette 1157 kvinner i 2007. Vi har videre gjennomført en omfangsundersøkelse på innendørsmarkedet basert på registrering av annonser for prostitusjon i magasiner og på Internett. Denne undersøkelsen viser at det trolig er fra 1700–1900 enkeltpersoner på innemarkedet i Norge i løpet av et år,

muligens flere hvis vi tar i betraktning at noen får kunder gjennom andre kanaler enn annonser. Det betyr at samlet på ute- og innemarkedet anslår vi at det minst er rundt 3000 personer i prostitusjon i Norge i 2008. Til slutt har vi, på grunnlag av informasjon fra de lokale tiltakene og egne observasjoner kombinert med data fra registrering av innendørsprostitusjon, kommet fram til estimater for antall personer som totalt er til stede i prostitusjonsmarkedet per døgn i Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. Totalt sett i hele landet anslår vi at det er rundt 135 personer i gateprostitusjon og 500 personer i prostitusjon innendørs per døgn.

Det andre spørsmålet vi ville besvare var hvor mange menn det er som kjøper seksuelle tjenester og under hvilke omstendigheter de kjøper sex. Dette spørsmålet var det ikke mulig å besvare fyllestgjørende i dette prosjektet. Statens institutt for folkehelse gjennomførte våren 2008 en survey om seksuell praksis, deriblant prostitusjonskjøp, men dataene fra denne var rett og slett ikke gode nok til å kunne brukes. I stedet diskuterer vi ut fra tidligere forskning forskjeller mellom kundegrupper og hvordan kunder kan tenkes å forholde seg til at det å kjøpe seksuelle tjenester blir forbudt.

En viktig del av undersøkelsen var kartleggingen av situasjonen til kvinner som selger sex. Vi har intervjuet kvinner fra mange ulike nasjoner og som har ulike grunner til å befinne seg i prostitusjon. De ressursene og erfaringene de har med seg er viktige for hvordan kriminaliseringen vil påvirke deres liv og muligheter. Vi finner at det er en fare for at mulige negative konsekvenser av loven kan hope seg opp hos mennesker som av ulike grunner er sårbare fra før av.

Det fjerde spørsmålet vi har stilt er hvordan prostitusjonsmarkedet organiseres i dag. Vi har vært opptatt av hvordan annonsemarkedet fungerer, hvordan gateprostitusjonen ser ut, hvordan kvinnene organiserer sin egen prostitusjon og også hvordan kriminell organisering av prostitusjon, i form av hallikvirksomhet og menneskehandel, foregår. En målsetting med kriminaliseringen er å gjøre det norske prostitusjonsmarkedet mindre attraktivt for menneskehandlere. Håndhevingen av forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester kan også tenkes å endre måtene prostitusjon organiseres på på andre vis. Kontaktpunktene mellom selgere og kjøpere av seksuelle tjenester kan endres som en konsekvens av kundenes frykt for å bli oppdaget. Det har vært spesielt viktig i denne delen av undersøkelsen å skape kunnskap om hvordan annonsemarkedet, som ikke har vært beskrevet i tidligere forskning i Norge, fungerer.

I forbindelse med kartleggingen har vi vært opptatt av hvordan kriminaliseringen kan tenkes å påvirke situasjonen i framtiden, og av hvordan loven kan virke sammen med andre faktorer som påvirker markedet og opplevelsene til aktørene i det. Prostitusjonsmarkedet er omskiftelig, og med den økende internasjonaliseringen og differensieringen mellom arenaer, er markedet mer sammensatt enn tidligere. Det gjør det vanskelig å forutsi hvilke konsekvenser kriminaliseringen av prostitusjonskjøp vil ha. Det blir derfor viktig å ha en beredskap for å legge til rette for veien ut av prostitusjon og for å verne ekstra sårbare grupper mot eventuelle negative konsekvenser av loven.

Kapittel 1 Innledning

Prostitusjon er et tema som vekker sterke reaksjoner i Norge, både i politikken og den generelle samfunnsdebatten. Et viktig tema i den offentlige debatten er spørsmålet om hvordan vi som samfunn skal gripe inn for å redusere prostitusjon. Prostitusjonsmarkedet har gjennomgått store forandringer, og dette har påvirket hvilke politiske virkemidler som synes egnede og mulige. De siste årene har norske politikere diskutert både muligheten for endringer i straffeloven, utlendingsloven og i lokale politivedtekter. Det viktigste forslaget har vært å kriminalisere det å kjøpe seksuelle tjenester, og dette forslaget ble vedtatt i Odelstinget 20. november, og vedtaket ble bifalt i Lagtinget 25. november 2008. Forslag om å kriminalisere kjøp ble sendt ut på høring sommeren 2007 etter avstemningen på landsstyremøtene til regjeringspartiene SV og AP. Det endelige forslaget ble oversendt Stortinget 18. april 2008 (Ot.prp. nr. 48 2007–2008), og justiskomiteen leverte sin innstilling 4. november 2008 (Innst. O. nr. 3 2008–2009). Den nye paragrafen vil lyde:

Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag, b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang. Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år.

Kriminalisering av det å kjøpe seksuelle tjenester er ment å skape endring både i holdninger og praksis. Regjeringen håper å oppnå holdningsendringene ved at lovendringen sender signaler om at prostitusjonskjøp ikke er akseptabelt, og de umiddelbare praksisendringene håper man å oppnå ved å bruke loven slik at man hindrer at sexkjøp finner sted, blant annet gjennom lovens avskrekkende funksjon.

Å håndtere fenomenet prostitusjon rettslig har lenge vært en utfordring i Norge, som i mange andre land. Myndighetene har forsøkt mange ulike måter å regulere prostitusjon på, og vi ser store historiske og lokale forskjeller. Etter at det å kjøpe seksuelle tjenester ble avkriminalisert i 1902, fortsatte man å regulere handlingene til den som

selger seksuelle tjenester, ved hjelp av sedelighets- og løsgjengerlovgivning og senere ved hjelp av utlendingslovgivning og hygieneforskrifter. Norge har lang tradisjon for å regne dem som selger seksuelle tjenester, som problemet med prostitusjonen. De siste tiårene har både politikere og andre derimot blitt mer og mer opptatt av å tematisere kjøperens ansvar i prostitusjonen, og man har utviklet egne tiltak rettet mot menn som kjøper sex. Først i form av K-prosjektet, som var et oppsøkende prosjekt i gateprostitusjonen i 1989, så telefonrådgivning i 1997,¹ holdningskampanjer i regi av Barne- og likestillingsdepartementet de siste årene innunder innsatsen mot menneskehandel og nå et generelt lovforbud mot å kjøpe seksuelle tjenester.² Vedtaket er resultatet av flere års diskusjoner og reflekterer en prosess som har foregått i flere ulike politiske miljøer. Kriminaliseringen markerer et viktig skille ettersom det å kjøpe seksuelle tjenester har vært tillatt i 106 år.

Den nye loven markerer ikke bare en endring fra å fokusere på selgeren til å fokusere på kjøperen av seksuelle tjenester, den innebærer også et brudd med utviklingen de siste 30 årene når det gjelder forholdet mellom sosiale tiltak og lovgivning. I disse tretti årene har man opprettet en rekke sosiale tiltak som skal håndtere prostitusjon som et sosialt problem for kvinner og menn som selger sex, det er også blitt opprettet noen tiltak med den hensikt å endre holdninger og tilby rådgivning til personer som kjøper sex. I den samme perioden har de forbudene som fortsatt kunne brukes mot partene i prostitusjonen etter den generelle avkriminaliseringen i 1902, blitt fjernet. Storsamfunnet har altså de siste tre tiårene først og fremst grepet inn overfor prostitusjonen gjennom sosialarbeid, og de sosiale hjelpetiltakene rettet mot kvinner og menn som selger seksuelle tjenester, har vært det viktigste virkemiddelet for å påvirke prostitusjonens omfang og innhold. Å gå fra forbud mot prostitusjon til å motvirke prostitusjon gjennom sosiale tiltak var i sin tid et viktig skifte i norsk sammenheng og har vært viktig for hvordan vi i dag forstår partene i prostitusjonen. At en av partene i prostitusjonen nå kriminaliseres, må derfor ses som en viktig endring i samfunnets regulering av fenomenet prostitusjon, og det blir viktig å følge med på hvordan dette påvirker prostitusjonens omgang, innhold og organisering i årene som kommer.

Denne rapporten har som målsetting å presentere kunnskap fra et kartleggingsprosjekt initiert av Justis- og politidepartementet som et svar på utfordringene som ligger i å gjøre endringer i reguleringen av et komplekst fenomen som prostitusjon. Vi beskriver den nåværende situasjonen på prostitusjonsmarkedet for å legge til rette for en kontinuerlig oppfølging av situasjonen i årene som kommer, og for en evaluering av loven. I Sverige ble prostitusjonskjøp kriminalisert i 1999. Det har i årene siden loven ble innført, vært reist en sterk kritikk mot at svenske myndigheter ikke har kunnet vurdere verken positive eller negative konsekvenser av loven fordi man ikke på forhånd

¹ Anette Dina Sørensen (2008): «Sociale tiltag i Norden: Mænd i randområdet», *NIKK magasin* nr. 2

² Det å kjøpe seksuelle tjenester av personer under 18 år er allerede forbudt etter § 203.

hadde systematisk og helhetlig kunnskap om det svenske prostitusjonsmarkedet. Det svenske forbudet har likevel blitt kontinuerlig vurdert, både med tanke på sosiale tiltak og politiets innsats, og konklusjonene i disse vurderingene har tjent som et viktig utgangspunkt i vårt arbeid i og med at disse rapportene har beskrevet mulige positive og negative konsekvenser av loven og de har beskrevet hva som har gjort det vanskelig å vurdere om det har funnet sted endringer i hvordan prostitusjon foregår i Sverige. Den norske loven er ment å gi en reduksjon i omfanget prostitusjon og derigjennom omfanget av menneskehandel for prostitusjonsformål. Det er derfor viktig å forut for lovens ikrafttredelse kartlegge hvor stort det norske prostitusjonsmarkedet er, og å utvikle og beskrive metoder som blir brukt under kartleggingen, slik at en omfangsundersøkelse kan gjentas på et senere tidspunkt. Etersom kriminaliseringen av sexkjøp kan ha medført mulige negative konsekvenser i Sverige er det også relevant å utvikle kunnskap om innholdet i prostitusjonen og egenskaper ved hvordan den blir organisert, for å kunne studere om det finner sted noen endringer i hvordan prostitusjonen foregår som påvirker muligheten til å utvikle et omfangsestimat og som påvirker hvordan livet i prostitusjonen oppleves.

Allerede fra våren 2007, da det ble klart at det går mot kriminalisering av å kjøpe seksuelle tjenester i Norge, har det kommet rapporter i media om at markedet er i endring. Noen har hevdet at omfanget av prostitusjon øker fordi aktørene vil utnytte markedet mens prostitusjonskjøp fortsatt er tillatt, mens andre hevder at omfanget er i ferd med å gå ned fordi holdningsendringene allerede er i ferd med å inntre. Selv om disse allerede observerte endringene i markedet som kan være en følge av kjennskapen til den kommende kriminaliseringen, gjør en kartlegging vanskeligere, er det likevel mulig å skape kunnskap som kan tjene som et sammenligningsgrunnlag senere. Basert på en kombinasjon av ulike framgangsmåter har vi studert det norske prostitusjonsmarkedets omfang, innhold og organisering. Vi vil først beskrive disse framgangsmåtene og kildene i detalj, før vi går videre til å beskrive og analysere våre og andres funn om prostitusjonens omfang, innhold og organisering i Norge anno 2008.

Kapittel 2 Framgangsmåter

Innledning

I denne kartleggingen har vi hatt som mål å skape kunnskap som skal tjene som et grunnlag for en senere vurdering av om kriminalisering av å kjøpe seksuelle tjenester fører til endring i omfanget av prostitusjon, og hvorvidt forbudet påvirker hvordan prostitusjon foregår og oppleves av mennesker som selger seksuelle tjenester. I det følgende vil vi beskrive hvordan vi har gått fram i denne kartleggingen. Først vil vi beskrive hva prosjektets problemstillinger har vært, før vi beskriver nærmere hvilke framgangsmåter vi bygger den senere beskrivelsen og analysen på. For å legge til rette for at undersøkelsen kan gjennomføres på et senere tidspunkt, har vi lagt vekt på dokumentere undersøkelsesopplegget nøye og ha klare problemformuleringer og avgrensninger.

Problemstillinger

I forrige kapittel beskrev vi bakgrunnen for behovet for kunnskap om prostitusjonens omfang, innhold og organisering. For å skape kunnskap som skal si noe om dette, utviklet vi fire problemstillinger.

I og med at en målsetting for forbudet mot å kjøpe seksuelle tjenester er å redusere prostitusjonsmarkedet ved å ramme og avskrekke kunder i prostitusjonen, er det å studere hvordan kriminaliseringen påvirker omfanget av prostitusjon, viktig. Kriminaliseringen er et ledd i en økende oppmerksomhet rettet mot etterspørselsiden i prostitusjon og kundenes ansvar for menneskehandel. Den første problemstillingen lyder derfor: *Hvor stort omfang har den delen av det norske prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger seksuelle tjenester?*

Det er kundene i prostitusjonen som er målgruppen for loven, og det er deres handlinger som har blitt vurdert å være så problematiske at de bør forbys. Til tross for at loven er rettet mot kundene, skapes det kontinuerlig kunnskap om omfanget av kvinner som selger seksuelle tjenester, og man slutter seg fra antallet sexselgere til hva som er omfanget av prostitusjon. Kvinner som selger sex, er mye lettere å observere og intervju, og det gjelder spesielt kvinner som vender seg til de sosiale tiltakene for assistanse. Når det gjelder lovens mulighet til å påvirke kunder og mulige kunders hold-

ninger og praksiser, skulle ideelt sett kunnskapen om selgere av seksuelle tjenester kunne suppleres av kunnskap om kjøperne. Prosjektets andre problemstilling er derfor: *Hvor mange menn kjøper seksuelle tjenester, og under hvilke omstendigheter kjøper de sex?*

Det kan være flere grunner til at innsatsen som er rettet mot å redusere prostitusjonens omfang, kan ha negative konsekvenser for kvinner som selger seksuelle tjenester. Hvis loven virker etter intensjonen, vil kvinnes inntektsgrunnlag bli borte. Det er viktig å minne om at all forskning peker på at kvinner selger sex fordi de trenger pengene.³ Avhengig av hvor mye penger de tjener, og muligheten de har til å skaffe pengene på annet vis, kan mange av kvinnene som selger sex i dag, havne i en desperat situasjon hvis kundegrunnlaget svikter. Denne desperasjonen kan påvirke hvordan kvinnene opererer i prostitusjonen, og de mulighetene de har til å verne seg mot fysiske og psykiske skader. Dette stiller høye krav til politiet og hjelpeapparatets mulighet til å assistere kvinnene når det gjelder for eksempel voldsanmeldelser og rådgivning. En mulig konsekvens av kriminaliseringen er at det blir vanskeligere for politiet og hjelpeapparatet å etablere kontakt med kvinner i prostitusjon og å bygge opp tillit. Dette gjelder spesielt for politiet som med den nye loven nødvendigvis må endre hvordan de forholder seg til partene i prostitusjonen. Det er derfor viktig å bringe på det rene hvordan kvinner i prostitusjon i dag, før et forbud, opplever sin situasjon. Negative konsekvenser av at kvinnes situasjon blir endret, kan avhjelpes ved at det innføres egnede tiltak, derfor er det ikke bare muligheten til å evaluere konsekvensene av loven som taler for at kvinnes situasjon må overvåkes nøye, men også muligheten til å endre utviklingen. Derfor er prosjektets tredje problemstilling: *Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester, prostitusjonen og sin situasjon i den?*

Kriminaliseringen av det å kjøpe seksuelle tjenester innebærer en stor endring i hvordan samfunnet griper inn overfor prostitusjon. Det betyr endrede betingelser for hele markedet. Dette igjen kan prege hvordan markedet organiseres og prostitusjonen praktiseres. Prostitusjonsmarkedet har vist seg å være svært dynamisk, og nye reguleringsformer og andre hindre har innebåret endringer og forskyvninger. Det er derfor grunn til å tro at kriminaliseringen kan føre til at organiseringen av prostitusjonen og kontaktformene i den kan endres. Som nevnt over kan kriminaliseringen medføre at kvinner som selger seksuelle tjenester, mister en av få muligheter til å tjene pengene de av ulike grunner trenger, enten det skyldes rusmisbruk, mangel på andre alternativer, høy gjeld eller menneskehandel. De som fortsetter i prostitusjonen selv om kundegrunnlaget eventuelt blir dårligere, kan oppleve at de må strekke seg lenger for å hevde seg i konkurransen om kundene, noe som kan gå ut over sikkerheten når det gjelder vold og helse. I dag jobber politiet og sosiale tiltak oppsøkende overfor kvinner i prostitusjon

³Se for eksempel Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax, May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo:Pax og Teela Sanders (2005): *Sex Work: a Risky Business*, Willan Publishing: Cullompton, Devon.

med skadereduksjon som målsetting, og vi ser at den jevne kontakten og tilbudet om tjenester er viktig for hvorvidt kvinner oppsøker hjelp når de trenger det. Det er derfor spesielt viktig å bringe på det rene om kriminalisering forårsaker prosesser som betyr at prostitusjon «går under jorda», og hvilke konsekvenser dette i så fall har. I forlengelse av dette må vi ta med i betraktningen at hvis prostitusjonsmarkedet gjennomgår store forandringer, kan det bety at forholdet kvinnene har til kundene, forandrer seg. Kvinner som selger seksuelle tjenester, forhandler og avgrensner relasjonen i prostitusjonen til noe hun opplever som sitt eget beste, og organiserer sin prostitusjon på en måte som legger til rette for dette. Et viktig punkt er derfor hvordan forholdet til kunden forhandles og organiseres. Endrer kriminaliseringen de betingelsene kvinnene kan sette ovenfor kundene når det gjelder sikkerhet, kondombruk og pris? For å kunne si noe om kriminalisering har endret kvinnenes forhandlingsmuligheter overfor kundene, må det først skapes kunnskap om hvordan denne relasjonen etableres og fungerer i dag, og hva som former den. Prisnivå på tjenester kan også gi en viss indikasjon på forhold mellom tilbud og etterspørsel, selv om andre faktorer, som rusavhengighet og tilbakebetaling av gjeld, også kan virke sterkt inn på hvilke priserprostituerte er villige til å gå med på. Man kan for eksempel se for seg at kriminalisering har ulike konsekvenser for ulike grupper av kvinner i prostitusjon, derfor er det viktig å gå ut bredt empirisk og å ha et bevisst forhold til hvordan endret regulering og endrede markedsbetingelser kan forandre eller reproducere eksisterende hierarkier innad i miljøet. For å besvare alle disse vanskelige spørsmålene er prosjektets fjerde problemstilling: *Hvordan organiseres dagens prostitusjonsmarked?*

Nå vil vi først beskrive de institusjonene som arbeider med prostitusjonsfeltet i dag, som vi heretter vil betegne som sosiale tiltak. Disse aktørene er i dag viktige for hvordan livet i prostitusjonen foregår, de er sentrale for kunnskapsutviklingen på feltet og deres arbeid og prioriteringer vil ha store konsekvenser for hvordan kriminaliseringen vil slå ut. Etter en kort beskrivelse av disse vil vi vende oss til hvordan vi kan besvare disse spørsmålene på en måte som kan gjentas ved evaluering av lovendringen senere.

Feltets rammevilkår

Måten sosiale tiltak og politiarbeid drives på, kan tenkes å forandre seg i årene som kommer. Med kriminaliseringen vil politiets inngripen i prostitusjonsrelasjonen intensiveres og endres og de sosiale tiltakene må møte de nye utfordringene kvinnene står ovenfor. Politiets kontakt med prostitusjonsmiljøene og aktørene i det vil beskrives underveis i rapporten. Her vil vi beskrive de sosiale tiltakene som finnes.

I Norge er det de siste tiårene etablert flere sosiale og helsemessige tiltak rettet mot kvinner i prostitusjon. Noen av tiltakene drives og finansieres av det offentlige, altså stat og kommune, andre av private og ideelle organisasjoner eller stiftelser.

Den viktigste enkeltinstitusjonen på prostitusjonsfeltet er Pro Sentret. Senteret har siden 1983 drevet sosial- og helsefaglig arbeid rettet mot kvinner og menn i prostitusjon i Oslo, finansiert av stat og kommune. I Pro Sentrets lokale arbeid er den viktigste oppgaven å være et lavterskel omsorgstilbud til kvinner i prostitusjon. De driver varmestue, hvor det tilbys mat, klesvask og hvile, og de tilbyr individuelt klientarbeid, helsetilbud som er bemannet med lege og sykepleier, og arbeidsmarkedstiltak. En annen viktig del av arbeidet er oppsøkende virksomhet, både på ute- og innemarkedet. Sosialarbeidere, kulturformidlere⁴ og sykepleiere utfører oppsøkende arbeid i gateprostitusjonsmiljøet. I tillegg til å etablere kontakt og gi informasjon om Pro Sentrets tilbud og arbeid, deler feltteamene ut kondomer, glidekrem og våtservietter.

Pro Sentret driver også oppsøkende arbeid på innemarkedet, rettet mot institutter og leiligheter.⁵ Dette arbeidet er ikke like omfattende og regelmessig som det oppsøkende arbeidet på utemarkedet. Teamene som jobber med innemarkedet, består hovedsaklig av en jordmor og en sosialarbeider. De gir informasjon om helsespørsmål og om Pro Sentrets sosialfaglige tilbud. Pro Sentret har også siden 1994 hatt status som nasjonalt kompetansesenter for prostitusjon, noe som betyr at de i tillegg til lokalt klientarbeid også har nasjonal kompetanseformidling, veiledning og kunnskapsinnhenting som viktige arbeidsoppgaver.

Kirkens Bymisjon er en privat kristen stiftelse som utfører arbeid som både supplerer og erstatter kommunenes sosiale arbeid på flere områder i ulike byer. Kirkens Bymisjon Nadheim i Oslo driver i likhet med Pro Sentret oppsøkende arbeid i prostitusjonsmiljøene og arrangerer kvinnekafé en gang i uka. Under det oppsøkende arbeidet informerer de ansatte om kvinnekafeen og om mulighetene til å besøke Nadheim på dagtid, der kvinner kan komme etter avtale for å snakke eller ta del i tilbudet der, for eksempel norskkurs. I tillegg deles det ut kondomer, glidekrem og våtservietter. Kirkens Bymisjon har et prostitusjonstiltak til i Oslo, Natthjemmet for prostituerte. Dette er et lavterskel overnattingssted for kvinner, hvor de kan spise, vaske seg og overnatte. Natthjemmet benyttes først og fremst av de norske kvinnene med rusproblemer, og 201 stykker benyttet seg av tilbudet i 2007.⁶

⁴ Sentret har hatt kulturformidlere fra flere ulike land og har god erfaring med at disse får spesielt god kontakt med kvinnene (Pro Sentret 2008:26).

⁵ Pro Sentret (2008): *Året 2007*, Oslo: Oslo kommune, side 29.

⁶ Kirkens bymisjon (2008): *Årsrapport 2007*. Avdeling Natthjemmet, avdeling Nattergalen, avdeling Myrsnipa, avdeling Schandorffsgate.

Kirkens Bymisjon driver også Albertine i Stavanger og Omsorgsbasen for kvinner i Bergen⁷. Disse organiserer kvinnekafé og møtested, samtaler og rådgivning med sosialkonsulenter i tillegg til at de driver oppsøkende feltarbeid med utdeling av kondomer, glidemiddel og våtservietter. I Stavanger hvor det ikke finnes noe kommunalt tiltak rettet mot prostitusjonsmiljøet, har Albertine også tatt ansvaret for løpende registrering av aktørene i prostitusjon og utviklingen av miljøet.

Bergen kommune har også et offentlig tilbud rettet spesielt mot kvinner og menn i prostitusjon. Prostitusjonsteamet i Bergen⁸ er en del av Utekontakten og har oppsøkende virksomhet på gata som hovedvirksomhet⁹. Under arbeidet ute i felt deler Prostitusjonsteamet ut kondomer, glidemiddel og våtservietter, rene sprøyter, vitaminer og fluortygggegummi. Prostitusjonsteamet tilbyr også varместue, rådgivning og tilgang til sykepleier. Tidligere hadde de et bredere internt helsetilbud med lege, men nå er dette erstattet med avtaler med eksterne hjelpetiltak på Haukeland sykehus og smittevernkontoret i Bergen.¹⁰

I Trondheim opprettet Helse- og overdoseteamet i 2005 et helsetilbud med gynekologiske undersøkelser for kvinner i rusmiljøet. Prosjektet ble utvidet med varместue i 2007 og heter nå Subrosa. Subrosa jobber først og fremst med norske kvinner i rusmiljøet og regner med at halvparten av disse selger sex mer eller mindre jevnlig. De ansatte går ut i felt, men ettersom det ikke er noe åpent eller synlig prostitusjonsmiljø i Trondheim, er ikke feltarbeidet til Subrosa så direkte rettet mot utdeling av utstyr mot seksuell smitte og sykdommer som Pro Sentrets. I Kristiansand har kommunen i 2008 opprettet Pro Hjelpa som er et tiltak rettet mot personer i prostitusjon, og som tilbyr sykepleier og sosionom en kveld i uka spesielt for denne gruppen.

I tillegg finnes PION, Prostituertes Interesseorganisasjon i Norge, som er lokalisert i Oslo, og som ble stiftet i 1990. PION driver noe oppsøkende og forbebyggende arbeid

⁷ Kirkens Bymisjon i Tromsø har inntil 2007 ikke hatt prostitusjonsrettede tiltak, men vil i løpet av 2008 forsøke å etablere et lokalt tilbud.

⁸ Informasjon om Prostitusjonsteamets arbeid er hentet fra intervju med leder Astrid Gerdts, Bergen kommune, november 2007 og mai 2008. Prostitusjonsteamet ligger under Utekontakten, og det sosiale tiltaket deres ble våren 2008 kalt ProFemmes.

⁹ Prostitusjonsteamet har i 2008 fått penger til å utvikle et oppsøkende prosjekt på Internett. Prosjektet skal være et «kvinne til kvinne»-prosjekt, hvor ressurssterke kvinner i prostitusjon skal være med å informere og hjelpe andre. Målet er å få bedre kontakt med innendørsprostitusjon i bergensområdet for så å drive direkte oppsøkende helsearbeid gjennom kvinnenettverket. Røde Kors i Bergen vil også bidra til dette prosjektet, og sammen skal kommunen og Røde Kors drifte et ettermiddagstilbud, en lokal kafé og møtested.

¹⁰ Informanten i Prostitusjonsteamet forteller at dette fungerer bedre, de hjelper brukerne videre i systemet, rådgir og tilrettelegger for assistanse fra sosialkontor, helsevesen, utdanningssystemet og arbeidsmarkeds-tiltak.

og gir juridisk rådgivning, i tillegg til at de er en interesseorganisasjon, et kontaktsted og et politisk talerør.

Disse ulike tiltakene jobber nesten utelukkende med kvinner som selger sex. Men tiltakene møter på både menn og kvinner i arbeidet sitt, og noen av dem tilbyr også assistanse til menn som selger sex, som en del av sitt mandat. Fram til 2001 hadde Pro Sentret et eget oppsøkende tiltak rettet mot mannlig prostitusjon, Gutte-pro, men etter at det ble avvirket, er kontakten med den delen av markedet liten.

Kunnskapsgrunnlag

Som nevnt kan arbeidet med kartleggingen deles inn i fire problemstillinger. Disse problemstillingene henger tett sammen, og kunnskapen om hver av dem må ses i lys av kunnskapen om de andre. De ulike framgangsmåtene må også ses i forhold til hverandre; kunnskap om omfanget av prostitusjon kan ikke ses uavhengig av endringer i sammensetningen av markedet og hvordan dette preger kvinnenenes hverdag. Vi vil nå først beskrive metodene for denne kartleggingen, før vi viser hvordan de har blitt anvendt på de fire problemstillingene.

For det første har vi gjennomført en omfangsundersøkelse av antallet kvinner som selger seksuelle tjenester i Norge. Dette har vi gjort gjennom en kombinasjon av bruk av allerede foreliggende tall om gateprostitusjonen og egne omfangsundersøkelser på innendørsmarkedet. Tidlig i prosjektfasen ble det planlagt å gjennomføre en egen telling av antall kvinner i gateprostitusjon. Etter nøye overveielser gikk vi bort fra denne planen. I forbindelse med prosjektet *Crossing borders*¹¹ gjennomførte Fafo en omfangsundersøkelse av prostitusjonsmarkedet i 2004, hvor man ved hjelp av metoden *capture–recapture* fikk kunnskap om størrelsen på prostitusjonsmarkedet ved at man sluttet seg til omfanget på den uobserverte prostitusjonen basert på den observerte. I mellomtiden har det norske prostitusjonsmarkedet gått gjennom noen viktige endringer som blant annet har gjort gateprostitusjonen mindre oversiktlig. På grunn av dynamikken i dagens gateprostitusjon med stadig flytende grenser for prostitusjonsområdet, stor utskiftning og at kvinnene beveger seg mer rundt i strøket, samt problemer med å identifisere enkeltpersoner med sikkerhet, ville det å gjennomføre en egen telling gi mer usikre tall enn jevnligte observasjoner og telling over lange perioder slik som de sosiale tiltakene allerede utfører. Vår vurdering er at Pro Sentret har tilstrekkelig oversikt over gateprostitusjonen i Oslo til å kunne gi grunnlag for gode beregninger for hvor mange selgere som befinner seg der, og det samme gjelder for de

¹¹ Anette Brunovskis og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426

sosiale tiltakenes oversikt i Bergen og Stavanger. I de andre byene er tallene noen steder mer usikre, men de svakhetene beregningene der lider under, ville kun blitt reproduisert hvis vi foretok en egen estimering i og med at vi ville vært avhengig av samarbeid med de sosiale tiltakene.

Prostitusjonen på gata utgjør langt fra hele prostitusjonsmarkedet. Prostitusjonen som foregår på ulike innendørsarenaer, har i mange år hatt et større omfang. De sosiale tiltakene jobber tettest med gateprostitusjonen, og selv om flere også teller prostitusjonsannonser og jobber oppsøkende med innendørsarenaer, er oversikten over denne delen av markedet dårligere. Kvinnene som selger seksuelle tjenester inne, har mindre kontakt med de ulike tiltakene og er heller ikke synlige for dem på samme måte ettersom de i hovedsak skaffer kunder gjennom annonser eller personlige nettverk. Derfor var det viktig at vi gjennomførte en egen omfangsundersøkelse for innendørsprostitusjonen.

For å kunne estimere antall kvinner som selger sex inne, har vi tatt utgangspunkt i annonsemarkedet. Tidligere dominerte aviser og blader annonsemarkedet for salg av seksuelle tjenester, i dag har Internett i stor grad tatt over denne rollen. I løpet av en periode på fem måneder, fra februar til juni 2008, talte og registrerte vi alle annonser på det vi anser som de viktigste arenaene for annonsering av seksuelle tjenester i Norge.

I kapittel 3 vil vi beskrive mer detaljert hvordan vi bruker de tallene som sosiale tiltak og politiet har utviklet. Det er mest naturlig å koble resultatene av undersøkelsene og diskusjonen av funnene i en felles framstilling, og i denne inkluderer vi også en beskrivelse av hvordan vi har gått fram i vår egen omfangsundersøkelse på innemarkedet. Vi redegjør for framgangsmåtene våre i neste kapittel, mens vi beskriver annonsemarkedet som kunnskapsfelt nærmere i kapittel 4.

I tillegg til at vi ved hjelp av tallene de sosiale tiltakene og politiet har utviklet, og vår egen omfangsundersøkelse på innendørsmarkedet har kommet fram til størrelsen på prostitusjonsmarkedet, har vi intervjuet fagpersoner rundt om i landet som jobber med prostitusjonsproblematikk, som sosialarbeidere og politi. Vi har gjennomført en rekke intervjuer med nøkkelinformanter i tiltakene samt deltatt på feltarbeid i prostitusjonsstrøket og på tiltakenes sosiale tilbud i disse tre byene: I Oslo har vi vært med Pro Sentret og Kirkens Bymisjon Nadheim på fem feltarbeid i prostitusjonsstrøket i løpet av april og mai 2008. I Bergen har vi vært med Kirkens Bymisjon Omsorgsbasis/Kvinnestue og Bergen kommunes tiltak Prostitusjonsteamet i felt to kvelder i mai, inkludert observasjoner vi gjorde på negledegnkurs organisert av tiltakene og i varmestuen ProFemmes. I Stavanger var vi med Kirkens Bymisjon Albertine på felt en kveld i juni i tillegg til at vi gjorde observasjoner i varmestuen. Alle feltstudiene ble gjennomført mellom klokka 21 og klokka 02, både ukedager og helgedager. Vi fulgte tiltakene i deres vanlige arbeid og hjalp til med å dele ut kondomer, våtservietter og glidemiddel som en del av teamet. Alle disse funnene samlet, det vil si egne observasjoner kombinert med kunnskapen fra de ulike tiltakene, som intervjuer med nøkkelinformanter, tilgang

på feltrapporter med registrerte observasjoner samt årsrapporter og annet skriftlig materiale, gir oss et godt bilde av gateprostitusjonen i Norge.

Foruten de sosiale tiltakene som jobber med prostitusjonsmiljøet, har politiet vært en viktig kunnskapskilde i arbeidet med denne rapporten. Politiets bidrag har særlig vært nyttig i forbindelse med vold og kriminalitet i prostitusjonsmiljøet samt utberedelse og organisering av prostitusjon på innemarkedet. Vi har gjennomført intervjuer med ansvarlige for arbeidet med prostitusjonsmiljøet i Hordaland, Rogaland, Sør-Trøndelag og Troms politidistrikt i tillegg til STOP-gruppa i Oslo, som er en spesialenhet for menneskehandelsaker. I enkelte distrikt er det politiet som ser ut til å ha best oversikt over prostitusjon på innemarkedet, ettersom de sosiale tiltakene jobber mest med gateprostitusjon.

For å samle kunnskap om og ikke minst skape forståelse for situasjonen kvinnene befinner seg i i dag, har vi gjennomført kvalitative intervjuer med kvinner som selger seksuelle tjenester.¹² Vi har gjennomført 20 kvalitative intervjuer med kvinner som selger sex på ulike steder i Norge. Intervjuene har vart fra én til tre timer, med et snitt på halvannen time per intervju. Vi har rekruttert omtrent halvparten av kvinnene gjennom sosiale tiltak og i enkelte tilfeller også via politiet, mens den andre halvparten har vi tatt direkte kontakt med uten hjelp fra en tredjepart, i hovedsak gjennom å ta kontakt med kvinner som annonserer på Internett og i blader. Intervjuobjekter er valgt med tanke på å få en god spredning både når det gjelder nasjonalitet, alder og ute- og innemarkedet. Intervjuene ble gjennomført på ulike steder: hjemme hos intervjuobjektene, i lokalene til tiltakene, på hotellrom, på egnede kafeer eller i noen få tilfeller i Fafos lokaler på kveldstid. Informantene fikk selv velge hvor de ville intervjues, så lenge vår vurdering var at deres anonymitet ble ivaretatt. Foruten ved et par anledninger hvor ansatte ved tiltak var i rommet hele eller deler av intervjuet, var bare intervjuobjekt og intervjuer til stede under intervjuene. Intervjuene foregikk på norsk eller engelsk, og det er ikke brukt tolk.¹³

Vi brukte en felles intervjuguide¹⁴ som grunnlag for intervjuene, men intervjuene i seg selv har vært semi-strukturerte i form av en ledet samtale mellom intervjuer og intervjuobjekt. Intervjuobjektene har fått både muntlig og skriftlig informasjon om

¹² Vi har også intervjuet en mann som selger sex. Hans situasjon framstår som svært lik kvinnes, både i hvordan han opererer og hvilke former for utnyttning han har vært utsatt for. I denne rapporten får vi dessverre ikke utdypet spørsmålet om menns prostitusjon.

¹³ Vår vurdering var at det ikke var nødvendig med de personene vi intervjuet. Vi har de siste årene gjennomført flere intervjuer med prostituerte kvinner som ikke behersker engelsk eller norsk særlig godt ved hjelp av tolk i andre prosjekter. Disse intervjuene har ikke vært merkbart annerledes enn de vi har gjennomført i forbindelse med kartleggingen, og det gir oss grunn til å tro at vi har kunnet nå ut bredt også uten bruk av tolk. Ved en senere gjennomføring av en tilsvarende kartlegging må behovet for tolk vurderes på nytt.

¹⁴ Se appendiks 2.

hensikten med prosjektet, og vi har vært særlig tydelige på at deltakelse er frivillig, at de ikke trenger å svare på spørsmål de ikke ønsker å svare på, og at de kan avbryte intervjuet når som helst om de måtte ønske det. På forhånd ble informantene opplyst om prosjektet og hva vi ville bruke intervjuet til.¹⁵ Vi hadde på forhånd søkt om konsesjon fra Personvernombudet innunder Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste til å gjennomføre undersøkelsen.

I tillegg til de 20 utdypende kvalitative intervjuene har vi foretatt 120 kortere intervjuer med kvinner og menn i prostitusjon over telefon. Disse intervjuene er gjennomført med spørreskjema, slik at alle intervjuobjektene skulle få de samme spørsmålene og skulle kunne velge mellom de samme svaralternativene.¹⁶ Her har det ikke vært rom for utdypning, personlige historier og betraktninger som i de kvalitative intervjuene, men intervjuerne har notert tilleggsopplysninger i de tilfellene det har kommet fram interessant informasjon som ikke passet inn i spørreskjemaene. Telefonintervjuene ble gjennomført ved at vi laget en liste over alle ulike enkeltnumre vi hadde registrert fra prostitusjonsannonser i perioden februar–juni 2008. I de tilfellene hvor samme nummer gikk igjen flere ganger, ble det bare registrert én gang. Telefonnumrene er enhetene i dette tilfellet, ikke navn eller annonse. Til sammen registrerte vi 829 ulike numre i denne perioden. Alle numrene ble forsøkt ringt opp av våre intervjuere ved fire ulike anledninger eller til noen tok telefonen. 120 intervjuer er ikke et tilstrekkelig antall til å gi generaliserbar informasjon om prostitusjonen, men opplysningene fra telefonintervjuer med 120 personer som selger sex på innemarkedet i Norge, er et verdifullt supplement til data fra andre kilder. Data fra telefonintervjuene vil kunne justere, korrigere eller styrke hypoteser og funn fra kvalitative intervjuer, intervjuer med fagpersoner, skriftlig materiale fra tiltakene og feltarbeid, samt at det ga oss kunnskap om hvordan annonsemarkedet fungerer.

I tillegg har vi gjennomgått forskning og annen kunnskapsutvikling på prostitusjonsfeltet i Norge. Vi har også trukket inn bidrag vi finner relevante, fra for eksempel Sverige og Storbritannia. Dette har tjent som en bakgrunn for våre egne analyser av materialet.

Som beskrevet tidligere er kunnskap om menn som kjøper seksuelle tjenester, viktig for å kunne si noe om omfanget av prostitusjon og egenskaper ved prostitusjonsmarkedet og relasjonen mellom den prostituerte og kunden. Den nye loven er ment å endre kundenes holdninger og praksis, og for å kunne evaluere dette på et senere tidspunkt må vi først vite noe om hva disse holdningene og praksisene er i dag. Det lot seg dessverre ikke gjøre å bidra til ny kunnskap om dette innenfor rammene av dette prosjektet. For å besvare spørsmål om kundeerfaringer inkluderte seksualvaneundersøkelsen som ble gjennomført våren 2008 av Statens institutt for folkehelse, spørsmål om prostitu-

¹⁵ Informasjonsskriv i appendiks 1

¹⁶ Se appendiks 4.

sjonskjøp. Spørsmålene dreide seg om hvorvidt respondentene hadde erfaringer med prostitusjonskjøp, hvis så, hvor ofte, på hvilke arenaer og om det var av en mann eller en kvinne. Det ble også spurt om det siste prostitusjonskjøpet hadde funnet sted i Norge eller i utlandet, og om selgeren var norsk eller utenlandsk. Dette skjemaet inkluderte også erfaringer med salg av seksuelle tjenester. Det viste seg at svarene ikke kunne brukes. Hele surveyen fikk en svært lav svarprosent, så lav at svarene ikke kan generaliseres til den generelle befolkningen, men bare si noe om personene som fylte ut det tilsendte skjemaet. Statens institutt for folkehelse utførte sist en seksualvaneundersøkelse i 2002. I denne var svarprosenten på 36 prosent, noe som også er svært lavt, men i seksualvaneundersøkelsen fra 2008 var den på under 20 prosent. Folkehelsas vurdering er også at det endelige utvalget ble for skjevt til at seksualvaneundersøkelsen som helhet kan brukes.¹⁷ Problemer med lav svarprosent er vanlig i surveyer om seksualitet og seksuell praksis, og estimerer over antall prostitusjonskjøpere er laget med svarprosenter på 30–40 prosent i mange land. Også de tidligere anslagene over prostitusjonskjøp i Norge er basert på surveyer der under halvparten av de spurte har deltatt.

For å oppsummere bruker vi altså sju kunnskapskilder: omfangsberegninger utført av de sosiale tiltakene og politiet, egne omfangsberegninger, intervjuer med fagpersoner, observasjon og deltakelse i feltarbeidene til de sosiale tiltakene, intervjuer med kvinner som selger seksuelle tjenester, en survey blant kvinner på innendørsmarkedet og en gjennomgang av forsknings- og andre kunnskapsbidrag på prostitusjonsfeltet. Ved hjelp av disse kildene har vi besvart de fire problemstillingene etter beste evne: (1) *Hvor stort omfang har den delen av det norske prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger seksuelle tjenester?*, (2) *Hvor mange menn kjøper seksuelle tjenester, og under hvilke omstendigheter kjøper de sex?*, (3)

Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester, prostitusjonen og sin situasjon i den? og (4) *Hvordan organiseres dagens prostitusjonsmarked?* Den første problemstillingen besvarer vi først og fremst ved hjelp av en beskrivelse og drøfting av omfangsberegningene utført av andre og våre egne beregninger av innendørsmarkedet. Disse kildene suppleres med kunnskap fra intervjuene med fagpersoner, kvalitative intervjuer med kvinner som selger seksuelle tjenester, og telefonsurveyen. Den andre problemstillingen besvarer vi, i den grad det er mulig, ved hjelp av en gjennomgang av foreliggende studier av prostitusjonskjøp. For å besvare den tredje problemstillingen støtter vi oss først og fremst på de kvalitative intervjuene med kvinner som selger seksuelle tjenester, supplert av informasjon fra fagpersonene og informantene i telefonsurveyen. I tillegg trekker vi inn relevant forskningslitteratur. Den fjerde problemstillingen besvarer vi først og fremst ved hjelp av de kvalitative intervjuene, men vi baserer oss også på gjen-

¹⁷ For en nærmere beskrivelse av problemene med seksualvaneundersøkelsen 2008, se Folkehelseinstituttets hjemmeside: http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5669&MainLeft_5669=5544:72595::0:5667:1:::0:0.

nomgangen av omfangsberegningene og utviklingen av våre egne omfangstestimater i og med at vi i den forbindelse også trekker inn markedets sammensetning. Intervjuene med fagpersoner og telefonsurveyen har også vært viktige her, det samme gjelder gjennomgang av relevant forskning.

Etiske vurderinger

Valget av perspektiver en forsker anlegger på prostitusjon og kunnskapsproduksjon i forbindelse med forskning på dette feltet, er et etisk valg. Som forskere er vi forpliktet til å problematisere samfunnets måter å kategorisere og behandle atferd det finner uønsket, og vi er forpliktet til å høre på og formidle folks egne forståelser av det de gjør. I dette prosjektet, som i andre forskningsprosjekter, er etiske betraktninger en svært viktig del av forskningsprosessen. Etiske betraktninger er ikke bare noe som skal trekkes inn i det direkte møtet mellom intervjuer og informant, men også i hvordan forskningsprosjekter blir utformet, hvilke spørsmål som ses på som relevante og viktige, analysen av forskningsresultatene og formidlingen av dem. Etikk kan altså ikke skilles fra forskningsresultatene.

Da vi utformet prosjektet, var vi dels bundet av hva oppdragsgiveren mente var relevante spørsmål, og dels utviklet vi forskningsspørsmål og -temaer basert på kunnskapen vi hadde om hva som ville være mulige konsekvenser av forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester. For å sikre at alle mulige konsekvenser var inkludert, var det viktig å søke kunnskap fra ulike kunnskapskilder. I og med at denne rapportens resultater også skal kunne tjene som et grunnlag for utviklingen av sosiale tiltak som skal forebygge negative konsekvenser av endringer i prostitusjonsmarkedet som følge av loven, er det etisk viktig å gå bredt ut.

I planleggingen av undersøkelsen har vi vært opptatt av å søke kunnskap fra mange ulike kilder slik at utvalget og kunnskapen i så liten grad som mulig skulle bli preget av skjevheter i tidligere forskning og i prioriteringene som er gjort ved sosiale tiltak. Vi har bestrebet oss på å rekruttere informanter på egen hånd og ikke bare gjennom andre. Mange av dem som allerede får mye oppmerksomhet i tiltakene, debatten og media, er også dem som oppsøkes av forskere, journalister og studenter. Å finne informanter også utenfor de gruppene som allerede får mye oppmerksomhet er et etisk spørsmål fordi hvordan fenomenet prostitusjon behandles, springer ut av det offentlige bildet som finnes av partene i prostitusjonen.

I selve intervjusituasjonen er etikk en mer håndgripelig størrelse. For å få konsekvenser til å gjennomføre intervjuer i en studie som dette må man forplikte seg til å gi tilstrekkelig informasjon til informantene og til å sørge for at informanten føler at hun kan trekke seg eller når som helst la være å svare. I utviklingen av spørsmålene og

i gjennomføringen av intervjuene må informantens verdighet ivaretas, og det betyr blant annet å være åpen for informantens perspektiv og ikke tre egne forståelser av fenomenet prostitusjon ned over informantenes beretning.

I formidlingen av resultatene er det flere viktige etiske valg. Det er for det første snakk om hvor mye anonymisering som er tilstrekkelig for at informantenes identitet ikke røpes. Mange av kvinnene vi har intervjuet, har hatt mye kontakt med hjelpeapparatet og politiet, og det er viktig at de ikke gjenkjennes av ansatte i de instansene, samt av naboer, venner og andre. Når de forteller om kriminalitet de har vært utsatt for, slik som vold, hallikvirksomhet og menneskehandel, er det spesielt viktig at gjerningspersonene ikke gjenkjenner dem, spesielt siden noen av kvinnene har vitnet i rettssaker om slike forhold.

Et annet viktig punkt i formidlingen av resultatene er at denne skal foregå på en måte som ivaretar informantenes verdighet og selvforståelse. En studie som vår er ment å bidra til at kriminaliseringen i minst mulig grad rammer dem som selger seksuelle tjenester, ut fra en anerkjennelse av at mange av dem allerede er i en sårbar posisjon, både på grunn av prostitusjonen, oppholdsstatusen, stigmatisering, marginalisering, livserfaringer og nåværende relasjoner. Det er derfor svært viktig at vi ikke bidrar til å øke den sårbarheten og deres følelse av å være lite verdt. Vi har lyttet til deres historier fordi vi mener at vi kan lære av dem, og fordi vi mener at stemmene til dem som selger eller har solgt seksuelle tjenester, har en naturlig plass i den offentlige debatten om prostitusjon.

Avgrensninger

Denne undersøkelsen kan ikke gi et fullstendig bilde av prostitusjon i dagens Norge. Vi har prioritert å beskrive og analysere de spørsmålene som vi mener vil være mest sentrale når det gjelder kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester: prostitusjonens omfang, innhold og organisering. For at studien skal kunne gjentas på et senere tidspunkt slik at funnene fra denne og en senere evaluering av den kommende lovendringen kan sammenlignes, er det viktig at det er helt tydelig hva vi studerer, og hva vi ikke studerer.

Den viktigste avgrensningen vi gjør, er at vi velger å studere den heteroseksuelle prostitusjonen der kvinner selger seksuelle tjenester til menn. Det er grunn til å tro at det foregår et betydelig omfang prostitusjon der menn selger seksuelle tjenester til menn, men kunnskapen om denne formen for prostitusjon er for mangelfull til at det er mulig å utføre en kartlegging av den som på en meningsfull måte kan brukes til en senere evaluering av lovendringen innenfor dette prosjektet. Vi går av samme grunn ikke inn i prostitusjon der menn selger seksuelle tjenester til kvinner eller kvinner til kvinner. Vi har også avgrenset oss mot prostitusjon der selgeren er under 18 år. Å kjøpe

seksuelle tjenester av noen under 18 er allerede forbudt etter straffelovens § 203. En tredje viktig avgrensning er at vi studerer prostitusjon i de formene der den er relativt tilgjengelig, ved at den foregår på gata eller via annonser. I tillegg foregår det prostitusjon i mer skjulte former, gjennom faste kunder, på restauranter og barer etc., men disse mer skjulte formene for prostitusjon blir i vår undersøkelse bare inkludert hvis aktørene også kan gjenfinnes på en mer åpen arena.

Det er således ikke vårt mandat å beskrive og drøfte alle deler av det norske prostitusjonsmarkedet og partene i det, men kun bidra til kunnskap som skal inngå i en framtidig evaluering av forbudet mot å kjøpe seksuelle tjenester av voksne. Det er grunn til å tro at det er den synlige og tilgjengelige heteroseksuelle prostitusjonen der menn kjøper og kvinner selger sex, som vil være målgruppen for politiets innsats, og i en norsk kontekst er det grunn til å tro at størstedelen av den eksplisitte heteroseksuelle prostitusjonen foregår på gata eller via annonser.

Kapittel 3 Omfanget av prostitusjon

Innledning

For å kunne si noe om hvilke konsekvenser kriminalisering har for hvilke kvinner som opererer på norske prostitusjonsmarkeder, trenger vi kunnskap om hvem de prostituerte er, og om omfanget av prostitusjonen. Vi har derfor gjennomført en kartlegging av omfanget av prostitusjon og av sammensetningen av prostitusjonsmarkedet.

Hvor mye prostitusjon som faktisk finnes, er noe som stadig opptar både politiske, sosiale tiltak, politikere, mediene og mannen i gata. Folk flest lurer på om situasjonen er verre eller bedre nå enn før, om den økte mediedekningen speiler en eksplosiv økning i prostitusjonsmarkedet, om menneskehandel er utbredt, og om prostitusjonen utgjør noen trussel for vår hverdag. Politiet, politikerne og hjelpeapparatet forsøker å få en oversikt over omfang og forhold for å vurdere hvordan ressurser skal settes inn. Det er slik sett ikke merkelig at prostitusjonens omfang får mye oppmerksomhet og interesse.

Pro Sentret, det nasjonale kompetansesenteret for prostitusjon, har lengst og bredest erfaring med telling og registrering av antall kvinner i prostitusjon og produserer årlig anslag over hvor mange som selger seksuelle tjenester i Norge.¹⁸ Det er i hovedsak Pro Sentrets estimater som ligger til grunn for de tallene som blir referert til offentlig i Norge av politikere, presse og andre. Det har de siste årene også blitt gjort lokale kartlegginger og omfangsberegninger i henholdsvis Bergen, Stavanger og Kristiansand. I tillegg har ulike politidistrikt uavhengig av hverandre i varierende grad begynt å registrere annonser på innemarkedet med tanke på å bygge straffesaker i sitt distrikt, men i 2008 bærer denne registreringen de fleste steder preg av å være usystematisk og uregelmessig. Den nasjonale kriminalpolitienheten Kripos hadde som mål å sette i gang et nasjonalt prosjekt med systematisk registrering og overvåkning av formidling av sexsalg over nettet i løpet av 2007, men i første halvdel av 2008 var dette prosjektet fortsatt ikke etablert.

¹⁸ Pro Sentret fører statistikk over antall brukere på sitt senter, og til og med i årsrapporten for 2004 var det disse tallene som ble presentert. Det ble også skilt mellom kvinnelige og mannlige brukere. Fra og med årsrapporten for 2005 presenterer Pro Sentret anslag for prostitusjonen nasjonalt, basert på egne beregninger for Oslo og oversikter fra de sosiale tiltakene i de andre byene, i tillegg til egen kartlegging av annonseprostitusjonen. I anslagene for gateprostitusjon representerer tallene i hovedsak kvinner, i kartleggingen av annonser er både kvinnelige og mannlige annonsører representert.

Politiets spesialenhet for bekjempelse av menneskehandel, STOP-gruppa, arbeider i 2008 med å opprette og samordne et nasjonalt register over annonser for sexsalg.

Å beregne omfanget av en skjult og mangfoldig populasjon som i tillegg opererer på ulike arenaer, er en komplisert prosess, og tross anslag fra flere instanser har det vært vanskelig å komme fram til noe sikkert tall på omfanget av prostitusjon i Norge. Et av hovedmålene til dette prosjektet er å foreta en bred og samtidig kartlegging av omfanget av prostitusjon på kjente arenaer i Norge i dag, som et supplement til omfangsberegninger som allerede finnes. Denne omfangskartleggingen skal inkludere både ute- og innemarkedet i et gitt tidsrom og dessuten være mulig å gjenta på samme måte på et senere tidspunkt. En slik kartlegging av omfang er viktig ikke bare for å få bedre kunnskap om hvor stort feltet faktisk er i dag, men for å danne et utgangspunkt for videre forskning på konsekvensene av den kommende loven om kriminalisering av sexkjøp.

Grunnlag for omfangsberegning

Vi kan ikke presentere en eksakt fasit for hvor mange som befinner seg i prostitusjon i Norge per i dag. For det første er tiden og ressursene til rådighet for knappe for et slikt ambisiøst prosjekt, for det andre tror vi det er svært vanskelig å komme fram til et helt korrekt tall på grunn av markedets skjulte og raskt skiftende karakter. Det er imidlertid mulig å beregne et sannsynlig og antatt omfang ved å kombinere ulike metoder. I denne kartleggingen har vi inkludert alle tilgjengelige estimater i tillegg til egne kvalitative og kvantitative undersøkelser. Gjennom dette arbeidet har vi kommet fram til et estimat som vi mener ligger tett opptil det reelle antalletprostituerte i Norge.

Når det gjelder beregning av omfanget av utendørsprostitusjon, har vi benyttet oss av de grundige tellingene til de lokale tiltakene, samt talt selv under feltarbeid. Disse tallene er så sett i forhold til informasjon fra intervjuer med informanter. Vår oppfatning er at de oppsøkende tiltakene i de byene hvor det er synlig utendørsprostitusjon, Oslo, Bergen og Stavanger, til enhver tid har god oversikt over antallet personer som befinner seg i prostitusjon i deres område. Raske utskiftninger og endringer i markedet gjør det imidlertid komplisert å holde oversikt, så det vil også kunne finnes svakheter i deres tallmateriale.

Når det gjelder prostitusjon inne, har de sosiale tiltakene generelt mindre oversikt enn over gatemarkedet. Det ser også ut til at politiet har liten oversikt med unntak av Trondheim politidistrikt. Under vil vi gi en detaljert beskrivelse av hvordan vi har gått fram for å estimere omfanget av innendørsprostitusjon i Norge.

Nettsteder

Hovedverktøyet vi har brukt for å få oversikt over innemarkedet i Norge, har vært systematisk registrering av annonser på Internett. Vi har registrert antall annonser for salg av sex på et utvalg nettsider fra den 5. til den 15. i fem måneder våren 2008, fra februar til og med juni.¹⁹ Utvalget av nettsider ble gjort etter samtaler med kvinner og nøkkelinformanter samt egne søk og observasjoner. Fire nettsider utpekte seg raskt som de største nettsidene for sexrelaterte annonser i Norge våren 2008, nemlig www.escortdate.com (heretter Escortdate), www.clubkontakt.no (Clubkontakt), www.e-zone.no (E-zone) og www.eskorte.net (Eskorte.net). Den aller største siden, Eskorte.net, viste seg på mange måter å være identisk med nest største Escortdate, bortsett fra at Eskorte.net inneholdt tre ganger så mange annonser. Gjennom flere informanter ble vi fortalt at Escortdate var en godt oppdatert nettside, mens Eskorte.net, i tillegg til å inneholde de samme annonsene som Escortdate, også besto av et flertall gamle og utdaterte annonser. Informanter mente at Eskorte.net var en slags dumpingplass for annonsene fra Escortdate. Dette stemmer også med inntrykket vi fikk etter grundig gjennomgang av nettsidene. Det kan virke som om sidene utfyller hverandre på den måten at mens Escortdate er gratis og i hovedsak bare tilbyr dagsaktuelle annonser, så koster adgang til Eskorte.net penger og kan by på mange flere og i visse tilfeller mer detaljerte bilder selv om et flertall av annonsene ikke synes å være oppdatert. Etersom de to sidene har omtrent identisk layout og brukersnitt, er det rimelig å tro at de drives av samme eiere, men har ulike kundegrupper.

På grunnlag av kvaliteten på Eskorte.net valgte vi å ikke foreta månedlige registreringer av de store mengdene annonser, men i stedet gjøre en enkelt kontrollregistrering av dette nettstedet i juni for å justere og veie funn opp mot eventuelle aktive telefonnumre funnet på Escortdate. Gjennom datainnsamlingen i løpet av våren ble antagelsene våre om Eskorte.nets funksjon ytterligere styrket, og etter kontrollregistreringen av nettstedet i juni fant vi ikke grunnlag for å inkludere funnene fra denne siden i estimatene våre. I den grad vi fant annonser og telefonnumre på Eskorte.net som ikke var registrert på andre nettsider i løpet av våren, var flertallet av disse annonsene udaterte, og det var vanskelig å si om de var aktive eller ikke. Ingen av respondentene vi har vært i kontakt med, har heller oppgitt å annonsere på Eskorte.net. Som et resultat av dette vurderte vi at muligheten for feilkilder var større ved å inkludere Eskorte.net enn ved å utelate siden.

Vi har vurdert om en side er oppdatert eller ikke ved å se på datoene for annonsene og endringer på nettsiden. Ved å observere en nettside over tid er det mulig å danne

¹⁹ I tillegg har vi registrert det samme markedet i oktober og november 2008. Dette er gjort for å holde oversikt over eventuelle endringer i markedet i løpet av 2008 samt få et grunnlag for å sammenligne tallene fra våren slik at vi bedre kan sikre egne resultater og oppdage eventuelle feilkilder. Tallene fra høsten 2008 er imidlertid ikke inkludert i utregningene i dette kapitlet ettersom disse månedene ligger utenfor perioden for datainnsamling.

seg et bilde av i hvilken grad siden er aktivt i bruk eller ikke. I de tilfellene vi finner annonser som er datert for lenge siden, og hvor det samtidig er svært liten eller ingen synlig aktivitet på nettsiden i løpet av registreringsperioden, er det grunn til å vurdere nettsidens aktualitetsverdi. Det samme gjelder nettsider som stadig er utilgjengelige, eller hvor vi ikke lykkes å komme i kontakt med annonsørene på telefon.

De tre store hovednettstedene, Escortdate, Clubkontakt og E-zone, var alle oppdatert, virksomme og tilgjengelige i registreringsperioden. I intervjuer med driverne av disse nettsidene understreket samtlige at det å holde sidene aktuelle og oppdaterte var en viktig del av jobben. Alle driverne beskrev daglige rutiner for å luke bort gamle og uaktuelle annonser samt kontrollmekanismer for å unngå falske eller villedende annonser.²⁰ Disse tre nettstedene representerer samlet over 80 prosent av alle sexannonser vi registrerte i Norge våren 2008. I tillegg fant vi at de aller fleste som annonserte på mindre nettsted, også annonserte på ett av disse tre store. Dermed vil ikke registrering av mindre nettsteder endre bildet av annonsemarkedet i Norge i stor grad. Som en sikkerhet har vi likevel inkludert de seks mindre nettstedene som var de mest stabile og tilgjengelige på nettet denne våren, foruten de store sidene. Disse seks mindre nettstedene, www.gledespiker.no, www.damer.info, www.nattkontakt.com, www.nettkontakt.no, www.escorts.no og www.massasje-eskorte.no, var klart mer ustabile og mindre seriøse enn de store sidene og kunne endre kvalitet fra måned til måned. Gledespiker var lite oppdatert de første månedene, noe vi ble fortalt kunne ha sammenheng med bytte av eiere. Nettkontakt virket useriøse og lite oppdaterte i februar og mars, og etter dette fikk vi ikke lenger kontakt med denne siden. Massasje-eskorte var nede i april og ble dermed ikke registrert den måneden, men virket ellers rimelig oppdatert. Damer.info var iblant vanskelig å komme inn på samt hadde til tider svært få annonser og er den minste siden vi har inkludert. Escorts og Nattkontakt var ikke inkludert i registreringen den første måneden, rett og slett fordi vi ikke var oppmerksomme på dem. Da vi begynte å registrere Nattkontakt, fant vi ved flere tilfeller annonser som ikke var oppdaterte, men denne nettsiden vokste mest av de små sidene i løpet av perioden og hadde flere aktuelle annonser utover våren.

Hva talte vi?

Alle annonsene er registrert på kategoriene telefonnummer, navn, nettside, dato for registrering, nasjonalitet, kjønn, alder, sted, dato for tilgjengelighet, sladdet bilde eller ikke. Vi har i utgangspunktet brukt telefonnumrene som enhet, men også sjekket opp mot bilder og andre kjennetegn der det har dukket opp flere telefonnumre med ulike navn. Våre observasjoner og erfaringer fra intervjuer tilsier at i de tilfeller der samme

²⁰De fortalte at det var viktig at bildene i annonsene viste den personen som sto bak annonsen, hvis ikke ville de få klager fra kundene. Mer om dette i kapittel 4 og 5.

telefonnummer er registrert på flere ulike sider med samme navn, er det samme person som står bak annonsen. I de tilfeller hvor samme nummer og bilde, men ulikt navn, er registrert på ulike sider på samme tidspunkt, gjelder det samme; det er trolig samme person som opererer med ulike navn. Vi har også funnet noen få tilfeller av samme nummer registrert på to ulike bilder på samme nettside på samme tidspunkt, dette antar vi er to personer som jobber sammen fra samme nummer. Det finnes også tilfeller der kvinnene bruker bilder av andre enn seg selv, men i og med at både annonseselskerne og kundene er opptatt av å avdekke dette, vil dette være en strategi som ikke lønner seg.

I de tilfellene hvor samme nummer er brukt med ulike navn, er det stort sett med samme bilde på samme tid og sted, men på forskjellige nettsider. Men vi har også sett noen tilfeller av ulike navn på samme nummer i ulike måneder, hvor det ikke har vært mulig å se om det er den samme personen på bildene. Her kan det være samme person som har byttet navn, men det kan også være en som har overtatt telefonnummeret til en annen. I de tilfellene hvor vi har grunn til å tro at to personer jobber sammen, kan det være to kvinner som leier leilighet sammen, eller det kan være kvinner som er organisert av felles bakmann eller -kvinne. Av de 120 respondentene i telefonundersøkelsen svarte 10 prosent at andre kvinner i blant brukte deres telefon for å selge sex. Nærmere 90 prosent sa altså at de disponerte sin telefon alene. Dette stemmer godt med inntrykket vi har fått gjennom kartlegging av annonser og intervju med kvinnene. Videre sier 14 prosent av de 120 respondentene at kundene kan nå dem på mer enn én telefon. Andel respondenter som sier de deler telefon med andre, og andelen som bruker mer enn én telefon i jobbsammenheng, er altså relativt like, men det er noen flere i den siste kategorien.

Hvis vi lar hvert nummer i annonsene representere én person, vil vi ifølge telefonundersøkelsen overrapportere snarere enn underrapportere. Men vi kan også tenke at de kvinnene som er organisert av kriminelle nettverk, oftere deler telefon med andre, og at disse er vanskeligere for oss å nå. Dette vil i så fall bety at andelen som deler telefon, derfor er større enn 10 prosent. Det er også mulig at det her kan finnes nasjonale forskjeller, at noen nasjonaliteter oftere deler telefon, oftere er organisert av bakmenn og samtidig er vanskelig å nå. Det er ikke mulig å si noe sikkert om dette på grunnlag av telefonundersøkelsen vår ettersom antallet kvinner av ulike nasjonaliteter er for lavt. Blant de to største nasjonale gruppene, norske og thailandske kvinner, ser vi imidlertid tendenser til at thailandske kvinner deler telefon noe oftere enn de norske kvinnene.

Gjennom månedene med registrering har vi i noen tilfeller oppdaget at samme kvinne eller mann har byttet telefonnummer underveis; de har beholdt samme bilde, tekst og tilbud av tjenester, men telefonnummeret endres. Dette kan bety at kvinner eller menn for eksempel opererer med flere telefoner, at de får nye numre når de kommer tilbake etter å ha vært borte en stund, eller at de bytter nummer av andre grunner, for eksempel for ikke å bli kjent igjen. I disse tilfellene har vi slått sammen de to numrene til én enhet. Slik sett har vi kunnet eliminere noen av dem med dobbelt sett telefon-

nummer. Når vi har kommet over kvinner som har ulike bilder og navn, men samme telefonnummer, har vi vurdert i hvert enkelt tilfelle om det mest sannsynlig dreier seg om én eller to kvinner. Det er åpenbart at det vil finnes feilregistreringer når det gjelder disse to tilfellene, men i og med at det gjelder så vidt få prosent og det vil forekomme feil i begge retninger, så har vi generelt latt hvert telefonnummer i annonsene stå for én enkelt person i denne rapporten. Både nøkkelinformanter og kvinnene selv forteller at det er vanlig at hver enkelt person som selger sex, har sin egen annonse med eget telefonnummer og bilde. Dette er logisk med tanke på markedet; kundene har mange nettsider og annonser å velge mellom, og kravet til «ekte og ærlige» annonser har trolig økt. Det er også enkelt å få satt inn annonser; tekniske ferdigheter eller pris er ikke lenger så stor hindring for dem som vil annonsere. Det kan være at det var mer vanlig før at flere delte ett nummer, men vår konklusjon nå er at annonsene i stor grad representerer de personene som er beskrevet i annonsen.²¹

Vi har ikke sett noe mønster av stor utskiftning av kvinner på samme nummer, hovedtrenden er at samme person er registrert på samme nummer i hele perioden registreringen har pågått. Vi ser derimot mønstre i kvinnenes arbeidstid og reiserute; noen jobber bare helger, noen jobber bare noen dager i måneden, noen har et fast reisemønster, noen reiser sammen, noen er i landet over lengre perioder, andre er bare noen dager, uker eller et par måneder. Tidsrommet for denne undersøkelsen er for kort til å si noe om utenlandske kvinner og menn som bare er her et par måneder, vil komme tilbake igjen, eller om turen til Norge for å selge sex er en engangforeteelse. Majoriteten kommer ikke tilbake igjen til samme sted i løpet av perioden vi har registrert annonser. Blant dem som besøker samme stedet flere ganger i løpet av registreringsperioden, har de fleste et opphold på to eller tre måneder mellom hvert besøk på samme sted. Den enkelte kvinne eller mann har ganske likt reisemønster, de blir omtrent like lenge på hvert sted selv om de fleste befinner seg noe kortere tid på mindre steder.

Man kan tenke seg at de som jobber fast i en by, ikke annonserer hele tiden, de kan i større grad ha faste kunder som kjenner dem. Det viser seg likevel at mange som jobber fast på samme sted, annonserer ganske regelmessig. Det er imidlertid grunn til å tro at de som besøker byer i begrensede tidsrom, er enda mer avhengig av å annonsere for at kundene skal bli oppmerksomme på at de er der. Det betyr at den mobile prostitusjonen er mer synlig enn den stedfaste, og at det er grunn til å tro at annonsemarkedet gjenspeiler realiteten for den mobile prostitusjonen, mens antallet annonser for stedbunden prostitusjon ikke nødvendigvis representerer hele denne delen av innendørsmarkedet. Det skjer nok at tilreisende kvinner ikke er på stedene når de har sagt de skal være der hvis de synes markedet er dårlig, og noen forteller også at de avventer interessen før de

²¹ Dette blir nærmere beskrevet i kapittel 5, «Livet i prostitusjon».

i det hele tatt drar. Det gjelder hovedsakelig små steder. Det er derimot mindre trolig at kvinnene er på stedene når de ikke har sagt de skal komme.

Klassifisering av annonsører

For å gi et best mulig bilde av situasjonen på innemarkedet i Norge er det ønskelig å også kunne si noe om nasjonalitet og kjønn. Mange annonsører oppgir imidlertid ikke nasjonalitet i annonsene, og hvis de gjør det, er det ikke sikkert at opplysninger som blir gitt, er riktige. For eksempel kan en ukrainsk eller russisk kvinne skrive at hun er finsk, og en rumensk kvinne kan skrive at hun kommer fra Italia. Nasjonaliteten som blir oppgitt, er gjerne en kombinasjon av hvilke nasjonaliteter annonsørene antar selger best på markedet, og hvilken nasjonalitet de selv tenker de kan gå for å være. Det kan være viktig å unngå å bli forbundet med nasjonaliteter som nylig er blitt framstilt i mediene på en stigmatiserende og negativ måte i forbindelse med kriminalitet eller menneskehandel. Vi ser for eksempel svært få svarte kvinner som oppgir at de er nigerianske i annonsene. Dette kan bety at det er få nigerianske kvinner som annonserer, eller at de ikke ønsker å bli forbundet med Nigeria. Sannsynligvis ligger sannheten et sted midt imellom. Tidligere var majoriteten av svarte kvinner på innemarkedet i Norge fra Sør-Amerika, fra land som Den dominikanske republikk eller Brasil. I dag vet vi at også nigerianske kvinner annonserer på nettet, men vi vet ikke hvor utbredt det er.

På grunn av dette er det ikke mulig å sikkert fastslå nasjonalitet gjennom annonsene, men tekst og bilder gir oss likevel et utgangspunkt for å kategorisere. Det er sannsynlig å anta at noen opplysninger er sikrere enn andre, for eksempel regner vi med at de som oppgir at de er norske i annonsene, trolig er det. Vi går ut fra at det å være norsk er en ressurs i denne sammenhengen, slik at de som er norske, i de aller fleste tilfeller vil opplyse om det. Videre antar vi, på lik linje med temaet bilder, at det ikke vil lønne seg å si at man er norsk, hvis man ikke er det, da det vil resultere i misfornøyde kunder. Gruppen norske annonsører har slik sett vært den greieste å kategorisere; vi har registrert alle som eksplisitt skriver at de er norske, som norske. Dette gjelder også et par annonsører som skriver at de er norske, men hvor det ut fra bildene kan tyde på at de har afrikansk eller asiatiske opprinnelse. Vi regner med at i denne sammenhengen så er den norske identiteten viktigst, og at dette derfor dreier seg om annonsører som i hovedsak er oppvokst i Norge uavhengig av etnisk bakgrunn.

I praksis er annonsørene kategorisert etter nasjonalitet på den måten at de som oppgir at de er norske i annonsene, blir registrert som «norske», mens resten av annonsørene blir registrert som enten «europeisk», «asiatisk», «afrikansk/søramerikansk» (svart) basert på utseende. For eksempel er majoriteten av thailandske kvinner som oppholder seg i Norge, innflyttere i voksen alder og har norsk oppholdstillatelse eller også statsborgerskap. En del thailandske kvinner i Norge vil være norske juridisk sett. I denne sammenhengen blir imidlertid alle som skriver at de har asiatiske eller thailandske

bakgrunn i annonsene, samt de som ikke oppgir nasjonalitet, men har et utseende som tyder på asiatisk opprinnelse, registrert som asiatiske. Flertallet av annonsørene i denne kategorien er sannsynligvis bosatt i Norge, men noen er også tilreisende fra andre europeiske land. I tillegg er et mulig mindretall bosatt i Asia og på reise i Europa for kortere perioder.

«Afrikansk/søramerikansk» eller «europeisk» vil i praksis ikke være presise kategorier. De vi registrerer som europeiske, er de som har et europeisk utseende, det kan være tilsynelatende lyse nordeuropeere eller mørkere sør- eller østeuropeere. De som blir registrert som afrikanske/søramerikanske, er i realiteten personer med afrikansk utseende. Her kan det forekomme feilregistreringer ved at personer med latinsk utseende fra Sør-Amerika blir registrert som europeere, at europeisk utseende amerikanere eller afrikanere blir registrert som europeere, og at europeiske eller nordamerikanske svarte personer blir registrert som afrikanere/søramerikanere. Vi har likevel funnet disse kategoriene som de mest fruktbare ettersom det er svært vanskelig å klassifisere mer presist.

Når det gjelder kjønn, er det noe enklere å finne ut av det for majoriteten av annonsørene. Vi antar også her at det ikke vil lønne seg å å gi uriktige opplysninger, og vi regner med at de som opplyser om at de er kvinner, er kvinner, og at de som sier de er menn, er menn. Men i tillegg til disse to kategoriene har vi også en gruppe som vi i rapporten kaller transpersoner. Dette er personer som har gjennomgått kjønnskorrigerende/kjønnsbekreftende behandling helt eller delvis, eller menn som går for å være kvinner. Andre relaterte begreper er transseksuelle og transkjønn. Landsforeningen for transseksuelle skiftet navn til Landsforeningen for transkjønnede i 2005 (Rasmussen 2005). Denne organisasjonen definerer transkjønnede som personer som gjennomgår «kjønnsbekreftende behandling». Organisasjonen Foreningen for Transpersoner legger derimot vekt på at begrepet «transpersoner» er ment å fange både sosial kjønnsidentifikasjon og fysisk kjønnsstilhørighet,²² noe som gjør begrepet bedre egnet i vår sammenheng i og med at vi ikke sikkert vet om personene har gjennomgått kjønnsbekreftende/kjønnskorrigerende behandling eller ikke.²³ Det vi oftest kan se og lese ut fra annonsene, er en kombinasjon av sosial kjønnsidentifikasjon som kvinne, for eksempel i form av langt hår, kvinnekler og sminke, og mannlig fysisk kjønnsstilhørighet, i form av intakt penis. I flere tilfeller blir det også beskrevet at personene har både kvinnelige bryster og penis. På prostitusjonsannonsemarkedet er transpersonene ofte avbildet med synlige kvinnelige bryster og kaller seg transe eller transsexual, gjerne med uttrykket «pre-op» (pre-operation) foran for å beskrive en intakt penis. Selv om begrepet transpersoner per definisjon brukes på begge kjønn, vil begrepet i denne

²² <http://www.ftpn.no/default.asp?id=161>

²³ Begrepet transpersoner brukes også i Regjeringens handlingsplan fra 2008 (Barne- og likestillingsdepartementet 2008), men her defineres ikke innholdet i denne kategorien.

sammenhengen vise til menn som ser ut som, eller forsøker å se ut som, kvinner, med eller uten fullstendige kvinnelige bryster, men med mannlig kjønnsorgan intakt.

Videre i kapittelet vil vi gjøre rede for situasjonen i ulike byer når det gjelder utbredelse og omfang av prostitusjon, på bakgrunn av informasjon fra lokale sosiale tiltak og estimat om innendørsprostitusjon beregnet ut fra annonser som beskrevet over. Det blir først gjort grundig rede for situasjonen i hver by i 2008, deretter vil vi gi sammenfattende omfangsestimat for Norge totalt. Delkapitlene om de enkelte byene er forholdsvis detaljerte, men det gis oppsummerende tabeller for hver by og Norge samlet i slutten av de respektive kapitlene.

Situasjonen i Bergen

Historisk sett går gateprostitusjon i Bergen langt tilbake. Byen har til alle tider hatt et prostitusjonsstrøk, ifølge politiet i Bergen²⁴. Strøket har alltid ligget omtrent der det ligger nå, på kaia på nordsiden av Nordnes mot Vågen, men det har tidligere hatt noe mindre utstrekning.

Strøket i Bergen er likevel fortsatt relativt lite og avgrenset. Det består først og fremst av Strandgaten rundt Tollboden med kaiområdet på Nordnessiden, som tilsvarende det tradisjonelt opprinnelige strøket. Kvinnene jobber i to parallellgater ned mot kaia i et område som strekker seg over et par hundre meter. De siste årene har miljøet også flyttet seg nærmere sentrum og Torgallmenningen, noe som først og fremst skyldes at særlig tilreisende kvinner fra Nigeria begynte å bevege på seg i den retningen. Vi ser samme utvikling som i Oslo, hvor den plutselige tilstrømmingen av nigerianske kvinner førte til at strøkets grenser ble utvidet. Fortsatt er strøket i Bergen atskilt fra Torgallmenningen, men kvinnene står like ved, noe de ikke gjorde tidligere. Prostitusjonsteamet i Bergen kommune fikk i en periode tips om at kvinner også begynte å spre seg til andre steder, men etter å ha sjekket disse områdene ved flere anledninger viste disse tipsene seg å være falsk alarm. I et tilfelle var det for eksempel én og samme kvinne som var sett gående to steder, det var ikke strøket som hadde flyttet seg.²⁵ Så selv om strøket i Bergen har utvidet seg noe de siste par-tre årene, er det fortsatt avgrenset og oversiktlig. Begge tiltakene i Bergen, Kirkens Bymisjon og det kommunale Prostitusjonsteamet, er kun ute på feltarbeid nede ved kaia, Strandgaten og parallellgata nærmere Torgallmenningen, der den kjente og synlige utendørsprostitusjonen foregår.

Etttersom miljøet i gateprostitusjon er lite og oversiktlig, sier våre informanter i de to sosiale tiltakene at de prater med og kjenner godt til de aller fleste som jobber ute

²⁴ Odd Hilt, leder for etterretningsavdelingen, Bergen Sentrum politistasjon

²⁵ Astrid Gerds, daglig leder Prostitusjonsteamet, mai 2008

til enhver tid. Mange av kvinnene jobber relativt mye og jevnt, slik at tiltakene har god oversikt over hvem som er i byen, og flere har vært på strøket i mange år. Tiltakene møter kvinnene når de går i felt, men noen av kvinnene oppsøker også Prostitusjonsteamets møtested og varmestue ProFemmes i Strandgaten. Det er i hovedsak nigerianske, albanske og norske kvinner i gateprostitusjon i Bergen våren 2008, samt et par kvinner fra Sør-Amerika. Kvinnene er stort sett i alderen 25–50, med noen yngre norske kvinner. De fleste som opererer i gateprostitusjonen i Bergen, er i byen på fast basis, men det hender at det kommer kvinner for kortere perioder, spesielt nigerianske kvinner. Ingen av de to tiltakene oppgir å ha kontakt med menn i gateprostitusjon.

De utenlandske kvinnene på strøket i Bergen har ikke kjente rusproblemer, i motsetning til de norske kvinnene i gateprostitusjon som alle tilhører rusmiljøet. Ifølge tiltakene jobber ikke de norske kvinnene like regelmessig som de utenlandske kvinnene. De står ikke på gata på samme måte, men svipper mer tilfeldig innom. Noen dager ser tiltakene kanskje to–tre norske kvinner ute, noen dager dobbelt så mange, og andre dager ser de ingen. Mange av de norske som jobber i prostitusjon, forteller at de har faste kunder som ringer dem og avtaler på mobiltelefon i stedet for å komme på gata. En del sier at kundene forbereder seg på loven, kundene begynner å samle på numre til kvinnene, så de kan ringe direkte. Dette kan være noe av grunnen til at de norske kvinnene sjelden blir sett på strøket. De norske tar kunder etter behov, noe som betyr at kvinner som får hjelp og assistanse, som for eksempel mottar gratis metadon eller subutex gjennom legemiddelassistert rehabilitering (LAR), ofte forsvinner fra strøket helt eller delvis.

Ifølge tiltakene er det i 2008 rundt 40–50 ulike kvinner som jobber ute på prostitusjonsstrøket i måneden. Men ettersom de norske kvinnene jobber uregelmessig og nigerianske tilreisende kvinner kommer litt i rykk og napp, antar tiltakene at det befinner seg rundt 15–20 ulike kvinner på strøket i Bergen hver kveld. Majoriteten av disse er migranter. Prostitusjonsteamet har ansvaret for å registrere og holde oversikt over omfanget av gateprostitusjon i Bergen og gjennomfører oppsøkende feltarbeid på strøket tre kvelder i uka, tirsdag, onsdag og torsdag. I 2007 møtte Prostitusjonsteamet 102 ulike kvinner på strøket i løpet av de ni første månedene, i 2008 møtte de 126 kvinner. Prostitusjonsteamets feltnotater tyder på at den enkelte kvinne i snitt sto på strøket omtrent like ofte i 2007 som i 2008, men antall ulike kvinner steg i 2008. Gateprostitusjon i Bergen økte dermed med en firedel fra 2007 til 2008.

Av de 102 ulike kvinnene Prostitusjonsteamet registrerte på strøket fra januar til september 2007, var det 45 norske kvinner og 57 utenlandske kvinner. I 2008 lå antall norske kvinner relativt stabilt på 41, mens antall registrerte utenlandske kvinner økte med hele 50 prosent fra året før, til 85 kvinner. Dette vil si at økningen av kvinner i prostitusjon i Bergen i 2008 skyldes tilstrømming av utenlandske kvinner, en gruppe som dette året utgjør over halvparten av kvinnene på gatemarkedet i byen. Andel utenlandske kvinner på strøket i forhold til de norske blir enda høyere i praksis, ettersom de

norske kvinnene jobber betydelig mindre enn de utenlandske. Fra januar til september 2007 utgjorde antall treff på norske kvinner bare 12 prosent av de totale treffene på strøket, mens de utenlandske kvinnene som bare var tolv i overtall dette året, sto til sammen for 88 prosent av treffene Prostitusjonsteamet hadde med kvinner på strøket. I snitt traff Prostitusjonsteamet hver av de utenlandske kvinnene 20 ganger i denne perioden, mens de bare traff hver av de norske kvinnene tre ganger. Prostitusjonsteamet har ikke tilsvarende tall for antall treff etter nasjonalitet i 2008, men har inntrykk av at forholdstallet mellom norske og utenlandske kvinner på strøket har holdt seg stabilt. Dette viser at telling av antall kvinner må suppleres med kunnskap om hvordan de opererer hvis vi skal kunne vite noe om hvor mye prostitusjon som faktisk foregår.

Verken politi eller tiltakene hadde første halvår av 2008 noe særlig kontakt med eller oversikt over kvinner som selger sex på andre arenaer enn strøket i Bergen. Politiet har registrert nettannonser for salg av sex på innemarkedet et par ganger i forbindelse med etterforskning av konkrete saker, og også Prostitusjonsteamet har kartlagt annonser i enkelte perioder, men på grunn av ressursmangel er det ingen som tidligere har hatt mulighet til å følge annonsene i Bergen systematisk over tid.²⁶ I en kartleggingsrapport om kvinner i prostitusjon i Bergen som ble utført av Utekontakten i 2006, konkluderes det med at det å anslå antall kvinner i innendørsprostitusjon er en vanskelig oppgave. Med utgangspunkt i en antagelse om at to tredeler av prostitusjonen foregår innendørs,²⁷ gjør de likevel en beregning ut fra hvor mange kvinner som er observert i gateprostitusjon. Etersom det i 2006 ble registrert litt over 130 kvinner på gata, kommer kartleggingen fram til «at det skal være rundt 350 kvinner på innemarkedet i Bergen på årsbasis».²⁸ På grunnlag av dette anslaget, sammen med sammenstilling av den tellingen av annonser som er utført av Utekontakten i Bergen, politiet, Pro Sentret og PION, oppsummerer Utekontakten at det fantes mellom 250 og 400 kvinner i innendørsprostitusjon i Bergen i 2006.²⁹

²⁶ Bergen kommune opprettet prosjektet Prostitusjon innearena (PIA) våren 2008, og sommeren 2008 begynte PIA registrering av sexannonser på nettet. Fra juli til og med november ble det registrert 290 ulike telefonnummer. PIA fortsetter i første omgang ut 2009.

²⁷ Denne antagelsen bygger de på PIONs rapport fra 2005 og handlingsplanen til Bergen kommune for årene 2003–2005, men heller ikke der er denne beregningsmodellen redegjort for, det blir beskrevet som en antagelse.

²⁸ Utekontakten i Bergen (2006), *Innendørs prostitusjon i Bergen*, Bergen kommune, side 11

²⁹ De understreker selv at estimatene er usikre, og det synes noe uklart hvordan de kommer fram til akkurat dette antallet på bakgrunn av de oppgitte estimatene.

I vår kartlegging har vi registrert alle annonser for salg av sex i Bergen³⁰ fra februar til og med juni 2008.³¹ Vi fant litt over 300 annonser i løpet av denne perioden, og 151 ulike telefonnumre som vi i utgangspunktet går ut fra representerer 151 ulike personer.³² Av disse var det 137 kvinner av ulike nasjonaliteter, to norske menn og tolv asiatiske transpersoner.

Halvparten av annonsørene hadde kun én annonse inne i løpet av de fem månedene, mens 74 personer annonserte to eller flere ganger. Antall ulike personer som annonserte hver måned, lå ganske jevnt på 55 personer, bortsett fra i februar da i underkant av 40 personer annonserte sexsalg i Bergen. Mange av personene er imidlertid tilreisende og er bare i Bergen i noen få dager, slik at det reelle tallet personer som selger sex per dag, er betydelig mindre enn antall personer som annonserer hver måned. Dette blir illustrert lenger ned.

I løpet av disse fem månedene registrerte vi 32 ulike personer som gir inntrykk av å jobbe mer eller mindre fast i Bergen ifølge annonsene, og 119 personer som var innom i kortere perioder én eller flere ganger. En håndfull personer har noe usikker kategori-tilhørighet, men er plassert der det er mest trolig at de hører hjemme. Av de som ser ut til å jobbe fast i Bergen, annonserer flesteparten i to eller flere måneder. Det at noen bare annonserer én måned, kan bety at de bare er i Bergen denne ene måneden, eller at de har en fast kundekrets og derfor ikke trenger å annonsere oftere. Hvis vi ser nærmere på de antatt faste som bare annonserer én gang, er mange av afrikansk /søramerikansk opprinnelse. Det er mulig at en del av disse er nigerianske kvinner som jobber både ute og inne og er i Bergen en måned eller to av gangen. Hvis vi bare inkluderer personer som gir inntrykk av å jobbe fast i Bergen, *og* som i tillegg annonserer to ganger eller flere i løpet av denne registreringsperioden, så står vi igjen med 22 personer med fast tilhold i Bergen. Av disse er fire norske kvinner, to er norske menn, resten kvinner av ulik nasjonalitet, flest av europeisk og asiatisk opprinnelse.

119 personer oppgir å bare være i Bergen bestemte datoer i kortere perioder. Av disse oppgir ti kvinner å være norske, 28 personer er av asiatisk opprinnelse, 24 av afrikansk/søramerikansk opprinnelse og nærmere 60 er fra andre europeiske land. 60 prosent av de tilreisende er i Bergen under fire dager av gangen, og 70 prosent er i byen under fem dager. Åtte personer oppgir imidlertid å være i Bergen mellom 20 og 60 dager, noe som trekker gjennomsnittlig oppholdstid i Bergen opp til i underkant av seks dager.

Av de tilreisende annonserte majoriteten, 76 personer, at de kom til Bergen bare én av månedene i perioden. 23 personer kom til Bergen to ulike måneder, 16 personer kom

³⁰ Geografisk avgrensning er gjort så enkelt som at alle som har skrevet de er i Bergen, er inkludert. Vi har ikke inkludert annonser for andre nærliggende geografiske steder i den grad det måtte finnes annonser her, kun de annonsene som eksplisitt skriver Bergen.

³¹ Se s. 2–6 der registrering av annonser er nøye beskrevet.

³² Forholdet mellom annonser, telefonnumre og personer diskuteres på tidligere i rapporten.

tilbake tre ulike måneder, to personer kom fire måneder, og to personer kom tilbake hver måned. Dette utgjør til sammen 188 enkeltopphold i løpet av disse fem månedene. Hvis hvert av disse oppholdene i snitt varte seks dager, vil det si 1128 «prostitusjonsdøgn» i løpet av registreringsperioden, noe som vil si 226 «prostitusjonsdøgn» i måneden. Med tretti døgn i måneden kan vi grovt sett si at det i snitt til enhver tid befant seg seks til sju tilreisende personer som solgte sex i Bergen våren 2008.

Hvis vi så inkluderer de 22 personene som antas å jobbe fast i Bergen i denne perioden, vil det si at fra februar til juni 2008 har vi nærmere 30 personer som selger sex på innemarkedet i Bergen til enhver tid. I tillegg har vi de ti personene som trolig var i byen over lengre perioder våren 2008, men som muligens ikke bor fast i Bergen. Det må tas høyde for at ikke alle som selger sex i Bergen annonserer, men det er også mulig at ikke alle som annonserer at de kommer til Bergen for å selge sex, dukker opp. Ut fra de opplysningene vi har, kan det se ut som om det daglige sexmarkedet i Bergen våren 2008 består av til sammen rundt 50–60 personer, fordelt forholdsvist likt på ute- og innemarkedet (30–40 personer inne og 15–20 personer ute).

Hvis disse fem månedene er representative med sine 151 ulike personer på innemarkedet, så kan det være grunn til å anta at Utekontaktens antagelser om at en tredel av personene som er prostitusjon i Bergen, i løpet av et år jobber ute og to tredeler jobber inne, stemmer. Men det er viktig å huske på at på grunn av korte opphold og ekstremt stor utskiftning på innemarkedet, så er det ikke så mange flere som selger sex på innemarkedet per døgn enn det er på gata, selv om det totale antallet ulike personer inne i løpet av et år er større. Og det er også viktig å merke seg at selv om menn som annonserer gjennom de vanligste annonseringskanalene er regnet med, så er ikke menn som annonserer andre steder, eller menn som selger sex i ulike lokaler eller på gata, regnet med. Kvinner som verken annonserer gjennom vanlige kanaler eller selger sex på gata, faller også utenfor disse estimatene.

Tabell 3.1 Antall ulike personer i prostitusjon i Bergen 2008 ³³

Bergen	I løpet av gitt døgn			I løpet av hele året		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
	20	40	65	122*	362	484

*Pro Sentrets tall fra 2007 (Årsrapport 2007 s.8)

³³ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene. Det totale tallet for utendørsprostitusjon i året er basert på Pro Sentrets tall fra 2007.

Situasjonen i Stavanger

Stavanger har, i likhet med Bergen, et lite og avgrenset prostitusjonsstrøk som har vært der så lenge folk i byen kan huske. Strøket består av én eller to gater langs kaia på vest-sørvestsiden av havna i sentrum, Strandkaien og Nedre Strandgate. En av informantene våre som er oppvokst i Stavanger, forteller at da hennes mor var barn, ble kvinnene som sto langs gatene på kaia, kalt «kaiduer». Inntil for få år siden var det kun norske kvinner på strøket. De siste årene har de norske kvinnene blitt færre, og de gjør mye mindre ut av seg enn de nigerianske kvinnene som begynte å komme til Stavanger høsten 2004.

Gateprostitusjonsmarkedet i Stavanger er noe mindre enn i Bergen, både i utstrekning og antall personer, og dermed enda mer oversiktlig. I de første ni månedene i 2007 var 38 norske kvinner med prostitusjonserfaring og rusproblemer innom Albertines lokaler. Av disse møtte Albertine 17 av kvinnene på prostitusjonsstrøket i samme tidsrommet.³⁴ I de første ni månedene av 2008 ble kun tolv ulike norske kvinner observert i prostitusjonsstrøket de første ni månedene. Albertine er ute i felt fire kvelder i uken, og i løpet av de første ni månedene av 2007 møtte Albertine norske kvinner på strøket 131 ganger til sammen når de gikk i felt. Tilsvarende tall for feltarbeidene i de første ni månedene av 2008 er kun 51. Hver enkelt kvinne ble observert nesten åtte ganger i snitt på feltene fra januar til og med september i 2007, mens kvinnene bare ble observert fire ganger i snitt på feltene i samme periode i 2008. Antall norske kvinner på strøket har sunket jevnt de siste årene, men de første par månedene av 2007 var aktiviteten blant de norske uvanlig høy, noe som har hevet antall samlede treff dette året. Ifølge Albertine kan høyere aktivitet i starten av 2007 delvis skyldes at det var færre utenlandske kvinner på strøket i denne perioden, noe som ga bedre marked for de norske. I tillegg kan det være andre årsaker, endringer i narkotikamiljøet eller legemiddelassistert behandling for eksempel, som vi ikke har grunnlag for å si noe om i denne sammenhengen. Imidlertid illustrerer de første månedene av 2007 hvor skiftende og påvirkelig prostitusjon blant norske kvinner i rus er.

Albertine mener at noe av nedgangen blant norske kvinner generelt skyldes at det er vanskeligere for dem å tjene penger på gata på grunn av konkurranse fra de utenlandske kvinnene, men også at flere er i rehabilitering (LAR).³⁵ Albertine framhever imidlertid at flere av de norske kvinnene med rusproblemer også prostituerer seg fra leiligheter. De har faste kunder de har fått kontakt med på strøket, og annonserer ikke i blader eller på Internett. Færre norske kvinner på strøket kan delvis skyldes at kundene foretrekker å kontakte kvinnene direkte som en følge av usikkerhet rundt den forestå-

³⁴ Totalt møtte de 17 norske kvinner på gata i løpet av hele året, 16 av dem de første seks månedene og bare fem av dem de siste seks månedene.

³⁵ Albertine – årsmelding 2007

ende kriminaliseringen. Det er ellers grunn til å tro at de norske kvinnene i Stavanger har et relativt likt arbeidsmønster som de norske kvinnene i Bergen og Oslo, de jobber uregelmessig og tar kunder sporadisk når de trenger penger.

I løpet av feltarbeidene i de første ni månedene av 2008 observerte Albertine til sammen 22 ulike nigerianske kvinner på strøket i Stavanger. Dette er en nedgang fra til sammen 29 observerte kvinner samme tidsrom året før. I løpet av feltarbeidene de ni første månedene 2007 traff Albertine nigerianske kvinner totalt 625 ganger, mens de i samme periode i 2008 kun traff nigerianske kvinner 442 ganger i felt. Dette antyder en 30 prosents nedgang i nigeriansk prostitusjon i Stavanger fra de første ni månedene av 2007 til tilsvarende periode i 2008.

Alt i alt har gateprostitusjonen i Stavanger sunket fra 2007 til 2008, fra 62 ulike kvinner (og én transperson) observert totalt og 951 treff ute på feltarbeid de første ni månedene i 2007, til 51 ulike kvinner (og én transperson) observert og 666 treff de første ni månedene i 2008. Det vil si at gateprostitusjonen i Stavanger kan se ut til å ha sunket med 30 prosent fra de første ni månedene i 2007 til tilsvarende periode i 2008. Hver enkelt kvinne jobbet omtrent like mye i snitt i 2007 som i 2008, slik at det ser ut til at det er antall kvinner som først og fremst har minket, ikke hvor mye hver enkelt jobber.

Mens de norske kvinnene er sporadisk innom gateprostitusjonen i Stavanger, jobber de nigerianske kvinnene både mer og mer regelmessig. Albertine traff de nigerianske kvinnene på strøket omtrent tre ganger så ofte som de norske kvinnene i 2007, og fem ganger så ofte i 2008. Det jobber også en håndfull bulgarske kvinner på gata i Stavanger, og de er på strøket omtrent like mye som de nigerianske. Både blant de nigerianske og bulgarske kvinnene er det noen som jobber fast i Stavanger, og andre som er innom. I tillegg er det enkeltkvinner fra andre land. Våren 2008 er det samlet omtrent 10–15 kvinner daglig på gateprostitusjonsmarkedet i Stavanger.

Til sammen hadde det sosiale tiltaket Albertine kontakt med 131 personer som solgte sex i Stavanger i 2007, av disse 93 utenlandske kvinner (to transpersoner) og 38 norske. Av disse møtte de 65 kvinner og én transperson på strøket totalt, 49 utenlandske og 17 norske, resten jobbet på innemarkedet. Albertine kartla ved å ringe på prostitusjonsannonser i hele 2007 og kom på denne måten i kontakt med 80 kvinner. 38 av disse kvinnene fra innendørsmarkedet kom til Albertine etter å ha snakket med sosialarbeiderne på telefonen. Albertine forsøker å ringe opp alle personer som annonserer i Stavanger, og er sånn sett de eneste i tillegg til politiet i Trondheim som etterstreber å systematisk kartlegge det lokale annonsemarkedet. De opplever at de ikke får noe særlig kontakt med de østeuropeiske kvinnene. Enten tar de ikke telefonen eller så legger de på med en gang. De fleste kvinnene Albertine får kontakt med gjennom annonser, er thailandske eller dominikanske, men det betyr ikke nødvendigvis at det

er flest av dem. De får også generelt liten eller ingen kontakt med norske eller andre nord- eller sentraleuropeiske kvinner, og dette skjeve utvalget gjør det vanskelig å si noe om sammensetningen av markedet. Albertine har registrert alle telefonnumre og annonser knyttet til salg av seksuelle tjenester i Stavanger siden slutten av 2005.³⁶ Ifølge deres registreringer har antallet ulike annonser årlig ligget på mellom 150–200 fra 2005 til 2007, med et snitt på rundt 15 annonser per dag.³⁷

På grunnlag av registrering av annonser i Stavanger fra februar til juni 2008³⁸ talte vi totalt 220 ulike annonser. Av disse var det 128 unike annonser, eller ulike telefonnumre, som vi antar i hovedsak representerer ulike personer. Av de 128 personene som ble registrert, var det 119 kvinner og ni transpersoner. Antall ulike numre lå ganske jevnt på rundt 40 hver måned, bortsett fra i mars da vi bare registrerte 24 ulike numre. 120 av personene, 111 kvinner og ni transpersoner, annonserte med spesielle datoer, slik at vi kan anta at de er på gjennomreise eller bare jobber i Stavanger i kortere perioder. Åtte kvinner hadde ikke annonse med dato, noe som kan tyde på at de jobber fast i Stavanger.

Av de åtte kvinnene som ikke oppga spesielle datoer, annonserte halvparten bare i én av månedene. Disse fire har ulik nasjonal bakgrunn. Det er usikkert om de jobber fast i Stavanger, men ikke trenger å annonsere oftere fordi de har faste kunder, eller om de kun er i byen for en avgrenset periode eller eventuelt bare jobber en måned nå og da. De andre fire jobber sannsynligvis i Stavanger på fast basis, basert på annonseringen og opplysninger fra andre kilder.

Av de 120 personene som bare er innom Stavanger i kortere perioder av gangen, oppgir seks personer å være norske, 35 er av asiatisk opprinnelse, 30 av afrikansk/søramerikansk opprinnelse, og 49 er fra ulike europeiske land. Samtlige av mennene i prostitusjon som var innom Stavanger i denne perioden, var transpersoner med asiatisk opprinnelse. Mer enn to tredeler av de 120 tilreisende personene, 86 av dem, var i Stavanger bare én av disse fem månedene. Tre kvinner var imidlertid tilbake to ganger på en måned, slik at de var i Stavanger to ganger. I tillegg til disse tre var 22 andre personer innom Stavanger to av de fem månedene. 25 personer til sammen kom altså til Stavanger to ganger. Åtte var innom Stavanger tre av disse fem månedene, og fire personer var innom fire ulike måneder. Alt i alt snakker vi om 173 enkeltopphold av tilreisende som selger sex i Stavanger i løpet av disse fem månedene, det blir omtrent 35 opphold i måneden.

³⁶ Intervju Helge Årsvoll, daglig leder Kirkens Bymisjon Albertine, juni 2008

³⁷ Ifølge Albertine kan det se ut som om antallet øker jevnt utover 2008, i høstmånedene lå snittet på 20 annonser per dag.

³⁸ Se beskrivelse av registrering og kategorisering i første del av dette kapittelet.

Gjennomsnittlig opphold som angis i annonsen per person, er på rundt fem dager, noe som vil si 173 «prostitusjonsdøgn» i måneden.³⁹ Deler vi dette på 30 dager per måned, finner vi at det i snitt er nærmere seks tilreisende som selger sex på innemarkedet i Stavanger per døgn. Legger vi til de fire–åtte personene som jobber fast inne i Stavanger, pluss 10–15 personer i gateprostitusjon, så får vi, basert på disse tallene, et daglig prostitusjonsmarked i Stavanger på rundt 25–30 personer. I tillegg kommer kvinner som ikke annonserer sine tjenester, samtidig som vi må ta høyde for at noen av dem som annonserer at de kommer til Stavanger, ikke dukker opp.

Tabell 3.2 Antall ulike personer i prostitusjon i Stavanger i 2008⁴⁰

Stavanger	I løpet av gitt døgn			I løpet av hele året		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
	15	14	29	68*	307	375

*Pro Sentrets tall fra 2007 (Årsrapport 2007 s.8)

Situasjonen i Trondheim

Det er til dels uenighet i det offentlige Trondheim om gateprostitusjon foregår i byen eller ikke, all den tid byen ikke har noe etablert prostitusjonsstrøk slik som Oslo, Bergen og Stavanger. Det er ikke godt synlig eller allment kjent gateprostitusjon i Trondheim, og det er heller ikke etablert oppsøkende tiltak kun rettet mot prostitusjonsmiljøet. Politiet forteller at de har fått signaler om at det kan være noen norske rusmisbrukere som selger sex i det offentlige rom, men at dette ikke har stor utstrekning, og det er noe politiet har liten eller ingen kjennskap til. Kartlegging av dette miljøet er ikke en del av politiets oppgave ettersom salg av sex ikke er forbudt, og ettersom politiet ikke har mistanke om illegale migranter eller eventuelt ofre for menneskehandel i gateprostitusjon slik som i Oslo, Bergen og Stavanger.

I februar 2006 startet Trondheim kommune prosjektet Subrosa som et oppsøkende tiltak under Uteseksjonen. Subrosa jobber ikke primært mot kvinner og menn i prostitusjon, men gjennom aktivt oppsøkende arbeid mot rusmiljøet har de truffet stadig flere som selger sex, og etter hvert har skadereduserende arbeid etter Pro Sentrets modell

³⁹ 60 prosent av annonsørene er i Stavanger fire dager eller kortere, og 70 prosent er der fem dager eller kortere. Det er imidlertid bare tre som er lenger enn 20 dager. Det vil si at antall oppholdsdager er noe jevnere spredd i Stavanger enn i Bergen.

⁴⁰ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene. Det totale tallet for utendørsprostitusjon i året er basert på Pro Sentrets tall fra 2007.

blitt en viktig del av prosjektet. Før Subrosa ble etablert, var ikke prostitusjon noe tema i Helse- og overdoseteamet i Trondheim kommune. De ansatte i Subrosa ser prostitusjon blant begge kjønn i rusmiljøet, men de har best kjennskap til kvinnelig prostitusjon.⁴¹ Disse kvinnene har stort sett faste avtaler med faste kunder. Noen kvinner lager kanskje avtaler med kunder mens de tigger på gata, eller de møter kunder på utesteder. Det er også kunder som helt målbevisst oppsøker stedene der de vet det er kvinner fra rusmiljøet. Det er ikke vanskelig å finne kvinnene i rus som også prostituerer seg, hvis man vet hvor man skal se. På den måten har noen områder blitt et slags prostitusjonsstrøk i Trondheim. Hvis man går innom kommunens natt-tilbud for rusmisbrukere en fredag kveld, så vil man se flere kvinner som har solgt sex og kommer sent inn. Man kan også observere kunder som venter utenfor lokalene for å plukke opp kvinner. Kvinnene har sex med kundene der det kan passe, ute eller inne, i leiligheter, på hotell, rundt om i byen eller i bil. Subrosa sier de ofte ser at deres brukere går ut og inn av biler i byen, og antar at de har vært sammen med kunder.

Subrosa arbeider ikke målrettet med å registrere eller telle antall personer som selger sex på gata i Trondheim, og har derfor ingen eksakte tall på hvor mange det kan være. Men ut fra kjennskap til rusmiljøet antar de at nærmere halvparten av kvinnene i dette miljøet selger sex fra tid til annen.⁴² Subrosa har registrert rundt 900 rusmisbrukere i Trondheim, men regner med at det finnes flere. Av de 900 personene er 30 prosent kvinner, noe som gjør at Subrosa anslår at bortimot 150 norske kvinner i rusmiljøet i Trondheim selger sex til og fra. På samme måte som kvinner med rusproblemer ellers i landet jobber heller ikke disse kvinnene regelmessig, men tar kunder mer sporadisk når de trenger penger. I motsetning til i de andre byene har ikke Subrosa merket noen nedgang i tallet på misbrukere og dermed heller ikke nedgang i prostitusjon som en følge av legemiddelsassistert behandling, og mener generelt at terskelen for å komme inn på LAR i Trondheim er for høy.

Subrosa har ikke kontakt med kvinner eller menn i prostitusjon i Trondheim som ikke tilhører rusmiljøet, og det finnes heller ikke noe annet sosialt tiltak for denne gruppen. Politiet i Trondheim har derimot god oversikt over innemarkedet, det vil si salg fra leiligheter og hoteller. Siden 2005 har de etterforsket og ført to omfattende menneskehandelssaker for retten, og dette har utløst midler og ressurser slik at Sør-Trøndelag politidistrikt har kunnet fortsette å følge og registrere det lokale annonsemarkedet nøye.⁴³ Hovedarbeidet til politiet er å etterforske straffbare forhold som menneskehandel og hallikvirksomhet, og registrering og oppfølging av det totale innemarkedet ses på som et viktig ledd i dette arbeidet. Fra 2005 har politiet ukentlig

⁴¹ Intervju med Vibeke Kleveland, Subrosa, Helse- og overdoseteamet Trondheim kommune, juni 2008

⁴² Subrosa bygger dette på egne erfaringer samt en forskningsrapport der 43,5 prosent av sprøytemisbrukende kvinner oppgir at de har tjent penger på prostitusjon (Bretteville-Jensen 2005).

⁴³ Intervju Ove Sem, Sør-Trøndelag politidistrikt, juni 2008

registrert samtlige annonser de har funnet på Internett for Sør-Trøndelag, etter telefonnummer, navn, dato og antatt nasjonalitet. De enkelte registreringene er videre linket opp til tidligere registreringer og rapporter skrevet om de ulike kvinnene.

Det er etablert en fast gruppe som i all hovedsak jobber oppsøkende basert på annonsene. De har som målsetting å møte alle kvinnene som selger sex på innemarkedet i Trondheim. Betjentene ringer og lager avtaler om kjøp av sex, så drar de til adressene og viser politilegitimasjon og spør om å få intervjuer kvinnene. Til nå har politiet intervjuet og skrevet rapporter om rundt 200 kvinner som, med ett unntak, er samtlige de har fått kontakt med.⁴⁴ Ifølge politiets registreringer har antall personer som annonserer sexsalg i Trondheim, variert mellom 18 og 40 i uka siden 2005. Antallet stiger ofte når det er spesielle arrangementer i byen. De fleste som annonserer, er tilreisende, men antall faste har blitt noe større det siste året. Politiet har i tillegg bare registrert to–tre norske kvinner som jobber fast i Trondheim. Det har vært noen østeuropeiske kvinner som også har hatt tilhold i Trondheim i lengre perioder, men de bor ikke i byen på fast basis. I menneskehandelsakene som har blitt ført for retten i Trondheim har ofrene jobbet innendørs, og de har reist fram og tilbake til Trondheim for relativt korte perioder. Dette var for eksempel tilfellet i den første dommen etter menneskehandelsparagrafen i Norge, Trondheimsdommen⁴⁵.

Gjennom våre registreringer fra februar til og med juni 2008 registrerte vi 156 annonser for salg av sex i Trondheim. Disse annonsene representerer til sammen 87 forskjellige personer, 82 kvinner og fem transpersoner. Antall ulike personer som solgte eller tilbød sex over nettet, varierte mellom 33 og 19 i måneden, med flest personer i februar (33) og færrest i mai (19).

Ni kvinner oppgir ikke datoer i annonsene sine og regnes dermed å være faste i Trondheim. To av dem annonserte imidlertid bare én av de fem månedene og tre bare i to av månedene, noe som gjør det mer usikkert om de faktisk bor fast i byen eller kommer tilreisende og jobber en måned eller to av gangen. På grunnlag av politiets opplysninger er det likevel grunn til å tro at alle de ni kvinnene i dette tilfellet har fast tilhold i Trondheim. Kvinnene har ulike nasjonaliteter, men de fleste er asiatiske.

73 kvinner og fem transpersoner oppgir at de er i Trondheim for å selge sex i spesifikke kortere perioder. 20 av kvinnene har afrikansk/søramerikansk bakgrunn, og fem transpersoner og ni kvinner har asiatisk opprinnelse. I tillegg er det fire norske kvinner og 40 kvinner som trolig har annen europeisk bakgrunn. 60 av de 78 tilreisende var innom bare én gang i løpet av disse fem månedene. Tolv personer var innom to ulike måneder, fire var der tre ulike måneder, og to personer er innom noen dager i alle fem månedene. Til sammen ble det annonsert for 106 besøk til sammen på de fem registreringsmånedene i Trondheim. Snittet for hvor mange dager hver enkelt oppholder

⁴⁴ Av de ca. 200 var det bare én som ikke ville snakke med dem.

⁴⁵ Trondheimssaken: Rt-2006-111

seg i Trondheim av gangen, er i underkant av fire dager, men over halvparten av de tilreisende er bare i byen én eller to dager.

Hvis vi ganger antall besøk med fire dagers varighet, gir det 424 «prostitusjonsdøgn» i løpet av disse fem månedene eller 85 «prostitusjonsdøgn» i måneden. Med tretti dager i hver måned kan vi si at det til enhver tid befinner seg rundt tre tilreisende som selger sex i Trondheim våren 2008. Hvis vi legger til de ni som jobber fast i Trondheim, vil det være tolv personer som tilbyr sex på innemarkedet i Trondheim i snitt per dag. I tillegg kommer de som eventuelt selger sex på utemarkedet, men her er det vanskelig å gjøre noen beregninger, ettersom det ikke er noen instanser i Trondheim som systematisk registrerer hvor mange som selger sex ute.

Tabell 3.3 Antall ulike personer i prostitusjon på innemarkedet i Trondheim i 2008

Trondheim	I løpet av gitt døgn	I løpet av hele året
	12	209

Situasjonen i Tromsø

Tromsø har ikke synlig og etablert gateprostitusjon og har heller ikke sosiale tiltak som er rettet mot kvinner og menn i prostitusjon. Kirkens Bymisjon i Tromsø jobber i 2008 med å kartlegge behov og eventuelt planlegge et sosialt tiltak, slik organisasjonen har i Oslo, Bergen og Stavanger. Tromsø kommunes Sosialmedisinsk senter (SMS) er et helsetilbud for kvinner og menn med rusproblemer, men salg av seksuelle tjenester er ikke et tema i dette arbeidet. SMS har ikke rutiner for å avdekke prostitusjon og opplever heller ikke at det noe stort behov for sosiale tiltak rettet mot kvinner og menn i prostitusjon i Tromsø. Politiet forteller at de iblant får opplysninger om at det foregår noe salg av sex i rusmiljøet, men at de har liten kunnskap om dette.⁴⁶

Når det gjelder innendørsmarkedet, har politiet i Tromsø jobbet noe med dette i forbindelse med etterforskning av straffbare forhold. De har ikke noe fast system for registrering av annonser, men forsøker å holde seg oppdatert på bevegelser på nettsted der det annonseres for seksuelle tjenester. Politiet har inntrykk av at det til enhver tid befinner seg rundt fire til seks utenlandske kvinner i Tromsø som er på gjennomreise og annonserer sine tjenester via nettet. Politiet følger også mulig prostitusjon fra hoteller og utesteder og er oppmerksom på særlig to etableringer i byen hvor det er etablert et stabilt sexmarked. Etter å ha tatt høyde for at det er store variasjoner og at det er behov for mer kunnskap, anslår politiet at antall personer som selger sex i Tromsø til enhver

⁴⁶ Intervju med politiinspektør Einar Sparboe Lysnes og politioverbetjent Einar Pedersen, Troms politidistrikt, november 2007 og juni 2008. Informasjon fra politiet i Tromsø er fra disse intervjuene.

tid ligger på rundt 15 kvinner. Av disse antas ti av kvinnene å ha russisk bakgrunn og være fastboende eller tilreisende fra Nordvest-Russland, mens resten har annen utenlandsk bakgrunn og kommer reisende fra Sør-Norge til Tromsø i kortere perioder. De har ikke kjenneskap til noen etnisk norske kvinner som selger sex i Tromsø.

De russiske kvinnene annonserer ikke på Internett, forteller politiet, men jobber fra utesteder og gjennom nettverk, det vil si fra hotell, restauranter, leiligheter og hjemme hos kunder. De bor gjerne hos norske menn som har invitert dem hit, eller på hotell. Det er både gjengangere blant kvinnene og kvinner som bare kommer én gang. Politiets erfaring er at mange av kvinnene har to–tre ukers besøksvisum, mens noen av dem bor fast i Tromsø og er gift med norske menn. Enkelte kommer via Finland, andre direkte til Norge. Det blir hevdet at russiske kvinner har solgt sex i Tromsø siden 1992.⁴⁷ Thaiandske og afrikanske tilreisende begynte å komme i 2005–2006, og antallet har ifølge politiet vært relativt stabilt siden den gang.

Fra februar til og med juni 2008 registrerte vi til sammen 84 annonser for salg av sex i Tromsø, i snitt 17 annonser i måneden. Vi fant flest annonser i februar og april, henholdsvis 20 og 22, mens antallet var nede i tolv i juni. De 84 annonsene representerer 53 antatt ulike personer.

Bare to kvinner annonserte ikke med noen faste datoer og kan derfor tenkes å ha fast tilholdssted i Tromsø. Begge var asiatiske. Den ene annonserer bare én måned, så det er vanskelig å si om hun bare jobber i Tromsø én måned eller iblant, om hun bor et annet sted, eller om hun har faste kunder og dermed ikke annonserer så ofte. Den andre annonserer hver måned, men konsekvent med to ulike navn på to ulike nettsider. Det kan tenkes at det er snakk om to ulike kvinner, men trolig er det kun én kvinne ettersom det er samme bilde og telefonnummer.

51 av de 53 personene er tilreisende, og av disse er over halvparten av afrikansk eller søramerikansk opprinnelse (26 personer). Dette er uvanlig mange sett i forhold til de andre byene. Videre er to norske, sju asiatiske og 16 fra andre europeiske land. Alle er kvinner, bortsett fra to asiatiske transpersoner. Majoriteten av de tilreisende, 42 personer eller 80 prosent, er kun innom én gang i løpet av registreringsperioden. Fem er innom Tromsø to ganger, mens to kommer tre ganger og ytterligere to fire ganger. Til sammen er det annonsert 66 besøk i Tromsø fra februar til og med juni, noe som utgjør rundt 13 besøk i måneden i snitt. Det annonserte oppholdet i Tromsø er i underkant av fire dager i gjennomsnitt, noe som gir i underkant av 48 «prostitusjonsdøgn» i måneden.⁴⁸ Dette betyr at det i snitt er under to tilreisende personer som selger sex på innemarkedet i Tromsø per døgn våren 2008. I tillegg har vi én eller to som annonserer fast i Tromsø, og de rundt ti russiske kvinnene som jobber fra utesteder eller

⁴⁷ Jf. nyheter om dette i avisen Nordlys 1992–1993, for eksempel Nordlys 30.07.92 «Pomorhandel eller mafia?»

⁴⁸ 78 prosent av besøkene i Tromsø er tre dager eller kortere, men 22 prosent av besøkene trekker snittet opp.

nettverk. På grunnlag av de tallene vi kjenner til, kan vi grovt sett anslå at det kjente sexmarkedet i Tromsø består av rundt 12–14 personer per døgn i snitt. Vårt estimat for innemarkedet ligger rundt politiets eget estimat. Videre må vi ta med i betraktningen mulig prostitusjon i rusmiljøet.

Tabell 3.4 Antall ulike personer i prostitusjon på innemarkedet i Tromsø i 2008⁴⁹

Tromsø	I løpet av gitt døgn	I løpet av hele året
	14	127

Situasjonen i Kristiansand

I 2006 og 2007 foretok Kristiansand kommune en kartlegging som tok sikte på å undersøke omfanget av både mannlig og kvinnelig prostitusjon, ute og inne.⁵⁰ Kartleggingsrapporten slår fast at selv om det ikke finnes noen faste gater i Kristiansand hvor åpenlys prostitusjon foregår, så betyr ikke det at det ikke eksisterer noe utemarked. Rapporten refererer til at «flere av våre informanter⁵¹ uavhengig av hverandre har oppgitt de samme stedene i sentrum hvor de har observert, og fått tilbud om å kjøpe sex». ⁵² På samme måte som i Trondheim oppgir også ansatte i kommunale tiltak som jobber med rusmiljøet, at det foregår et visst salg og bytte av seksuelle tjenester i dette miljøet, men Kristiansand kommune har ikke indikasjoner på hvor mange dette eventuelt gjelder.⁵³ Tidligere fantes det ingen tiltak rettet spesielt mot kvinner og menn i prostitusjon, men som en følge av den kommunale kartleggingen opprettet Kristiansand kommune i 2008 Pro Hjelpa, et tilbud med sykepleier og sosionom en kveld i uka spesielt for denne gruppen. Tiltaket har imidlertid i skrivende stund eksistert såpass kort at det ikke finnes tall for prostitusjon i rusmiljøet eller utemarkedet i Kristiansand på grunnlag av dette arbeidet. I likhet med tiltakene i flere av de andre byene har Pro Hjelpa liten kontakt med innemarkedet.⁵⁴

⁴⁹ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene.

⁵⁰ *Prostitusjon i Kristiansand*. Kartleggingsrapport januar 2008.

⁵¹ Informantene er personer tilknyttet politiet, sosialkontoret, feltsykepleien, RISK, rusmiddelavhengige og ansatte på botilbud for rusmiddelavhengige.

⁵² *Prostitusjon i Kristiansand*. Kartleggingsrapport januar 2008, s. 23.

⁵³ Intervju RISK, oktober 2008 – navn på person!

⁵⁴ Intervju Kristin Maaseide og Liv Bente Sunde, RISK, oktober/november 2008

I forbindelse med det kommunale kartleggingsprosjektet i Kristiansand ble annonsemarkedet på Internett registrert fra oktober 2006 til oktober 2007, og konklusjonen er at det var mellom 200 og 250 tilreisende som solgte sex i Kristiansand i denne perioden. Majoriteten var kvinner, i tillegg var det ti transpersoner. De fleste var av utenlandsk opprinnelse, bare tre personer oppga å være norske.⁵⁵ Over 35 prosent var trolig fra asiatiske land og 25 prosent fra afrikanske land. De fleste var i Kristiansand i to–tre dager. En tredel kom bare én gang i løpet av dette året, mens resten kom tilbake ved flere anledninger. I tillegg fant kartleggingsteamet mellom 15 og 25 kvinner i prostitusjon som bor fast i Kristiansand, de fleste av dem asiatiske.

I arbeidet med vår nasjonale kartlegging har vi ikke deltatt i det oppsøkende feltarbeidet i Kristiansand, men vi har registrert nettannonser for salg av sex i Kristiansand fra februar til og med juni 2008. I denne perioden fant vi til sammen 165 ulike annonser, som vi igjen antar representerer 99 ulike personer. Av disse er 88 tilreisende og elleve trolig faste. Gjennomsnittlig annonserte 25 personer hver måned, med 16 personer i februar og 33 personer i april som ytterpunkter.

Elleve personer (ti annonser, hvorav én for et par) ser ut til å oppholde seg fast i Kristiansand, det vil si ti kvinner og én mann. Det nevnte paret og én kvinne oppgir å være norske, ellers er to av kvinnene asiatiske, to afrikanske/søramerikanske og fire fra andre europeiske land. Fire av disse antatt faste annonserer fire måneder (inkludert paret), fire av dem annonserer to måneder, og tre annonserer bare i juni. Ettersom vi registrerte til og med juni måned, er det uvisst om de tre som annonserte i juni, fortsatte å annonsere, eller om de bare jobbet den ene måneden. Det er uansett ganske klart at fire personer jobbet fast på innemarkedet i Kristiansand deler av våren 2008, men noe mer uklart om de sju andre oppholder seg i Kristiansand fast eller bare er innom i én eller to måneder.

Av de 88 tilreisende er det 83 kvinner og fem transpersoner. Alle transpersonene er av asiatisk opprinnelse. Til sammen utgjør kvinner og transpersoner med asiatisk bakgrunn den største etniske gruppen av de tilreisende, med 31 personer. Videre oppgir åtte kvinner å være norske, mens 27 kvinner har annen europeisk bakgrunn, og 22 kvinner er av afrikansk/søramerikansk opprinnelse. 70 prosent av de tilreisende (64 personer) er i Kristiansand bare én gang i løpet av disse fem månedene. 14 personer er der to ganger, sju er der tre ganger, og tre personer er der henholdsvis fire, fem og seks ganger i løpet av de fem månedene. Nesten halvparten av besøkene i Kristiansand er på tre dager eller kortere, men en tredel av besøkene er fra sju dager og opptil en måned og drar dermed det gjennomsnittlige oppholdet opp til fem dager.

Til sammen var de tilreisende i Kristiansand 128 ganger i løpet av disse fem månedene, noe som vil si nærmere 26 besøk i måneden. Hvis hvert av disse besøkene i snitt varer fem døgn, vil det si 128 «prostitusjonsdøgn» per måned, noe som igjen betyr

⁵⁵ *Prostitusjon i Kristiansand*. Kartleggingsrapport januar 2008, s. 12.

at det i snitt er drøye fire tilreisende personer som selger sex i Kristiansand per døgn. Hvis vi legger til fire til ti personer som jobber fast i Kristiansand, så vil det si at det kjente innemarkedet i Kristiansand består av 10–15 personer per døgn som selger sex. I tillegg kommer et mulig ukjent antall kvinner og menn fra rusmiljøet som fra tid til annen selger seksuelle tjenester, og eventuelt også kvinner eller menn som jobber fast i Kristiansand, men som ikke annonserer tjenestene sine.

I den kommunale kartleggingsrapporten gjennomført i 2006–2007 kom Kristiansand kommune fram til at 200–250 personer tilbød seksuelle tjenester på innemarkedet i byen i løpet av et år. Gjennom vår kartlegging av annonser på nettet i 2008 fant vi 99 ulike personer som solgte sex på innemarkedet i Kristiansand i løpet av fem måneder våren 2008, og får på grunnlag av dette et estimat på 238 ulike personer som selger sex på innemarkedet i Kristiansand i løpet av hele 2008. Dette stemmer godt overens med anslaget fra kartleggingen i 2006–2007 og betyr at antall personer som selger sex på innemarkedet i Kristiansand har holdt seg stabilt. Det kan imidlertid hende at anslaget fra den kommunale kartleggingen var noe høyt ettersom annonser på eksorte.net også var inkludert. Hvis så er tilfellet, så kan antallet personer i prostitusjon på innemarkedet ha steget noe fra 2007 til 2008.

Tabell 3.5 Antall ulike personer i prostitusjon på innemarkedet i Kristiansand i 2008⁵⁶

Kristiansand	I løpet av gitt døgn i våren 2008	I løpet av hele 2008
	15	238

Situasjonen i Oslo

Hovedstaden Oslo er ikke overraskende den byen med mest prostitusjon i Norge. Oslo har et etablert gateprostitusjonsmarked som lenge har vært lokalisert i kvadraturen og rundt Akershus festning,⁵⁷ men som har utvidet seg til Karl Johan og andre sentrumsgater de senere år. Utvidelsen av prostitusjonsområdet begynte i hovedsak i 2004, da det plutselig kom en overraskende stor gruppe nigerianske kvinner til byen.⁵⁸

I Oslo er det Pro Sentret som teller antall personer i prostitusjon, og disse tallene utgis årlig i senterets årsrapport sammen med tallene fra de andre byene. Som nasjonalt kompetansesenter for prostitusjon har Pro Sentret et overordnet ansvar for å holde en

⁵⁶ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene.

⁵⁷ Skilbrei 2007

⁵⁸ Skilbrei, Tveit og Brunovskis 2006

oversikt over utviklingen av markedet og å utvikle kunnskap tilpasset denne utviklingen. Gjennom egne regelmessige og omfattende feltarbeid har Pro Sentret god oversikt over gateprostitusjonsmarkedet i Oslo,⁵⁹ og med beliggenhet midt i strøket er senterets tilbud også godt besøkt. Pro Sentret foretar daglig registrering av brukerne av senteret og av kvinner som påtreffes ute på feltarbeid.⁶⁰ Tallene fra feltarbeidet brukes i utgangspunktet ikke til å estimere omfang av prostitusjon i Oslo, fordi det er vanskelig å vite hvor mange som egentlig har vært ute en kveld, eller om feltarbeiderne har kommet til å registrere noen flere ganger ettersom mange forflytter seg ofte. Strøket i Oslo har blitt relativt stort og uoversiktlig de senere årene, og fordi et team bruker såpass lang tid på å rekke over hele strøket, er det vanskelig å si noe om den totale situasjonen på et gitt tidspunkt. Det er også slik at feltarbeidene i hovedsak foregår mellom klokka 21.00 til 22.30 på tirsdager og torsdager, mens mange kvinner kommer ut på et senere tidspunkt samt at aktiviteten ofte er høyere i helgene.

Når det gjelder senterets omfangsberegning for gateprostitusjonen i Oslo, er grunnlaget antallet identifiserte enkeltindivider som jobber på gata registrert i løpet av ett år. Registreringene lages med utgangspunkt i journalene til kvinner som bruker Pro Sentret, og så registrerer ansatte opplysninger fra både besøk på senteret og treff i felt i det samme systemet fortløpende. Hvis teamene identifiserer noen når de driver feltarbeid, skrives dette inn i hovedregisteret, men ellers vil tallene fra feltarbeidet bare gi en oversikt over tendenser i gatene. I 2007 registrerte Pro Sentret 967 personer i gateprostitusjon i Oslo basert på ulike enkeltpersoner de hadde registrert, noe som er en økning på 14 prosent fra 850 personer året før.

Selv om antall brukere av Pro Sentret kan gi et riktigere bilde av hvor mange ulike kvinner som har vært innom gateprostitusjon i Oslo i løpet av et år, illustrerer det likevel ikke så godt den daglige situasjonen ute på strøket. Tallene fra 2007 viser for eksempel at det var nesten like mange norske som nigerianske kvinner som brukte Pro Sentret det året (321 norske og 398 nigerianske), men i likhet med funnene fra de andre byene jobber de norske kvinnene i Oslo mye mindre enn de utenlandske kvinnene. Videre er utskiftningen blant utenlandske kvinner høy, slik at antallet som er her i løpet av et år, ikke nødvendigvis sier noe om hvor stort markedet i Oslo er til daglig. Ved å studere Pro Senterets rapporter fra felt kan vi forsøke å si noe om den daglige aktiviteten i gateprostitusjonen i Oslo. Vi har registrert opplysninger fra feltarbeid som tar for seg hele strøket i de fire første månedene disse to årene, henholdsvis 20 felt i perioden i 2007 og 18 i 2008. Feltarbeidet foregår i hovedsak mellom klokka 21.00 og 23.00, med unntak av to felt i 2007 som varte til 23.30–24.00, og ett i 2008 som varte til 01.30.

⁵⁹ Innemarkedet er derimot vanskeligere å nå med dagens arbeidsmetoder, selv om noe oppsøkende arbeid også gjøres mot massasjeinstitutter og kvinner som jobber i leiligheter.

⁶⁰ Sentret registrerer imidlertid ikke menn som selger sex, like systematisk som kvinner som selger sex, og har mindre oversikt over denne delen av markedet.

Fra januar til og med april 2007 traff felteamene i snitt 47 ulike kvinner ute per kveld. Her er det store variasjoner fra felt til felt, med 8 og 100 treff som ytterpunkter. Fra feltrapportene ser vi at antall personer ute ofte styres av været, det er færre ute når det er surt og kaldt enn når det er bedre vær. Som en mulig følge av bedre vær og arbeidsforhold i Oslo er Pro Sentrets erfaring at antall treff på feltarbeid vanligvis stiger utover våren mot sommeren.⁶¹ Dette er også tilfellet i 2007; i de to første månedene til sammen i 2007 var det i snitt 29 treff per felt, mens tallet for mars og april steg til hele 68 personer per felt.

Den store økningen utover våren 2007 kan imidlertid også tyde på en generell økning i tillegg til sesongvariasjoner. Fra januar til og med april 2008 har gjennomsnittlige treff per kveld steget nesten 20 prosent siden samme tid i 2007, fra 47 til 56. Også i 2008 er det færrest treff i januar og flest treff i april. I januar og februar til sammen registrerer teamene i snitt 43 treff per felt, men tilsvarende tall for mars og april er hele 78 treff. Både i 2007 og i 2008 steg altså antall treff ute henholdsvis 130 og 80 prosent fra januar–februar til mars–april.⁶²

De fire første måneder i 2007 ble det gjennomsnittlig registrert mindre enn fire norske kvinner per felt, mens tallet for samme periode i 2008 hadde sunket til litt over to kvinner. Dette illustrerer utviklingen generelt, at de norske kvinnene er sterkt underrepresentert på strøket i forhold til bruk av de sosiale tiltakene, og at antall norske kvinner synes å være stadig synkende. I likhet med tiltakene i Bergen og Stavanger oppgir Pro Sentret LAR-behandling, konkurranse med utenlandske kvinner, faste kunder og svært uregelmessig arbeidsbehov som grunner til at svært få norske kvinner er ute på strøket til daglig.

I 2007 innførte Pro Sentret en oppdeling av feltarbeidet i tillegg til feltrundene de foretar på hele strøket. På de oppdelte feltarbeidene går ett team en runde der det er mest europeiske kvinner, og et annet team en runde der det hovedsakelig befinner seg afrikanske kvinner.⁶³ Når det gjelder observasjon, kontaktetablering og registrering av

⁶¹ Intervjuer med ansatte på Pro Sentret

⁶² Det er viktig å understreke at disse estimatene bygger på tall fra forholdsvis få feltarbeid, og at registreringene foretas av ulike enkeltpersoner og derfor muligens ikke alltid gjøres på samme måte. Videre kan værforhold og diverse praktiske omstendigheter føre til at feltarbeidene ikke alltid gjennomføres akkurat likt eller på like lang tid. Det kan for eksempel hende at feltarbeiderne er lenger ute når det er bedre vær, og derfor rekker å treffe flere. Slik sett ville ikke tallene hatt så stor verdi alene, men i dette prosjektet kan vi se at funnene underbygges av tall fra andre feltarbeid i samme periode, data fra andre kilder i tillegg til informasjon fra nøkkelinformanter. Sammen med feltrapportene gir disse dataene et annet og supplerende bilde av det daglige gateprostitusjonsmarkedet i Oslo enn det som er mulig å danne seg ved å kun bruke tall på brukere av Pro Sentret i løpet av et år.

⁶³ I tillegg til at det er en praktisk måte å dele opp feltet på, er det også mer effektivt når det gjelder bruken av kulturformidlere. Kulturformidlere vil si medarbeidere som har spesiell kjennskap til en nasjonalitet, og som dermed har gode forutsetninger for å jobbe med kvinner fra spesifikke land eller områder.

ulike nasjonaliteter, er disse oppdelte feltene nyttige. Det kan for eksempel være vanskelig å registrere og få kontakt med samtlige nigerianske kvinner på de hele feltrundene; de nigerianske kvinnene er mange og ofte vanskelige å kjenne igjen fordi de bruker parykker, de flytter seg mye rundt og kommer dessuten ofte ut senere på kvelden enn kvinner fra andre nasjonaliteter. «Afrika-rundene» blir gjerne foretatt litt senere enn de hele feltrundene, slik at de også får med seg kvinnene som først kommer på strøket i ti-ellevetiden. Rapportene fra Afrika-rundene viser at antall nigerianske kvinner underregistreres på de hele feltrundene. I de fire første månedene av 2008 traff teamene i snitt 37 nigerianske kvinner på de hele rundene, mens Afrika-rundene hadde dobbelt så mange treff, med 72 i snitt. Det er bare tolv Afrika-runder med antall nigerianske kvinner registrert fra våren 2008, men kombinert med nøkkelinformantintervjuer kan det se ut som om tallene stemmer godt med virkeligheten. Det vil si at de totale tallene fra de hele feltrundene trolig har 30–40 for få treff i snitt per felt når det gjelder de nigerianske kvinnene, ettersom mange av dem ennå ikke er kommet på jobb når feltarbeidet starter. Hvis vi antar at snittet fra Afrika-feltene best representerer antall nigerianske kvinner på jobb per kveld fra februar til april våren 2007, så vil det si at rundt 18 prosent av de nigerianske kvinnene som var her i løpet av året, jobbet per kveld i dette tidsrommet.⁶⁴

De andre nasjonalitetene som er registrert i gateprostitusjon i Oslo i 2007 og 2008 foruten de norske og nigerianske er hovedsakelig østeuropeiske kvinner, det vil si bulgarske, rumenske, albanske, polske, tsjekkiske, estiske, litauiske, latviske, ungarske, greske, moldovske og russiske. Kvinner fra Bulgaria var den største gruppen østeuropeiske kvinner i 2007 og 2008, med kvinner fra Romania som en raskt voksende gruppe.⁶⁵ Det blir også fra tid til annen registrert kvinner fra Sør-Amerika eller andre vesteuropeiske land. I motsetning til tilfellet med de nigerianske kvinnene ser vi ikke noen merkbar forskjell på antall registrerte kvinner fra disse nasjonene fra de hele feltrundene og fra arbeidet på de oppdelte, spesialiserte feltene.

De aller fleste av de nasjonale gruppene foruten de nigerianske, er så små at det er vanskelig å ta for seg hver enkelt gruppe for å estimere hvor mange som treffes på strøket per feltarbeid, sammenlignet med hvor mange som befinner seg i Oslo i løpet av et år. Men ved å se på de tre største gruppene av østeuropeiske kvinner er det mulig å antyde noen tendenser. Det ble i snitt registrert tolv bulgarske kvinner per feltarbeid i 2007, noe som utgjør 11 prosent av alle bulgarske kvinner som brukte Pro Sentret dette året (107 kvinner).⁶⁶ Blant de rumenske kvinnene ble i underkant av tre påtruf-

⁶⁴ Pro Sentret understreker at det er vanskelig å registrere nigerianske kvinner korrekt fordi de er mange og forflytter seg mye.

⁶⁵ Antall bulgarske kvinner har gått noe ned i 2008.

⁶⁶ Her finner vi et så å si likt snitt på de ulike feltene (12,8 på hele felt og 11,9 på «Europa-feltet»), slik at vi kan anta at snittet er noenlunde representativt for våren 2007.

fet per feltrunde, noe som vil si under 8 prosent av den totale gruppen på 40 som ble registrert i løpet av året. Videre ble det registrert totalt 30 estiske kvinner i 2007, og rundt tre, altså 10 prosent, ble i snitt påtruffet på strøket per feltarbeid.

Disse registreringene i feltrapportene styrker funn fra intervjuene med kvinner i gateprostitusjon og nøkkelinformanter, nemlig at nigerianske kvinner i snitt er lenger i Norge per gang enn østeuropeiske kvinner. De nigerianske kvinnene som ofte har midlertidig opphold i et søreuropeisk land, kommer til Norge på et Schengen-besøksvisum og kan dermed bare bli i Norge tre måneder av gangen og kun seks måneder i løpet av et år. Det kan synes som om de ønsker å bli i Norge så lenge som mulig hver gang for å få mest mulig ut av visumet sitt. De østeuropeiske kvinnene er som oftest schengenborgere og kan reise ut og inn av Norge så ofte de ønsker. Det kan se ut som at de generelt har kortere opphold enn de nigerianske kvinnene, fra et par uker og opp til et par måneder. I andre forskningsprosjekter har vi sett at en del av de østeuropeiske kvinnene driver regelrett pendlervirksomhet og at de er i hjemlandet så ofte de kan, blant annet på grunn av familieforpliktelser.⁶⁷ Dette kan være med på å forklare hvorfor prosentvis flere av det totale antallet nigerianske registrert per år er å treffe per feltarbeid sammenlignet med de østeuropeiske.

Oppsummerende for gateprostitusjon i Oslo kan vi anta at et sted mellom 70–100 kvinner selger sex per døgn i 2008. 60–70 prosent av kvinnene er av afrikansk opprinnelse, mens de øvrige i all hovedsak er fra østeuropeiske land.

Når det gjelder innemarkedet i Oslo, har ikke Pro Sentret tilsvarende detaljoversikt som de har over gateprostitusjonen. Pro Sentret har drevet oppsøkende arbeid mot kvinner i innendørsprostitusjon i flere år, men dette arbeidet har i stor grad vært rettet mot massasjeinstitutter. De siste årene har det blitt færre og færre av disse stedene som en følge av politiaksjoner og «Operasjon husløs»⁶⁸. I 2008 antar Pro Sentret at det kun er rundt fem–sju massasjeinstitutter igjen i Oslo. Disse instituttene er i hovedsak små, og bare to–tre kvinner jobber der om gangen⁶⁹. Etter det Pro Sentret kjenner til, er det til sammen rundt 15 kvinner som jobber på massasjeinstitutter daglig i Oslo i 2008.

Det meste av prostitusjonen på innemarkedet i dag foregår fra private leiligheter og formidles gjennom annonser på Internett og i magasiner.⁷⁰ Pro Sentret har ikke kapasitet til å kontakte alle kvinner og menn som annonserer i Oslo, men registrerer annonsene på innemarkedet i hele landet i løpet av et år gjennom et eksternt firma. Senteret oppgir ikke noe estimat for innemarkedet i de enkelte byene i årsrapporten

⁶⁷ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

⁶⁸ Se omtale av denne operasjonen i kapittel 5.

⁶⁹ Les mer i kapittel 4 om innemarkedet.

⁷⁰ Se kapittel 4 om innemarkedet angående utviklingen.

for 2007, men bruker i stedet et samlet tall på 1500 ulike telefonnumre registrert i hele landet i løpet av året.

I forbindelse med dette kartleggingsprosjektet registrerte vi alle annonser for salg av sex i Oslo fra februar til og med april 2008 og fant totalt 1979 forskjellige annonser. Etter å ha kontrollert for doble sett med telefonnumre og annonser står vi igjen med 30 prosent av utgangspunktet, altså rundt 600 ulike telefonnumre og antatt forskjellige personer i registreringsperioden. Dette er et relativt sett lavt tall sammenlignet med resten av landet, der doble annonser fra samme person er mindre vanlig.

I motsetning til de andre byene ser flertallet av dem som annonserer i Oslo ut til å ha fast base i byen. 456 av annonsørene har ikke spesifikke datoer for hvilke dager de jobber. Likevel tyder nærmere studier av annonsene på at flere av de tilsynelatende faste i Oslo er personer som er i byen i en begrenset periode. Det kan se ut som at det er vanligere å komme til hovedstaden og bli en måned, to eller tre, enn det er i de andre byene hvor det er mer vanlig å foreta korte besøk. 172 av dem som ikke oppga noen faste datoer, annonserte bare én måned i løpet av de fem månedene registreringen varte. Det er mulig at disse kun er tilreisende denne ene måneden. 95 personer annonserte to ulike måneder, mens 70 annonserte tre ulike måneder. Det er vanskelig å vite om personene annonserer sjelden fordi de har faste kunder og ikke behøver å annonsere oftere, eller om antall måneder de annonserer, viser hvor lenge de faktisk er i Oslo. 119 personer annonserte fire eller fem måneder, noe som styrker antagelsen om at de har fast tilhold i Oslo.

Av de 456 annonsene uten datoer finner vi at 431 representerer kvinner, åtte annonser er for menn, én annonse er for et massasjeinstitutt, og 16 annonser er for transpersoner. Som i resten av landet har transpersonene i all hovedsak asiatisk bakgrunn. Samlet sett har litt over 80 av personene som annonserer uten angitte datoer, afrikansk /søramerikansk bakgrunn, (18 prosent) og over 90 har asiatisk bakgrunn (21 prosent). I underkant av 60 personer oppgir at de er norske (13 prosent). Den største gruppen på over 200 personer som dermed utgjør nesten halvparten av de som annonserer uten datoer, er kvinner fra andre europeiske land. I denne gruppen finnes det antagelig mange østeuropeiske kvinner.

Halvparten av de norske kvinnene, altså 30 personer, annonserer fire eller fem måneder i femmånedersperioden. Like mange med asiatisk bakgrunn annonserer like ofte, men fordi de er en større gruppe tilsvarende dette kun 30 prosent. Vi vet at de fleste av de asiatiske kvinnene som jobber i prostitusjon i Norge har fast opphold i landet, og at derfor ikke er tilreisende fra utlandet.⁷¹ En mulig forklaring på at færre asiatiske enn norske annonserer fast kan være at de kommer reisende fra andre byer i kortere perioder, at de ikke jobber like regelmessig, eller at de jobber sammen med andre kvinner slik

⁷¹ Anette Brunovskis og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426.

at ikke alle annonserer hver gang. Dette vet vi imidlertid for lite om gjennom denne kartleggingen. Når det gjelder de andre to gruppene, så annonserer kun rundt 15 av de afrikanske /søramerikanske kvinnene fire eller fem av månedene, og knappe 40 av de europeiske gjør det. Dette at under 20 prosent av de to siste gruppene annonserer ofte kan tyde på at det er forholdsvis stor utskiftning, og at et mindretall av kvinnene bor fast i Oslo. Dette stemmer overens med data fra andre kilder. Gjennom tidligere intervjuer med nigerianske kvinner⁷² og østeuropeiske kvinner⁷³ har vi kunnskap om at disse gruppene pendler fram og tilbake til Norge fra andre land, selv om kvinner i begge gruppene begynner å bli mer stedbundne til Norge etter en stund.

142 av personene som annonserer, har eksakte datoer for når de er i Oslo. Halvparten av de tilreisende har europeisk bakgrunn. Videre er nesten en firedel av afrikansk/søramerikansk opprinnelse, mens 15 prosent er thailandske og 8 prosent norske.

Nesten 60 prosent av de tilreisende besøker Oslo bare én gang i løpet av disse fem månedene.⁷⁴ Av de til sammen 368 annonsene vi registrerte med midlertidige opphold i Oslo (fordelt på 142 personer, flere annonserte dobbelt), var rundt 200 opphold på fem dager eller mindre, mens 30 opphold var på nærmere en måned. Hvis vi antar at også de 172 personene som bare annonserte én måned uten fast dato, er tilreisende, så er det over 200 personer med opphold på en måned til sammen.⁷⁵ Det er også trolig at mange av dem som ikke hadde oppgitt datoer som samtidig kun annonserte to måneder, også bare er i Oslo på et tidsbegrenset opphold; 82 av de 95 som annonserte bare to måneder, gjorde dette to måneder i strekk. Vi har imidlertid for lite data til å kunne si noe eksakt om oppholdstiden til kvinner og menn som selger sex i Oslo våren 2008, men disse begrensede funnene peker likevel på at tidsavgrensede langtidsopphold er vanligere i Oslo enn i resten av landet.

Det er vanskeligere å anslå hvor mange som til enhver tid selger sex på innemarkedet i Oslo basert på internettannonsene enn det er i de andre byene. Av de personene som ikke annonserer med dato i Oslo, er trolig ikke alle 456 fast bosatt i byen. Ut fra antall dagers opphold oppgitt i annonsene til dem som skriver at de er tilreisende er

⁷² May-Len Skilbrei, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*, Fafo-rapport 525.

⁷³ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

⁷⁴ Av de 142 tilreisende er 82 i Oslo bare én gang i løpet av disse fem månedene, men 41 annonserer at de kommer to ganger, elleve tre ganger, fire fire ganger og fire fem ganger.

⁷⁵ 13 av dem som bare annonserte én måned, var norske, og ni av dem var thailandske. Det er større sannsynlighet for at disse 22 bor fast i Oslo selv om de bare annonserer én måned, enn de afrikanske/søramerikanske og østeuropeiske personene. Andelen norske og thailandske er lik blant dem som annonserer kun én måned, og de tilreisende som oppgir faste datoer.

gjennomsnittlig oppholdstid i Oslo i underkant av åtte dager, noe som er høyere enn i resten av landet. Hvis vi i tillegg antar at de 172 uten fast dato som bare annonserer én måned også er tilreisende og kun er i Oslo 30 dager, og at de 95 som annonserer to måneder er tilreisende i to ganger 30 dager, får vi at det gjennomsnittlige oppholdet for tilreisende øker til 22 døgn per person. Dette gir i snitt 73 tilreisende personer på jobb per dag i Oslo. Hvis vi antar at de resterende 189 personene som ikke annonserer med spesifikke datoer, men som annonserer tre måneder eller mer, er i Oslo på fast basis våren 2008, så betyr det at rundt 260 personer tilbyr seksuelle tjenester på innemarkedet i Oslo per dag. Da har vi gått ut fra at i praksis er to tredeler av annonsemarkedet for Oslo tilreisende og en tredel faste (ikke omvendt som det kan se ut som hvis vi kun ser på annonser med spesifikke datoer).⁷⁶

Sammenlagt med utemarkedet vil disse beregningene antyde at det daglige prostitusjonsmarkedet i Oslo består av rundt 360 personer. Av disse vil rundt 2 prosent være menn og 4 prosent transpersoner. Dette gir et estimat på rundt 330 kvinner i prostitusjon i Oslo daglig.⁷⁷

Tabell 3.6 Antall ulike personer i prostitusjon i Oslo i 2008⁷⁸

Oslo	I løpet av gitt døgn			I løpet av hele året		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
	100	260	360	967*	1440	2407

*Pro Sentrets tall fra 2007 (Årsrapport 2007 s.8)

Omfang i Norge

I avsnittene overfor har vi forsøkt å illustrere situasjonen i de ulike byene, etter mengde, form og lokalisering av prostitusjon. Som nevnt i starten av kapittelet er det svært vanskelig å estimere omfang av prostitusjon, og våre anslag må ses i lys av dette. Målsettingen med våre beregninger er å utvikle en metode som kan gjentas på et senere tidspunkt, og å skape kunnskap som kan sammenlignes med senere undersøkelser for å kunne vurdere hvorvidt kriminalisering av kjøp av seksuelle tjenester påvirker

⁷⁶ Hvis vi derimot antar at alle de 456 uten datoer jobber fast i Oslo, så vil gjennomsnittlig antall tilreisende kun være 13 personer per dag, og vi vil få hele 469 personer som tilbyr sex på innemarkedet i Oslo per dag.

⁷⁷ 0.3 prosent er par og 0.7 prosent er etablissementer.

⁷⁸ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene. Det totale tallet for utendørsprostitusjon i året er basert på Pro Sentrets tall fra 2007.

mengden, formen og lokaliseringen av prostitusjon, samt sammensetningen av selgere på prostitusjonsmarkedet.

Gateprostitusjon

Når det gjelder gateprostitusjon i Norge, har vi som vist i første rekke forholdt oss til de lokale sosiale tiltakenes tall. Per i dag har tiltakene best oversikt over situasjonen på gata og dermed også de sikreste tallene. Vi har forsøkt å gi et anslag over hvor mange som jobber ute i de ulike byene per dag. Disse anslagene er gjort på bakgrunn av informasjon fra nøkkelinformanter, egne observasjoner i felt og ikke minst tall fra tiltakene. Når det gjelder tall for den synlige gateprostitusjonen i Norge samlet samt fordeling etter nasjonalitet, vil vi holde oss til Pro Sentrets tall. Senteret anslår at det i løpet av 2007 var til sammen 1157 ulike personer i gateprostitusjon i Norge, det vil si 967 i Oslo, 68 i Stavanger og 122 i Bergen. Norskandelen blant disse er 21 prosent i Oslo, 25 prosent i Stavanger og 43 prosent i Bergen.⁷⁹

Rusrelatert prostitusjon har som nevnt tilsynelatende sunket i hele landet, men samtidig oppgir nøkkelinformanter som jobber på rusfeltet, at antall kvinner (og menn) med rusproblemer som tjener penger på prostitusjon, fra tid til annen sannsynligvis er betydelig, og at feltet er svært uoversiktlig. I byer hvor det ikke finnes etablert gateprostitusjon, som Kristiansand og Trondheim, forteller ansatte innen rusomsorg at flere av deres brukere likevel selger sex fra gater og parker. I dette prosjektet har det ikke vært ressurser til å undersøke omfanget av rusmisbrukere som selger sex nærmere. I en rapport om rusmisbruk og økonomi anslår Bretteville-Jensen⁸⁰ imidlertid at svært mange rusmisbrukende kvinner selger sex til og fra. Anslaget bygger på intervjuer med over 1200 kvinner fra 1993 til 2003, hvor over fire av ti sa at de hadde solgt sex den siste måneden. Hvis spørsmålet hadde vært «Har du noen gang solgt sex?», ville svaret antageligvis vært høyere. En rapport fra 2006⁸¹ beregner antall sprøytemisbrukere i Norge til å ligge et sted mellom 8500 og 12 500 personer og at 25–30 prosent av disse er kvinner. Ifølge disse tallene var det mellom 2100 og 3700 kvinnelige sprøytemisbrukere i 2005. Hvis funnene til Bretteville-Jensen er representative, vil det si at mellom 900 til 1600 sprøytemisbrukende kvinner høyst sannsynlig solgte sex i Norge dette året.

⁷⁹ Pro Sentrets årsrapport 2007.

⁸⁰ Anne Line Bretteville-Jensen (2005): *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*. Sirus-rapporter 4, Sirus (Oslo).

⁸¹ Anne Line Bretteville-Jensen og Ellen J. Amundsen (2006): *Omfang av sprøytemisbruk i Norge*. SIRUS-rapport 5/2006. SIRUS, Oslo

Innendørsprostitusjon

Hvis så mye som to tredeler av innemarkedet i Oslo består av tilreisende personer, og nærmere 90 prosent av innemarkedet andre steder i landet, så sier dette noe om hvor omskiftende og dynamisk innemarkedet i Norge er i 2008. Ved en gjennomgang av alle registrerte prostitusjonsannonser på Internett i hele Norge fra februar til og med juni 2008, har vi kommet fram til at det hver måned befinner seg mellom 400 og 500 ulike personer i prostitusjon på innemarkedet (som annonserer på nettet) her i landet. En betydelig andel av disse besøker flere steder i løpet av en måned.

Gjennom analysen av annonsemarkedet har vi også kunnet identifisere viktige sider av sammensetningen av denne delen av markedet. Av alle annonsene vi registrerte totalt sett for hele landet fra februar til og med juni 2008, var 93 prosent kvinner, 2 prosent menn og 4 prosent transpersoner.⁸² Videre var rundt en sjettedel norske og en femtedel asiatiske.⁸³ Dette viser at det trolig er en forholdsvis lav andel norske kvinner og menn i prostitusjon på innemarkedet i Norge sett i forhold til folketall, men derimot en høy andel personer med asiatiske opprinnelse.

Måten vi har anslått antall ulike personer på innemarkedet i Norge på i løpet av et år, innebærer å forutsette at alle personer i prostitusjon på innemarkedet i Norge annonserer på nettstedene vi dekker minst én gang i løpet av observasjonsperioden. Da tilsvarende antall prostituerte simpelthen antall ulike telefonnummer og kontaktmåter de oppgir, eventuelt med en mindre korreksjon for at noen har mer enn én telefon, og at noen deler telefon eller kontaktmåte. Den andre måten anslaget kan gjøres på, er å anta at vi ikke observerer alle gjennom å gå gjennom kontaktannonsene på nettet. Det kan ha flere grunner. En grunn kan være at noen rekrutterer kunder utelukkende gjennom nettverk av tidligere kunder, hallikere eller bekjente, eller at det finnes flere kanaler enn dem vi dekker. Det kan også være at noen har en relativt stabil og fast kundekrets og derfor føler liten grunn til å annonsere. Vi anser imidlertid at det er stor grunn til å tro at de aller fleste dette prosjektet har som mål å kartlegge i innendørsprostitusjon, nemlig kvinner som selger sex til menn gjennom via allment tilgjengelige kanaler, vil ha annonsert på de inkluderte nettsidene på nettet i løpet av et år.

I de fem ulike månedene vi observerte, februar til og med juni 2008, ble 826 forskjellige telefonnumre registrert. Hvis disse fem månedene er typiske for hele året, tilsvarende det mellom 1700 og 1900 personer i prostitusjon på innemarkedet i Norge i løpet av 2008.⁸⁴ I en enkelt måned er det cirka 400 ulike numre til stede på annonsemarkedet i

⁸² 0.3 prosent er par og 0.7 prosent er etableringer

⁸³ De andre nasjonalitetene har vi ikke kunnet lage noen nasjonale estimater for, på grunn av usikkerhet rundt opprinnelse.

⁸⁴ Stigningen i antall nye numre er jevn, noe som gjør det mulig å dele tallet etter fem måneder på fem og gange med tolv. Da vil vi få et tall på rundt 2000. Imidlertid startet vi på 372 personer i februar, og justere vi for dette ender vi på 1600. Det totale antallet ulike telefonnumre i løpet av år ligger trolig et sted midt i mellom disse to tallene.

Norge, og en firedel av disse skiftes ut fra måned til måned. Stigning i antall ulike annonser er jevn i løpet av de fem månedene vi registrerte, det kommer rundt hundre nye numre hver måned, mens hundre forsvinner. En del tilreisende kommer tilbake igjen ved et senere tidspunkt, og personer som jobber fast på et sted vil ofte være tilstede i markedet selv om de ikke annonserer en gitt måned. Det er derfor grunn til å anta at det til enhver tid finnes rundt 500 personer som selger sex på innemarkedet i Norge.

Forskjeller og likheter fra by til by

Det er flere interessante forskjeller i hvordan annonsemarkedene i de ulike byene ser ut til å fungere. I alle byene vi har sett nærmere på, er det et antall personer i hver by som annonserer på flere nettsider på samme tidspunkt, slik at det er flere annonser enn ulike personer på hvert sted hver måned. Hvor mange doble sett med annonser det finnes, varierer imidlertid fra by til by. Interessant nok ser vi at hvor mange ganger de enkelte annonserer, er korrelert med størrelsen på byen. I Oslo, med sine 566 000 innbyggere, tilsvarer antall ulike enkeltpersoner 30 prosent av det samlede antallet annonser (1964 annonser representerer 600 ulike numre/personer). I Bergen med 250 000 innbyggere er 50 prosent av annonsene doble, det vil si at antall ulike personer som tilbyr salg av sex i Bergen, er omtrent halvparten av antallet annonser. I Trondheim med 160 000 innbyggere utgjør ulike numre 56 prosent av det totale antallet annonser. I Stavanger er innbyggertallet på 120 000, og antall unike numre er 58 prosent av annonsene. Kristiansand har 80 000 innbyggere, mens 60 prosent av annonsene tilsvarer unike personer, i Tromsø er det 65 000 innbyggere og antallet unike numre er 63 prosent av annonsene. Dette viser oss at vi ikke bare kan se på antall annonser i forhold til folketall i byene, vi må også ta i betraktning at mønsteret er slik at jo større byen er, jo flere er det som annonserer flere ganger. I Oslo ser vi at hver enkelt person annonserer oftere og på flere nettsider enn i resten av landet. Flere av de faste annonserer hver måned på to–tre ulike nettsider. Et eksempel er en kvinne i Oslo som er registrert med 23 forskjellige annonser på fem ulike nettsider på disse fem månedene (med samme navn, bilde og telefonnummer).

Tabell 3.7 Andel ulike nummer av det totale antall annonser februar–juni 2008, fordelt på by

	Totalt annonser	Ulike numre	Andel ulike nr i prosent
Oslo (566 000)	1979	600	30
Bergen (250 000)	306	151	49
Trondheim (160 000)	156	87	56
Stavanger (120 000)	220	128	58
Krsitiansand (80 000)	165	99	60
Tromsø (65 000)	84	53	63

Det kan være flere grunner til at enkeltpersoner annonserer hyppigere jo større byen er. Det kan hende at det er et behov for å annonsere oftere i større byer fordi konkurransen er hardere. Det kan også hende at kvinnene i de større byene tjener mer og dermed har råd til å annonsere oftere. Man kan også tenke seg at det er vanligere å ha faste kunder på mindre steder, slik at man ikke trenger å annonsere like ofte. Dette vet vi imidlertid lite konkret om, men vi ser det som et interessant trekk ved annonsemarkedene som bør følges opp i videre undersøkelser fordi det kan si noe om organisering og vilkår i prostitusjonen.

Når det gjelder hvor mye prostitusjon det faktisk er i hver by i forhold til folketall, er det vanskelig å gjøre sammenligninger på tvers av byene fordi forutsetningene er forskjellige. Oslo er i særstilling fordi det er hovedstaden, og det er sannsynlig at majoriteten av kvinner og menn som kommer til Norge for å selge sex, på et eller annet tidspunkt er innom byen. Videre er det vanskeligere å estimere omfanget av prostitusjon i Oslo fordi markedet er mye større og mindre oversiktlig enn i de andre byene. Derfor er det lite hensiktsmessig å sammenligne funnene i Oslo med andre byer. Det er også problematisk å sammenligne de andre byene i landet, fordi vi ikke har tall for eventuelt skjult gateprostitusjon i Trondheim, Tromsø og Kristiansand. Det vi kan se, er at det antatte daglige prostitusjonsmarkedet ser ut til å være omtrent like stort i forhold til folketall i de to andre byene som har gateprostitusjon, Bergen og Stavanger.⁸⁵ I Trondheim, Tromsø og Kristiansand kan vi bare sammenligne innemarkedet, og der ligger antallet på rundt 10–15 personer i alle byene uavhengig av folketall. Her er det Kristiansand som har flest annonser på nett i forhold til størrelse, byen har like mange som Trondheim til tross for bare å være halve størrelsen (80 000 innbyggere mot 160 000) og dobbelt så mange som Tromsø som bare er litt mindre (65 000 innbyggere). Selv om det er beregnet at 10–15 kvinner jobber daglig i Tromsø, så er to tredeler av disse russiske kvinner som jobber fra hoteller og barer og ikke annonserer. Sannsynligvis henger antall tilreisende sammen med geografi i tillegg til folketall (hvis vi ikke regner med de russiske kvinnene som kommer nordfra), de fleste reiser trolig en rute mellom byene på Øst-, Sør- og Vestlandet, slik at turer innom Trondheim og ikke minst Tromsø blir noe mer sporadiske; det er rett og slett lettere å inkludere de andre byene på én og samme reise.

Hvis vi ser på nasjonalitet blant personene som reiser mest rundt til de store byene, så kan vi finne noen geografiske tendenser. Kvinner og transpersoner med asiatisk bakgrunn reiser mest på Sør- og Vestlandet. De representerer 29 prosent av alle tilreisende i Stavanger, hele 35 prosent i Kristiansand og 24 prosent i Bergen. Antallet

⁸⁵ Bergen har 250 000 innbyggere og antatt rundt 60 personer som tilbyr sex ute og inne per dag, Stavanger med sine 120 000 innbyggere har trolig rundt 25–30 personer som tilbyr sex per dag. Det er imidlertid omtrent like mange tilreisende i Bergen og Stavanger til enhver tid, forskjellene i markedet skyldes fasteKUNDER? innendørs og kvinner i gateprostitusjon.

ulike asiatiske personer ligger på mellom 30 og 35 i alle tre byene i løpet av disse fem månedene, og det er sannsynligvis mange av de samme personene som reiser rundt til alle de tre byene. Videre ser vi at det bare kom 14 asiatiske kvinner og transpersoner reisende til Trondheim i samme periode (18 prosent av alle tilreisende) og kun ni helt til Tromsø (17 prosent av alle tilreisende). Blant de afrikanske/søramerikanske ser vi en motsatt tendens: Mens de representerer rundt 30 prosent av de tilreisende i Bergen, Stavanger og Trondheim, utgjør de halvparten av alle tilreisende i Tromsø. Det kom 30 afrikanske/søramerikanske kvinner til Bergen og Stavanger disse fem månedene, mens 20 var i Kristiansand og Trondheim og hele 26 kvinner reiste helt til Tromsø. Slik kan det se ut som om flere av de afrikanske/søramerikanske kvinnene har videre reiserute enn kvinner og transpersoner av asiatisk opprinnelse. Det at det er flest tilreisende afrikanske/søramerikanske kvinner i Stavanger og Bergen, kan tenkes å henge sammen med gatemarkedet i disse byene, hvor flere nigerianske kvinner allerede er fast etablerte slik at tilreisende kvinner muligens allerede har et kontaktnettverk. Norske tilreisende kvinner utgjør under 10 prosent av tilreisende til alle byene, og dermed et lite antall, men vi ser også en tendens til at antallet er synkende jo lenger nord vi kommer. Når det gjelder kvinnene av annen europeisk opprinnelse, reiser også relativt få til Tromsø sammenlignet med de andre byene. De europeiske kvinnene utgjør 40–50 prosent av alle tilreisende i Stavanger (49 personer), Bergen (60 personer) og Trondheim (41 personer) og 30 prosent av alle tilreisende i Kristiansand (27 personer) og Tromsø (16 personer), som også er de to minste byene.

I Oslo er det som vi diskuterte tidligere, vanskeligere å skille mellom faste og tilreisende kvinner og transpersoner i prostitusjon. Hvis vi ser på begge gruppene under ett, finner vi at norske personer utgjør den minste gruppen på rundt 10 prosent, mens kvinner fra andre europeiske land utgjør den største gruppen på 45 prosent. Andelen med afrikansk/søramerikansk bakgrunn og asiatisk bakgrunn utgjør omtrent en like stor del hver av innemarkedet i Oslo, rundt 22–23 prosent. Gjennom annonsene kan det se ut som flere av dem med asiatisk bakgrunn er faste enn de med afrikansk/søramerikansk bakgrunn, noe som stemmer overens med funn fra intervjuer.

I alle byene bortsett fra Oslo er det en forholdsvis liten andel personer vi registrerer som faste av det totale antallet kvinner og menn i prostitusjon. Det kan være vanskelig å vurdere hvem som bor fast i byen eller ikke, men det kan likevel tyde på at andelen fastboende i prostitusjon på innemarkedet de fleste steder i Norge er godt under 10 prosent. Bergen og Oslo er unntakene, Bergen har over 30 prosent fastboende på innemarkedet, og Oslo har tilsynelatende hele 78 prosent. Nå har vi forholdt oss til tallene over dem som ikke oppgir faste datoer i annonsene sine, men som vist tidligere kan det være flere av disse, spesielt i Oslo og kanskje i Bergen også, som er tilreisende med langtidsopphold. Hvis vi for eksempel antar at de som bare annonserer i Oslo én eller to måneder i løpet av registreringsperioden, er på et begrenset langtidsopphold,

så vil det redusere dem som jobber fast i Oslo, til en tredel av det totale markedet i stedet for nærmere 80 prosent.

Oppsummering

Hovedfunnet fra analysen av annonseregisteret er at dette er en befolkning med forholdsvis stor utskiftning. I denne kartleggingen kommer vi fram til at det trolig er fra 1700-1900 enkeltpersoner på innemarkedet i Norge i løpet av et år, muligens flere hvis vi tar i betraktning at noen får kunder gjennom andre kanaler enn annonser. Det er imidlertid viktig å ta i betraktning den store utskiftningen og at antall personer som befinner seg i den enkelte by eller i hele Norge per måned eller per år, dermed ikke representerer antallet kvinner og menn tilgjengelig på det daglige prostitusjonsmarkedet innendørs. Vi anslår at det til enhver tid befinner seg rundt 500 personer i prostitusjon på innemarkedet i Norge. I tillegg kommer de 135 personene som daglig jobber på gaten i Oslo (100), Bergen (20) og Stavanger (15), altså 635 personer som jobber i prostitusjon i Norge til enhver tid.⁸⁶ Disse tallene er basert på at det ikke er overlapp mellom ute- og innemarkedet. Vi vet imidlertid at noen jobber både ute og inne, men vi vet ikke hvor mange dette gjelder. Det ser ut til at det er svært få som jobber på begge arenaer, og at det hovedsakelig dreier seg om kvinner som jobber på gata som også annonserer ved siden av. I telefonundersøkelsen fant vi at under fire prosent av kvinnene vi intervjuet på innemarkedet hadde jobbet på gata siste måneden. Hvis det er stor overlapp mellom ute- og innemarkedet så vil antallet 635 personer som selger sex i Norge i måneden være overestimert. På den annen side anser vi andelen som jobber på begge arenaer som svært liten. Muligheten for at vi underestimerer antallet personer i prostitusjon i Norge er trolig større enn omvendt. Som nevnt kan det også finnes flere kvinner i rusmiljøet som også selger sex uten at de er registrert. Et nøkternt estimat for prostitusjon i Norge i 2008 vil være at i rundt 3000 ulike personer selger sex på ute- og innemarkedet i Norge i løpet av året. Et estimat som også inkluderer 43 prosent av de kvinnelige rusmisbrukerne i landet, vil kunne gi opp til 4500 ulike personer totalt i prostitusjon i løpet av 2008.

Vi har valgt å beskrive framgangsmåter og funn vedrørende prostitusjonens omfang, former, lokalisering og sammensetning svært detaljert i dette kapittelet, både for å synliggjøre styrker og svakheter ved våre og andres estimater og for å legge til rette for at beregningen kan gjentas på et senere tidspunkt på en slik måte at funnene er sammenlignbare med våre fra 2008.

⁸⁶ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene.

Tabell 3.8 Antall personer registrert i arbeid på prostitusjonsmarkedet i Norge 2008⁸⁷

	Per døgn			Per år		
	Ute	Inne	Totalt	Ute	Inne	Totalt
Kvinner	135	465	600	1157*	1767	2924
Menn		10	10		38	38
Transpersoner		20	20		76	76
Totalt**	135	500	635	1157	1900	3057

* Vi forholder oss til Pro Sentrets tall for gateprostitusjon for hele året i 2007 (Pro Sentrets årsrapport 2007, s. 8). Hvis vi inkluderer 43,5 prosent av kvinnelige sprøytemisbrukere vil det samlede tallet kunne komme opp i 2600.

** 0.3 prosent er par og 0.7 prosent er etableringer

⁸⁷ I de tilfellene hvor vi har mellom x og x-estimer, altså «mellom 15 og 20 personer» for eksempel, bruker vi her de høyeste tallene.

Kapittel 4 Utvikling av prostitusjonsmarkedet

Før vi går videre med å beskrive og analysere hvordan kvinnene vi har intervjuet, opplever livet i prostitusjonen, vil vi beskrive noen viktige kjennetegn ved utviklingen av det norske prostitusjonsmarkedet og noe som påvirker situasjonen til partene som opererer der. Den videre framstillingen bygger både på tidligere forskning og våre egne funn.

Internasjonalt finnes det mye forskning som handler om hvordan prostitusjon foregår. Mye av litteraturen bygger på sosiologiske og antropologiske arbeider som studerer detaljert hvordan prostitusjon foregår i et avgrenset geografisk område. Her hjemme er det viktigste bidraget *Bakgater*⁸⁸ som beskrev gateprostitusjon detaljert i en tid da man hadde lite kunnskap om hva som faktisk foregikk der. Prostitusjonsmarkedet i Oslo i 1980-årene besto stort sett av gateprostitusjon, og i denne var rusmisbrukerne sterkt representert. I perioden Høigård og Finstad beskriver, var også restaurantprostitusjon viktig, og dette var antageligvis den nest største prostitusjonsarenaen i 1980-årene⁸⁹. Siden den gang har prostitusjonen gjennomgått store forandringer.

I slutten av 1980-årene og i begynnelsen av 1990-årene vokste det fram en i Norge ny måte å organisere prostitusjon på, nemlig massasjeinstitutter. Hvordan denne prostitusjonen ble organisert, og hvordan hverdagen der ble erfart, er beskrevet i boka *Når sex er arbeid*⁹⁰. Massasjeinstituttene drev virksomheten sin på en måte som var uvanlig i en norsk kontekst, og lenge annonserte de etter både ansatte og kunder i vanlige aviser, som for eksempel i *Dagbladet*. I første halvdel av 1990-årene utgjorde massasjeinstituttene en stor del av prostitusjonen i Oslo, og gateprostitusjonen var blitt et sted der bare rusmisbrukende kvinner befant seg.⁹¹ I midten av 1990-årene ble antallet massasjeinstitutter kraftig redusert, både fordi etterspørselen sviktet, og fordi norske myndigheter satte inn ressurser på å bekjempe den med kontroller etter plan-

⁸⁸ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

⁸⁹ Samme sted.

⁹⁰ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

⁹¹ Samme sted.

og bygningsvedtektene og hygieneforskriftene og ved hjelp av immigrasjonskontroll.⁹² Da massasjeinstituttene nesten forsvant fra markedet, vokste leilighetsprostitusjonen fram som en viktig arena, og med den kom større behov for muligheten til å annonsere etter kunder gjennom egne kanaler.

I dag ser markedet svært annerledes ut enn både i 1980- og 1990-årene. Det som var de viktigste arenaene i 1980-årene, gata og restaurantene, ble mindre viktige utover i 1990-årene. Det foregår fortsatt prostitusjon på utesteder i de store byene, men ingenting tyder på at det foregår i like stor skala og like etablert som i 1980-årene. Vi har i hvert fall ikke kjennskap til det gjennom intervjuene med fagpersonene, de kvalitative intervjuene eller egne observasjoner på utesteder. Etter hvert som massasjeinstituttene vokste fram i 1990-årene, for så å avta i betydning og erstattes av leilighetsprostitusjon med annonser i blader og på Internett, har også gateprostitusjonen blitt mindre viktig. Selv om det er gateprostitusjonen som vekker mest oppmerksomhet og bekymring i den offentlige debatten, er det snart 20 år siden det var den største prostitusjonsarenaen.

Det har altså skjedd forskyvninger mellom de ulike delene av prostitusjonsmarkedet, og det er viktig å være klar over hvor fleksibelt prostitusjonsmarkedet og aktørene i det synes å være: Når deler av markedet kommer under press eller reguleringen endrer seg, forandres måten prostitusjonen praktiseres på. En viktig grunn til dette er at det er stor gjennomtrekk av aktører i markedet, og ulike rammebetingelser kan påvirke hvem som søker seg dit. En annen grunn er at aktørene i markedet opplever seg som avhengige av inntektene eller tjenestene der, og at de derfor finner nye måter å opprette kontakt og utøve prostitusjonen på.

En annen viktig endring de siste ti årene er veksten i utenlandske kvinners prostitusjon i Norge. Siden årtusenskiftet har et stort antall utenlandske kvinner kommet til Norge for å jobbe i prostitusjon, noe som har preget både prostitusjonsarenaene og den offentlige debatten rundt prostitusjon. Noen av disse kvinnene kommer til Norge som et resultat av menneskehandel, mens andre kommer hit på egen hånd eller gjennom de samme kanalene som andre migranter er avhengige av, slik som låneinstitusjoner og menneskesmuglere. Vi kommer tilbake til situasjonen både de norske og de utenlandske kvinnene er i, senere i rapporten, i dette kapittelet vil vi konsentrere oss om å beskrive dynamikken i markedet.

De siste årene har det vært mye oppmerksomhet rundt hvordan prostitusjonsmarkedet endrer seg, i landet som helhet, men særlig i de store byene. Det er likevel verdt å merke seg at mye ikke har forandret seg. Men det er kanskje ikke de delene av prostitusjonsmarkedet som får mest oppmerksomhet. I det følgende vil vi beskrive hva som kjennetegner gateprostitusjonen i Norge som arena i dag, og hvilke utviklingstrekk som har ledet fram til dagens situasjon. Etter det vil vi gi en tilsvarende beskrivelse av

⁹² May-Len Skilbrei (2001): «The Rise and Fall of the Norwegian Massage Parlours: Changes in the Norwegian Prostitution Setting in the 1990s», *Feminist Review* nr. 67: 63-77.

innendørsprostitusjon, før vi går videre til å diskutere forholdet mellom ulike arenaer for prostitusjon i Norge.

Gateprostitusjon

De siste årene har synlig prostitusjon i gatene i de store byene vakt mye oppmerksomhet og debatt. Gateprostitusjonen er den mest synlige prostitusjonsformen, og siden partene som opererer der, er de med færrest ressurser og som er mest marginaliserte, er deres tilstedeværelse og oppførsel mest oppsiktsvekkende på ulike måter for forbipasserende, media og politikere. Det er ikke et nytt fenomen at denne delen av markedet vekker reaksjoner. I hovedstaden diskuterte politikere og andre fra midten av 1800-tallet av at synlig gateprostitusjon var sjenerende og uverdigg for byen.⁹³

Det er kun synlig gateprostitusjon i faste etablerte strøk i tre byer i Norge, i Oslo, Bergen og Stavanger. Alle disse tre byene har hatt dokumentert gateprostitusjon lenge, spesielt i Oslo og Bergen.⁹⁴ Oslo, Bergen og Trondheim har også hatt egne reguleringsordninger for å minske den «offentlige» prostitusjonen og sykdomsspredning.⁹⁵ Prostitusjonsstrøkene har i stor grad vært lokalisert i de samme områdene som i dag, ved eller i nærheten av kaiene eller store innfartsårer.

Kvinnene som har jobbet i gateprostitusjon, har tradisjonelt sett vært etnisk norske vanskeligstilte kvinner. De siste årtiene av 1900-tallet utgjorde kvinner med rusproblemer det store flertallet av kvinner i gateprostitusjon i Norge. Dette stemmer med situasjonen i mange land, det er ikke uvanlig at gateprostitusjonsmarkedet nesten fullstendig overlapper med narkotikamarkedet.⁹⁶

Like etter årtusenskiftet endret sammensetningen av prostitusjonsmarkedet i Norge seg totalt da et økende antall utenlandske kvinner dukket opp på strøket i Oslo. Fra før fantes det thailandske kvinner som jobbet i prostitusjon i Norge, men de jobbet bare inne, var mindre synlige og hadde mindre kontakt med hjelpeapparatet. I tillegg fantes

⁹³ May-Len Skilbrei (2007): «Prostitusjon i tid og rom: Hvordan ble Strøket til?» i Liv Jessen (red.): *Det ideelle offer?* Oslo: Koloritt Forlag.

⁹⁴ I Bergen var det antageligvis gateprostitusjon siden begynnelsen av 1600-tallet, først i Øvregaten og så på Nøstet, kilde Bente Kopperdal (2003): «Med utugt som levevei»: ei undersøkelse av livsløpa til ei gruppe prostituerte kvinner i Bergen, 1877-1894, hovedoppgave historie, Bergen.

⁹⁵ Aina Schiøtz (1977): *Prostitusjon i Kristiania ca. 1870-1890: En sosialhistorisk undersøkelse*, Hovedoppgave historie, UiO og Bente Kopperdal (2003): «Med utugt som levevei»: ei undersøkelse av livsløpa til ei gruppe prostituerte kvinner i Bergen, 1877-1894, hovedoppgave historie, Bergen.

⁹⁶ Teela Sanders (2007): «Becoming an Ex-Sex Worker. Making Transitions Out of a Deviant Career», *Feminist Criminology* 2(1): 74-95.

det noen dominikanske kvinner, men de hadde heller ikke fått mye oppmerksomhet. De nye gruppene utenlandske kvinner kom først til Oslo, men reiste senere videre til andre byer, og flere etablerte seg etter hvert også på innemarkedet.

På gata besto gruppen utenlandske kvinner omtrent utelukkende av kvinner fra Øst-Europa fra 2001 til 2004 (sammensetningen i denne perioden er blant annet beskrevet i Brunovskis og Tyldum 2004), men sensommeren 2004 begynte det også å komme kvinner fra afrikanske land. Nigerianske kvinners inntog på gateprostitusjonsarenaen fikk stor oppmerksomhet fordi over 100 nigerianske kvinner dukket opp omtrent samtidig i løpet av en knapp måned i 2004. Fra 2004 til 2008 har flere hundre kvinner av nigeriansk eller afrikansk opprinnelse kommet til Norge hvert år for å jobbe i prostitusjon og dominerer nå gruppen utenlandske kvinner i gateprostitusjon både i Oslo, Bergen og Stavanger. I tillegg til de nigerianske kvinnene utgjør kvinner fra Øst-Europa den største gruppen utenlandske i gateprostitusjon i Oslo. De siste årene har det også vært en kraftig økning av kvinner fra Bulgaria og Romania.⁹⁷

Veksten i antallet utenlandske kvinner og bekymring for at de kan være ofre for menneskehandel, har betydd at gateprostitusjonen har vært under mye tettere oppsyn av politiet de siste årene enn tidligere. Politiet har vært opptatt av å bygge straffesaker de siste årene og har hatt flere aksjoner rettet mot prostitusjonsmiljøene for å avdekke menneskehandel.⁹⁸ Kvinnene merker mest til dette ved de hyppige dokumentsjekkene de blir utsatt for.

Som nevnt har rusrelatert prostitusjon tradisjonelt vært utbredt i Norge, og så godt som alle norske kvinner som jobber på gata i dag, har rusproblemer. Andelen norske kvinner er imidlertid liten i forhold til andelen utenlandske kvinner. Den synkende andelen norske kvinner i gateprostitusjon gis i hovedsak tre forklaringer av de fagpersonene vi har intervjuet: (1) Flere og flere mottar legemiddelassistert behandling – de får metadon, subutex eller lignende og trenger ikke skaffe penger til stoff, (2) konkurransen fra de utenlandske kvinnene presser de norske ut av markedet, og (3) de norske har faste kunder som de har kontakt med per telefon slik at de ikke så ofte er å se på gata.

De siste ti årene har forskningen som har blitt gjennomført på gateprostitusjon, kun handlet om de utenlandske kvinnene. Sammen med at de politiske bekymringene og de sosiale tiltakenes tilbud i økende grad har handlet om utenlandske kvinners prostitusjon, ikke prostitusjon i seg selv, har de norske kvinnene forsvunnet ut av fokus. Derfor er det begrenset med kunnskap om hvordan gateprostitusjonen har endret seg for dem de siste årene. De norske kvinnene med rusproblemer var lenge så å si alene i gateprostitusjonen, og fordelingen mellom gatene og reglene som fantes mellom kvinnene, kunne knyttes til erfaringsfelleskap og normer i rusmiljøet. For eksempel var det lenge slik

⁹⁷ Pro Sentret (2008): *Året 2007*, Oslo: Oslo kommune.

⁹⁸ May-Len Skilbrei (2009): «Rettslig håndtering av prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Charlotta Holmstrøm og May-Len Skilbrei (red.): *Prostitution i Norden*, NordTema-rapport under utgivelse.

at kvinnene jobbet ulike steder på strøket i Oslo avhengig av alder⁹⁹, mens nasjonalitet er den viktigste forklaringen på hvor kvinner står og hvem som står sammen i dag¹⁰⁰. Fordi kvinnene delte motiver for å selge seksuelle tjenester, nemlig å ha nok penger til neste «skudd», var det også mulig å opprettholde et visst prissamarbeid tidligere, selv om man skal være varsom med å forstå fortidens prostitusjonsmarked som bedre og mer realt. I dag kjennetegnes miljøet på prostitusjonsstrøkene i de store byene av at konkurransen går mer mellom grupper: De norske kvinnene beskylder østeuropeiske og nigerianske kvinner for å ta for lave priser og senke kravene når det gjelder kondom og hvilke tjenester de tilbyr, mens de østeuropeiske kvinnene beskylder de norske og nigerianske kvinnene for å være så desperate at de gjør hva som helst for penger, og også for lite penger. Det er altså ikke mulig å snakke om ett miljø på gata, slik man i større grad kunne tidligere, og dette gjenspeiles også av at de sosiale tiltakene lager egne undertiltak for de ulike gruppene.

Gateprostitusjonen har fortsatt å være en synlig og viktig arena, selv nå når det nærmer seg tidspunktet hvor forbudet mot prostitusjonskjøp vil tre i kraft. Fram til slutten av september i 2008 har Pro Sentret merket at flere bruker sentret sammenlignet med året før. Antall ulike kvinner i gateprostitusjon som er registrert som brukere av sentret, er litt høyere i august 2008 enn det samlede antallet for 2007 (907 brukere mot 879 brukere). Det er særlig antallet ulike nigerianske kvinner som har økt. Allerede ved utgangen av august 2008 talte de 200 flere personer enn i 2007.¹⁰¹

Gateprostitusjonen i Oslo er på nåværende tidspunkt en stor, differensiert og uoversiktlig arena. Gateprostitusjonen i de andre byene er mer ensartet og oversiktlig, men også der har en nesten ren norsk gateprostitusjon blitt erstattet av en hvor kvinnene kommer fra ulike land, har ulik oppholdsstatus og derfor har ulike problemer og hjelpebehov. Dette stiller politiet og tiltakene overfor store utfordringer, og disse vil nok bli enda større hvis prostitusjonsmarkedet gjennomgår store endringer etter at kriminaliseringen trer i kraft. Det kvinnene på gata i de store byene har til felles, er at de er blant de minst ressurssterke, og at prostitusjon inngår i en sammensatt og vanskelig situasjon, som blant annet inkluderer rusproblemer, bostedsløshet, menneskehandel, gjeld og fattigdom. Disse spørsmålene kommer vi tilbake til i kapittel 6.

⁹⁹ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

¹⁰⁰ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

¹⁰¹ Intervju med ansatte på Pro Sentret.

Innendørsmarkedet

Når vi og andre viser til innendørsmarkedet for prostitusjon, menes all prostitusjon som avtales andre steder enn på gata. I en norsk kontekst vil det først og fremst si prostitusjon som foregår i leiligheter der én eller flere personer arbeider sammen. Når flere jobber sammen og driften er organisert rundt massasje, kalles lokalene for massasjeinstitutt eller studio¹⁰².

Da Cecilie Høigård og Liv Finstad skulle beskrive innendørsarenaene i Oslo i boka *Bakgater* fra 1986, ble det klart at det var svært vanskelig å si noe om omfanget og innholdet i denne prostitusjonen. Det fantes tiggelig kunnskap gjennom politiets arbeid rettet mot sexklubber som ble etablert i midten av 1970-årene,¹⁰³ men etter at disse ble stengt, ser det ut til at det ikke foregikk organisert innendørsprostitusjon på mange år. I stedet foregikk det noe prostitusjon fra hoteller og restauranter. Høigård og Finstad hadde også kjennskap til at prostitusjon kan ha foregått på ett massasjeinstitutt i midten av 1980-årene. Situasjonen var en helt annen noen år senere. Fra slutten av 1980-årene av vokste antallet massasjeinstitutter dramatisk, for å nå høyden i midten av 1990-årene med 30–40 massasjeinstitutter i drift i året.¹⁰⁴

Det har altså skjedd viktige skifter i hvilke innendørsarenaer som har vært viktigst: 1970-årenes sexklubber¹⁰⁵ ble erstattet av 1980-årenes restauranter, og selv om innendørsprostitusjon fra slutten av 1980-årene av ble ensbetydende med massasjeinstitutter, ble disse i midten av nittiårene erstattet av leiligheter. Vekslingen mellom de ulike innendørsarenaene henger sammen med mange ting, men flere av disse skiftene kan kobles til politiets prioriteringer og innsats.¹⁰⁶

De ulike innendørsarenaene kan også ha vært forskjellige med hensyn til hvem som har deltatt der. På massasjeinstituttene jobbet først og fremst norske kvinner, men allerede i begynnelsen av 1990-årene hadde flere massasjeinstitutter der det bare jobbet thailandske kvinner, blitt etablert. I midten av 1990-årene fantes det også et par steder der kvinner fra Den dominikanske republikk jobbet (Skilbrei 1998). Antallet massasjeinstitutter sank dramatisk i midten av 1990-årene, og ulike grupper kvinner hadde ulik mulighet til å etablere seg i leilighet. I 1990-årene eksisterte det et hierarki innad i massasjeinstituttmiljøene, med en eksklusiv norsk topp der kvinner med rus-

¹⁰² May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

¹⁰³ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

¹⁰⁴ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

¹⁰⁵ Beskrevet i Høigård og Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

¹⁰⁶ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax, May-Len Skilbrei (2001): «The Rise and Fall of Norwegian Massage Parlours: Changes in the Norwegian Prostitution Setting in the 1990s», *Feminist Review* 67: 63-77.

eller gateerfaringer ikke var velkomne, og hvor kvinnene var ressurssterke og hadde andre ben å stå på enn prostitusjonen.¹⁰⁷ På bunnen av dette hierarkiet lå stedene der kvinner med rusproblematikk kunne jobbe, og som ble drevet med streng hånd. Det var også merkbare forskjeller mellom massasjeinstituttene når det gjaldt lokalene de lå i, og kvinnenes vilkår. Når de fleste massasjeinstituttene stengte i midten av 1990-årene, hadde noen kvinner mulighet til å tjene nok penger andre steder, andre måtte drive videre i mer skjulte former innendørs. Andre igjen måtte begynne på gata. De massasjeinstituttene som overlevde 1990-årene, var noen få nesten rendyrkede norske steder og thailandske massasjeinstitutter, hvorav mange heller ikke var rene prostitusjonsetablissementer fordi de også tjente penger på å selge massasje og aromaterapi.

På begynnelsen av årtusenet så vi en viss økning i massasjeinstitutter igjen, men dette har sunket. Imidlertid har ikke innendørsprostitusjon minket, men snarere antatt en annen form. Det ser ut til at det blir mer og mer vanlig å jobbe alene, noe som også gjenspeiles ved antall individuelle annonser, som vi har beskrevet i kapittel 3. Hyppigere politiaksjoner mot instituttene og trusler om halliksiktelsler mot gårdeiere gjør at mange steder må legge ned. Forskyvninger i forholdet mellom ulike innendørsarenaer kan også handle om kunderens preferanser. Kvinner vi har intervjuet, forteller at kunder gir uttrykk for at de foretrekker å kjøpe sex av kvinner som jobber alene eller som to sammen i private leiligheter, for å unngå steder som kan bli besøkt av politiet. Den kommende loven og all medieoppmerksomheten rundt denne kan altså ha bidratt til å skremme kunder vekk fra etablerte steder. Enkelte kunder har også inntrykk av at kjøp av sex allerede er forbudt, og derfor vil gjøre dette mer skjult og diskret.

I dag har vi lite kjennskap til prostitusjon innendørs som formidles på andre måter enn gjennom annonser. Noe prostitusjon finnes på utesteder i forlengelse av gateprostitusjonen ved at kvinner (og menn) som vi allerede vet noe om fra gata, også oppsøker potensielle kunder på utesteder i nærheten av gateprostitusjonsstrøkene. Denne utviklingen er det rapportert om fra både Oslo, Bergen og Stavanger.¹⁰⁸ Det er mulig at prostitusjon fra utesteder er viktigere i byer eller tettsteder som ikke har etablert gateprostitusjon, men det er i så tilfelle diskret og i hovedsak ikke allment kjent. Unntaket er Tromsø, der det ikke finnes gateprostitusjon, men i stedet regelmessig, kjent og synlig prostitusjon fra bestemte utesteder i byen.

¹⁰⁷ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax..

¹⁰⁸ Se for eksempel *Bergens Tidende* 10.05.2005: «Sex-salget sprer seg over hele byen» og *Stavanger Aftenblad* 08.11.2005: «Ordfører og politi møtes om prostitusjon».

Annonsering

Som vi beskrev i forrige kapittel, er innemarkedet i 2008 kjennetegnet av mye turnévirksomhet, altså at kvinnene reiser «mobil», som det het i 1990-årene,¹⁰⁹ og av stor utskiftning. I Oslo jobber en stor andel av kvinnene fast fra private leiligheter, men i andre byer er andelen tilreisende kvinner størst. Både denne gruppen og de som holder til fast i en by, er avhengige av å benytte kjente kanaler for prostitusjonsannonser for å skaffe kunder. I det følgende vil vi beskrive hvordan annonsemarkedet fungerer mer detaljert fordi dette er et viktig utviklingstrekk de senere årene, og det er ingen grunn til å tro at disse og nye annonseringsmåter vil bli mindre viktige i årene som kommer.

I den innendørsprostitusjonen vi kjenner til fra 70- og 80-årene, kom kjøpere og selgere i kontakt med hverandre på velkjente klubber og utesteder. I tillegg fantes det kanaler for annonsering av prostitusjon, i form av *Annonsebladet KONTAKT*. Prostitusjon ble også formidlet gjennom vanlige medier, slik som kontaktpaltene i *Dagbladet*.¹¹⁰ Da massasjeinstituttene vokste fram i slutten av 1980-årene, ble annonseringen mer åpenlys. Instituttene annonserte i *Annonsebladet KONTAKT* og avisen *Søndag Søndag*, men de fikk også annonsere for tjenestene sine og rekruttere nye ansatte gjennom *Dagbladet*. Da antallet massasjeinstitutter begynte å falle, vokste annonsene for prostitusjon der én eller to kvinner jobber sammen i leiligheter. Også de annonserte i annonsebladene og *Søndag Søndag*.

Fra år 2000 og fram til skrivende stund har kontakten mellom dem som selger og kjøper sex på innemarkedet, blitt etablert på en annen måte enn før, og i dag dominerer annonsering på Internett. Dette er en naturlig konsekvens av tilgjengeligheten og brukervennligheten til dette mediet, som er godt egnet til å etablere anonym kontakt, dele informasjon og markedsføre produkter. Ulike tiltak og innstramninger mot åpenlys sexannonsering i blader og dagspresse har nok påvirket denne utviklingen, men all den tid Internett også er et medium som i stadig økende grad brukes daglig av privatpersoner i alle lag i samfunnet til informasjonsinnhenting, kjøp og salg og kontaktetablering, ville denne utviklingen trolig funnet sted uansett, og vi ser at Internett har blitt en stadig viktigere arena for kontaktetablering i mange land (se for eksempel Sanders 2008). Fordi denne kontaktformen er blitt så viktig, vil vi beskrive hvordan internetannonseringen fungerer i detalj. Annonsernes utforming og plassering og annonsørens organisering kan endre seg etter kriminaliseringen, og for å vurdere konsekvenser av loven og å komme i kontakt med kvinner som selger seksuelle tjenester, er det viktig å forstå annonsemarkedet.

Escortdate (www.escortdate.com), Clubkontakt (www.clubkontakt.no) og E-zone (www.e-zone.no) er tre nettsider som til sammen dekker så å si hele nettprostitusjons-

¹⁰⁹ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

¹¹⁰ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

markedet i Norge.¹¹¹ Det finnes også andre mindre nettsider. Våren 2008 fant vi i tillegg til disse tre seks til ti andre nettsider som opererer på det norske kommersielle sexmarkedet i mindre skala, men så godt som alle kvinner som tilbyr prostitusjon på nettet i Norge, har annonser inne på en av de tre store nettsidene i tillegg til de mindre sidene hvis de bruker disse. Gjennom systematisk registrering av annonser fant vi svært få som kun annonserte på en av de mindre sidene. De mindre nettsidene har færre brukere og tar også noe lengre tid å finne ved søk. Dessuten viser de seg å være mindre stabile enn de store sidene. I løpet av de fem månedene vi observerte prostitusjonsannonsesidene, var det flere av de mindre sidene som tidvis var ute av drift. De var heller ikke så oppdatert som de tre store nettsidene. Det ser ut til at det er forholdsvis stor utskiftning og mye gründervirksomhet blant prostitusjonsannonsesider på nettet; noen mindre nettsider forsvant helt i perioden vi observerte, andre kom til.

Når vi videre vil beskrive hvordan nettsidene fungerer, tar vi utgangspunkt i de tre største nettsidene.¹¹² I tillegg til informasjon som er tilgjengelig på disse sidene, og intervjuer med kvinner som annonserer, bygger beskrivelsene også på intervjuer med drivere av de ulike nettsidene. Det er viktig å understreke at samtlige eiere eller weboperatører kun uttalte seg om spørsmål som gjaldt massasje og eskorte og ikke om prostitusjon. Eiere og drivere presiserer at de ikke har kontroll over hva annonsørene eventuelt gjør privat. Alle nettsidene bruker ordene «massasje» og «eskorte» når de omtaler tjenestene de annonserer for. For en bruker av nettsidene kan det synes relativt åpenbart at annonsene i bladene og på nettsidene implisitt innebærer salg av sex, men det blir sjelden eller aldri sagt rett ut, slik at eierne av sidene har sitt på det tørre rettslig sett.

Clubkontakt har holdt på siden 1999 og består nå av et papirmagasin, en nettside og SMS-tjenester. Nettsiden er i utgangspunktet en nettutgave av kontaktbladet *Clubkontakt*. Kvinner som har betalt for å annonsere i bladet *Clubkontakt*, kan betale et engangshonorar for å få annonsen lagt ut på Clubkontakts nettside hvis de ønsker det. Nettannonsen vil bli liggende uten ytterligere kostnader så lenge kvinnen har en annonse i bladet. SMS-tjenesten fungerer slik at du kan sende en melding med et stedsnavn til Clubkontakts oppgitte telefonnummer, og så få tilsendt kontaktinformasjon på kvinner som oppholder seg på det stedet på det tidspunktet. Et svar koster ti kroner og gir deg kontaktinformasjon til to kvinner. Hvis du vil ha navn og telefonnummer til flere enn to kvinner på samme sted, må du sende flere meldinger. Informasjon om hvilke kvinner som befinner seg hvor i Norge til enhver tid, får Clubkontakt fra ulike annonsesider på nettet. Ved å bruke Clubkontakts SMS-tjeneste får man ikke bare tilgang til kvinnene som annonserer på Clubkontakt, men også til dem som annonserer på andre nettsider rettet mot det norske sexmarkedet. Clubkontakt hadde rundt en

¹¹¹ Se kapittel 3 for nærmere drøfting av utvalg nettsider.

¹¹² Mer detaljert beskrivelse av nettsider og vår metode finnes i kapittel 3.

firedel av det totale antallet annonser på Internett i Norge våren 2008. Fra februar til og med juni 2008 var det gjennomsnittlig 214 annonser på hver side i måneden. Annonsene er presentert fylkesvis, og de aller fleste er for Oslo. Det er bare mellom én til ti annonser i de resterende fylkene.

E-zone startet opp i 2005 og markedsfører seg selv som «landets ledende og mest seriøse nettsted med annonser for escorte, stripp and andre erotiske tilbud». E-zone har også et månedlig magasin, *E-zone kontakt*, som inneholder både sex- og nytelsesreportasjer og annonser. Magasinet *E-zone kontakt* tilbyr også en SMS-tjeneste som går ut på at man kan sende annonsørens kode, som er oppgitt i magasinet, til et telefonnummer og motta bilder og opplysninger om en spesifikk E-zone-annonsør på egen mobil. De som driver E-zone, opplyser at det er flere utenlandske kvinner som annonserer hos dem enn norske. Det blir anslått at rundt en tredel av annonsørene har vært med fra starten og annonserer stort sett hele tiden, en tredel reiser ut og inn av Norge og kommer tilbake med jevne mellomrom, mens en tredel er nye kvinner som bare er innom én gang. Antall annonsører er forholdsvis stabilt, og E-zone har ikke merket noen drastisk økning siden starten i 2005. Fra februar til og med juni 2008 hadde nettsiden i snitt 75 annonser per måned. E-zone er hovedsakelig rettet inn mot Oslo, de aller fleste annonsørene holder til her. Annonsene på nettsiden er sortert etter byer, men det er bare to–tre annonsører i de andre byene utenom Oslo. De som annonserer i de andre byene, ser ut til å være på reise og ikke bofaste, ettersom de også har liggende annonser på Oslo-siden. E-zone er den minste av de tre store nettsidene og sto for 8–9 prosent av det totale antallet nettannonser i Norge våren 2008. Men fordi siden tilbyr et stort antall ulike annonsører i Oslo, er den likevel en betydelig aktør på innemarkedet.¹¹³

Den største av de tre store nettsidene, Escortdate, har adresse i Nederland. Siden har et stort utvalg kvinner i Norge samt noen menn, par og transpersoner og formidler på både norsk, dansk og engelsk. Escortdate hadde over halvparten av alle nettannonserne innen massasje og eskorte i Norge våren 2008, i snitt 450 annonser per måned. I motsetning til de to andre store sidene er Escortdates kunde- og brukergruppe relativt godt spredt rundt i hele landet. Over halvparten av annonsene på siden er for kvinner som holder til andre steder enn i Oslo. Escortdate sine annonser er delt inn fylkesvis, og Hordaland, Møre- og Romsdal, Rogaland, Sør-Trøndelag og Troms er blant fylker som kan ha fra 30 til 60 annonsører på en måned. Det kan se ut som at Escortdate foretrekkes blant annonsører som driver utstrakt reisevirksomhet. I tillegg har nok denne siden også en enda større andel utenlandske og tilreisende kvinner enn de andre sidene. Dette kan være fordi siden er mer tilgjengelig ved søk for annonsører utenfor Norge ettersom den har escort og date i navnet og dessuten .com-adresse. I tillegg foregår det

¹¹³ 12. november 2008 annonserte 86 ulike personer på E-zone.

meste av kontakten med siden per e-post eller post, og det spiller dermed ingen rolle hvor annonsøren befinner seg.

Det er viktig å merke seg at antall annonser en nettside har, ikke nødvendigvis speiler antall ulike annonsører. Vi har registrert hver enkelt annonse på nettsidene, det vil si at personer som reiser til tre ulike steder på en måned, vil bli registrert med tre ulike annonser. På denne måten vil en side som Escortdate som har den største andelen omreisende av de tre sidene, ha mange flere annonser enn de andre sidene fordi mange kvinner er registrert med annonser flere steder. Slik sett har ikke Escortdate så mange flere annonsører enn de andre nettsidene som det kan se ut til. De har bare mange flere annonser. Escortdate og Clubkontakt nærmer seg hverandre når det gjelder antall ulike annonsører, og det kan se ut som om Clubkontakt er en viktigere aktør blant annonsører som har fast bosted i Oslo. Hvordan kvinnene selv forholder seg til og bruker Internett som et marked og en arena for salg av seksuelle tjenester, vil vi komme nærmere inn på i kapittel 5, «Livet i prostitusjon».

Forholdet mellom de ulike arenaene

Selv om vi her har beskrevet gateprostitusjonen og innendørsprostitusjonen som to separate arenaer, er det klart at de også overlapper. Hvor mye de overlapper, varierer dog over tid og med hvilke deler av arenaen det er snakk om. Mens Høigård og Finstad¹¹⁴ i 1980-årene konkluderte med at det var betydelig overlapping mellom gata og innendørsprostitusjon, og at de forskjellene man kunne finne mellom arenaene, handlet om kundenes preferanser, ikke om kvinnenes ønsker eller forskjeller mellom kvinner, konkluderte Skilbrei¹¹⁵ noen år senere med at det var vokst fram et innendørsmarked med liten eller ingen kontakt med gateprostitusjonen. Ikke bare var det lite kontakt, men selgere eller kjøpere med erfaring fra gata var uvelkomne på flere massasjehytter, og også kvinnene som solgte sex, kunne se fordeler ved å jobbe inne, og at det jobbet kvinner inne som aldri ville ha jobbet på gata.

De aller siste årene ser forholdet mellom gate- og innendørsprostitusjonen ut til å fungere litt annerledes enn tidligere: Det har blitt så lett å annonsere at også noen kvinner som primært jobber på gata, setter inn en annonse i tillegg. Tidligere hadde de fleste av dem som annonserte, leid en leilighet spesielt for å ta imot kunder i, mens kvinner i dag setter inn annonser, men tar selve «turen» som de gjør i gateprostitusjonen, altså på hotell, hjemme hos kunden, utendørs eller i bilen. En annen viktig endring er at mens gateprostitusjonen tidligere var forbeholdt de minst ressurssterke,

¹¹⁴ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

¹¹⁵ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax..

de som av ulike grunner ikke kunne etablere seg innendørs, er det mer variasjon i gateprostitusjonen i dag. Dette skyldes blant annet at arenaene skaper ulike restriksjoner og muligheter for de utenlandske kvinnene enn de gjør for de norske.¹¹⁶ Dette vil vi beskrive nærmere i kapittel 5 og 6.

Det betyr ikke at det er fullstendig overlapping mellom gate- og innendørsprostitusjonen. Det er et tydelig skille mellom dem som jobber inne og ute, både i status og arbeidsform. Blant respondentene i vår telefonsurvey på innemarkedet svarte de fleste at de aldri har jobbet ute. Her kan det være noe underrapportering ettersom det har lavere status å jobbe på gata enn å jobbe inne. Flere respondenter ga også tydelig uttrykk for at de følte seg støtt av å bli spurt om de solgte eller hadde solgt sex på gata. Spesielt blant de med norsk statsborgerskap kan det virke som om det stort sett er ganske permanente skiller, de jobber enten ute eller inne. Kvinner i rus har ofte ikke mulighet til å holde på en leilighet eller klare kravene til forutsigbarhet for å få kunder på innemarkedet, de jobber på gata når de trenger penger. Her er det likevel spørsmål om hvordan vi definerer de to arenaene. Mange av de norske kvinnene med rusproblematikk har faste kunder som de har kontakt med på mobil, og flere beskriver at de foretrekker det framfor å stå på gata slik gatemarkedet har utviklet seg. Kvinner fra ulike grupper forteller også at de vil basere seg mer på faste kunder etter at kriminaliseringen trer i kraft, og det vil si at det eventuelt finner sted en forskyvning i hvor prostitusjonen finner sted, som ikke kan knyttes til et skille mellom gateprostitusjon og innendørsprostitusjon selv om kunderelasjonen ble opprettet første gang i gateprostitusjonen, men er grunnet i at kunderelasjonen blir videreført utenfor gata.

Tilreisende utenlandske kvinner kan grovt sett deles i to kategorier, de som jobber ute, og de som jobber inne. De som jobber på innemarkedet, jobber mye fra hoteller eller eventuelt private leiligheter de låner midlertidig. Det krever kunnskap om hvordan markedet fungerer, norske forhold, kontaktnett, forberedelser og penger for å kunne jobbe inne, det er enklere å starte opp på gata. Likevel er det mange tilreisende kvinner som jobber på innemarkedet. Noen av disse er nok organisert av halliker og bakmenn, men mange synes å jobbe selvstendig. Tilreisende kvinner som jobber inne, ser ut til i stor grad å ha statsborgerskap eller lovlig opphold i Schengen, ofte etablerte EU-land.

Hverdagen i prostitusjon i Norge kan arte seg på mange forskjellige måter. I de to neste kapitlene vil vi beskrive hvordan gateprostitusjon og prostitusjon på innemarkedet drives i dag, og hvordan kvinnene i prostitusjon selv oppfatter sin hverdag. Dette er viktig kunnskap for å se på hvordan markedet og livet i prostitusjonen eventuelt forandrer seg etter at forbudet mot å kjøpe seksuelle tjenester trer i kraft.

¹¹⁶ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

Kapittel 5 Livet i prostitusjon

I kapittel 3 beskrev vi en del egenskaper ved prostitusjonsmarkedet, som hvor stort det er, og størrelsesforholdet mellom ulike deler av markedet og ulike grupper av selgere, og i forrige kapittel skisserte vi viktige utviklingstrekk. I dette kapitlet vil vi gå nærmere inn på livet i prostitusjon for kvinner som selger seksuelle tjenester. Dette gjør vi for å besvare problemstilling 3 og 4, det vil si spørsmålene: Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester prostitusjonen og sin egen situasjon?, og: Hvordan organiseres dagens prostitusjonsmarked?

Det er viktig å huske på at prostitusjonsmarkedet er svært foranderlig, og at personene som opererer på det ofte skiftes ut. Derfor endres også erfaringene med prostitusjon seg hele tiden, og de kommer til å fortsette å forandre seg etter at kriminaliseringen trer i kraft. Noen endringer vil skyldes kriminalisering av sexkjøp alene, andre vil skyldes endringer i samfunnsstrukturen generelt, teknologi og situasjoner utenfor Norges grenser – og kombinasjoner av disse ulike faktorene.

Vi vil først og fremst bygge framstillingen videre på de kvalitative intervjuene vi har foretatt og på telefonsurveyen, i tillegg til at vi trekker inn kunnskap fra de sosiale tiltakene, politiet og tidligere forskning. I det følgende vil vi beskrive hvordan kvinnene vi har intervjuet opplever de ulike prostitusjonsarenaene, før vi går videre til å beskrive deres erfaringer med prostitusjon som en økonomisk strategi, hallikvirksomhet og menneskehandel, faren for vold og kvinnes helsestatus.

Erfaringer med de forskjellige arenaene

Prostitusjonsmarkedet kan som nevnt deles inn i forskjellige arenaer eller forskjellige kontaktformer. Nå vil vi skissere kvinnes erfaringer med gateprostitusjon, massasjeinstitutter, leilighetsprostitusjon, å reise på turneer og det å sette inn egne personlige annonser.

Gateprostitusjonen

Vi har alle sett dem, kvinner som går gatelangs eller står på et gatehjørne i sentrum av de store byene på utkikk etter neste kunde. Bilene sirkler rundt, noen av mennene i

dem kommer aldri så langt at de kjøper sex, det å se er spennende nok. Andre stopper og snakker og forhandler med mange ulike kvinner, mens andre igjen kjører målrettet til gaten der de vet kvinnen eller gruppen de ser etter er. Gateprostituasjonen har gjennomgått store endringer, som vi beskrev i forrige kapittel, samtidig som mye av det som påvirker kvinnene er ved det gamle.

De fleste kvinnene jobber på strøket på kveldstid, dette gjelder i alle de tre byene med gateprostituasjon. Men det er også noe trafikk på dagtid, det kan for eksempel være kunder som kommer innom strøket i lunsjpausen. I Stavanger og Bergen står det få kvinner på strøket på dagtid, men i Oslo er det en håndfull som jobber dagtid fast. Det er for det meste østeuropeiske kvinner, og innimellom noen norske. Blant de østeuropeiske er det stort sett de samme kvinnene som jobber dag. Én av kvinnene vi snakket med forteller at hun bare jobber dagtid og alltid går hjem senest klokka ni. Hun synes det er tryggest, og liker ikke å jobbe kveld. Det er viktig for kvinnene å kunne velge arbeidstid selv, både fordi det styrker tryggheten deres og fordi det gir muligheter til å kunne ha et liv ved siden av prostituasjonen. Flere av de nigerianske kvinnene gjør lite annet enn å sove og selge sex mens de er i Norge.

Majoriteten av kvinnene kommer på jobb etter klokken åtte-ni på kvelden, de østeuropeiske gjerne litt før de afrikanske. De fleste står ofte på samme sted kveld etter kveld, både fordi det er trygt og greit siden de er kjent der og at det er avklart med kvinnene rundt, men også for at faste kunder skal finne dem igjen. Mange av de nigerianske kvinnene forflytter seg en del i løpet av arbeidsøkten, men de som gjør det, pleier stort sett å følge den samme ruten ulike kvelder. En del kjenner hverandre og står sammen, andre står for seg selv. De utenlandske kvinnene har generelt sett mye mer regelmessig arbeidstid enn de norske, og er som oftest på jobb til samme tidspunkt, på samme sted hver kveld. De norske kvinnene med rusproblemer jobber mer sporadisk og tilfeldig. Norske Emma i Bergen forteller at hun jobber svært uregelmessig og egentlig uten noe særlig system:

Jeg jobber mest i strøket her. Jeg bare går og vimser litt i Strandgaten og så kommer det kanskje kunder. Jeg har ikke noen spesiell arbeidstid, jeg bare jobber når det passer og når jeg trenger penger. Jeg jobber lite dagtid, mest kveld. Jeg har jobbet ganske lite i det siste. Hvis jeg har nok penger fra dopdealing så trenger jeg ikke jobbe.

Mona beskriver sin arbeidsform på en lignende måte, hun stikker gjerne innom strøket når hun føler at det er nødvendig. Når vi snakker med henne er hun sliten og vil helst hvile litt, men føler at hun må ta seg en tur ned for å tjene litt penger:

Jeg tjener ikke mye nå for tiden. Kanskje et par tusen om dagen. Jeg jobber ikke hver dag, men jobber når jeg trenger penger eller hvis det er noe kluss med sosialkontoret. Egentlig er jeg dritt lei livet i prostituasjon og skulle ønske jeg kunne slutte. Jeg er veldig sliten nå. Men hvis jeg skal dra å sove, må jeg først på strøket for å få penger

til Oslo hybelhus. Da trenger jeg 300 kroner. Natthjemmet åpner jo ikke før ti. Vet ikke helt om jeg klarer å holde meg våken hvis jeg får tur... Jeg håper det.

Selv om gateprostitusjonen er sånn noenlunde på samme plass som tidligere, kan denne plassen oppleves annerledes i dag. Den viktigste endringen for kvinnene er at tidligere faste mønstre for hvem som sto hvor, ble forskjøvet da de utenlandske kvinnene kom til byenes prostitusjonsarena. Mellom de norske kvinnene i gateprostitusjon fantes det uskrevne regler for hvem som sto hvor, og disse var knyttet til den prostituertes alder, hvilket miljø hun vanket i og hvilket rusmiddel hun var avhengig av. Da de østeuropeiske kvinnene kom, begynte de til dels å stå steder der de norske kvinnene ikke pleide å stå, og dels tok de over deres områder, slik de norske kvinnene så det.

Med de nigerianske kvinnene har det oppstått en del konflikter mellom grupper av ulike nigerianske kvinner, spesielt i Bergen og Stavanger. Det har i enkelte tilfeller vært episoder med vold og politianmeldelse i forbindelse med disse territoriekonfliktene, andre ganger har det ført til at nyankomne kvinner forlater byen igjen, men ofte er konfliktene blitt løst gjennom mekling av ansatte ved lokale sosiale tiltak. Den siste tiden ser det ut til at situasjonen i gatene har stabilisert seg noe. I Stavanger og Bergen står ulike nasjonaliteter nærmest side om side på strøket, eller i alle fall i nærheten av hverandre, ettersom området er lite. I Oslo har det blitt en tydelig inndeling av gatene med hensyn til nasjonalitet og bakgrunn.

Til tross for at det har roet seg betydelig, er det våren 2008 fortsatt sporadiske konflikter rundt hvilke grupper som har «lov» til å stå hvor. Mens vi var ute med et sosialt tiltak på felt på strøket i Oslo, kom en oppbrakt norsk kvinne oss i møte. Hun kom fra den gata der hun og de andre norske kvinnene pleier å stå, og hadde opplevd at «fem svære nigerianske damer» inntok gata. Hun fortalte oss at hun hadde tatt mot til seg og sagt til de nigerianske kvinnene at de måtte gå, fordi dette var den eneste gata de norske damene hadde igjen. De norske kvinnene føler at de har blitt presset fra gate til gate etter hvert som stadig flere nasjonaliteter har inntatt strøkene. 26 år gamle norske Mona som har lang fartstid på strøket, forteller at hun tidligere jobbet hver dag, men at hun nå jobber så lite som mulig, fordi arbeidsforholdene er blitt så dårlige etter at de utenlandske kvinnene kom:

Jeg har jobbet på strøket i ti år. I starten var det ikke noe problem, da kunne du bare be om det du ville ha. Nå er det mye verre. Og etter at de svarte kom så fant politiet ut at de skulle stenge prostitusjon.

De nigerianske kvinnene brukes som eksempel på alt som er galt i gateprostitusjonen, og de får skylden for at det politiske flertallet tippet i retning av kriminalisering.

Forholdet kvinnene og gruppene imellom er altså viktig for hvordan livet på gata oppleves. Kvinnene beskriver konkurransen som stor, og at den har blitt verre som

en følge av diskusjoner om gateprostitusjonen og kriminalisering i media, fordi dette skremmer bort kunder.

En annen viktig faktor for hvordan livet på gata oppleves, er selvfølgelig forholdet til kundene. Kvinnene opplever kontakten med kundene på ulike måter, og de synes det er viktig at kundene respekterer deres ønsker om pris og om beskyttelse, og hvilke tjenester de tilbyr. Noen kunder pruter, ber om turer uten kondom eller om tjenester som kvinnene ikke ønsker å utføre, men for det meste inngås avtalen uten for store uenigheter. Det varierer likevel i hvor stor grad kvinnene kan få innfridd sine krav, avhengig av hvor desperate de er etter penger. Det er også viktig for kvinnene å kunne avvise kunder hvis de ikke stoler på dem eller får en følelse av at noe er galt. Som vi vil beskrive nærmere senere, lever kvinnene med faren for vold, voldtekt og ran hengende over seg, og de bruker kompetansen de har opparbeidet seg og tips fra hverandre for å unngå farlige situasjoner. Kvinnene stiller ikke alltid fritt til å kunne luke bort kunder, for eksempel hvis de er desperate etter penger til rus, eller hvis de er utsatt for menneskehandel og må tjene så og så mye per dag.

Det er viktig å presisere at mye ser ut til å være i endring i 2008. Kvinnene selv forklarer endringer i markedet og i kundenes oppførsel med kriminaliseringen. Christina fra Nigeria forteller at det er stor forskjell fra da hun var her i 2006 og nå. Hun mener at menn ikke responderer på samme måte som før, og det er tungt og vanskelig å jobbe. Da vi snakket med henne, hadde hun ikke hatt noen kunder fra mandag til fredag i løpet av den siste uka:

På gata tjener man ofte nesten ingenting. Man blir så desperat at man nesten bare må ta det man får, og kundene kan presse prisen ganske lavt. Tidligere var det kanskje 500 for en tur ute, nå kan det godt være nede i et par hundrelapper. Hvis det fortsetter sånn her tror jeg at mange kvinner vil ta bagene sine og forsvinne, det er veldig vanskelig å spise og bo i Oslo for de pengene man tjener.

Elena beskriver det samme, og mener at mens det var mange ulike kunder som kjørte rundt på strøket for noen år siden og som kjøpte sex, er det i dag bare de samme som kommer igjen og igjen. Selv om det kan være fordeler med kunder kvinnene kjenner fra før av, gir Elena tydelig uttrykk for at hun mener at kundene som er igjen er vemmelige.

Kvinnene sier at de ikke bare får færre kunder, de merker også endringer på oppførselen til kundene. En norsk kvinne som har jobbet i mange år, forteller at det at kundene oppfører seg annerledes på strøket, også har forandret hennes egen arbeidssituasjon og forhandlingsmuligheter:

Flere av de norske kundene har blitt mer nervøse i det siste, mer obs på ting, det merker jeg. Alle har behov for sex, å kjøpe av prostituerte burde ikke være nedverdiggende. Men kundene er mer paranoide nå. Før var det ikke noe problem å banke på

bilrutene til kundene, sette seg inn i bilen og prate litt. Nå åpner de bare bilvinduene så vidt og vil helst være raske med å gjøre avtaler og komme seg bort.

Kundenes behov for å komme seg raskere bort fra strøket nå enn tidligere, har også ført til at stedene der sexen foregår har skiftet noe. Mens kvinnene før ofte tok kundene sine til steder i nærheten, som på kaia, eller kanskje bare i buskene rundt Bankplassen i Oslo, så er det flere kunder som nå ønsker seg lenger av gårde og gjerne vil reise til steder som ikke forbindes med prostitusjon. Dette kan også henge sammen med at kundene ikke bare er redde for politi eller at sexkjøpet skal være forbudt, men at prostitusjon generelt har fått mer oppmerksomhet, og at kundene er blitt reddere for å bli kjent igjen eller bli «tatt på fersken». I Oslo forteller flere kvinner at det ikke lenger er noe system for hvor de drar. Som en norsk kvinne uttrykker det: «Nå er det spredt over alle hauger, og man drar hvor som helst». Sara er fra Bulgaria og har en del erfaring fra prostitusjon i Norge. Hun sier at hun blir med kundene dit de vil, det kan være både ute, i bil, på hotell eller i kundenes leilighet, men at det ofte er helt tilfeldig hvor de ender opp ut fra hvor kundene føler det er trygt:

I dag kjørte jeg og en kunde rundt i en time uten å finne noe sted å være, det var helt håpløst [hun og venninna ler og fniser]. Han var ikke fornøyd med noe sted, og nei, noen kan se oss der, eller nei, det passer ikke der. Nå på *sommeren* er det egentlig helt ok å bare stoppe bilen og gå inn i skogen eller noe. På vinteren er det annerledes, da er det så kaldt. Da er vi kanskje inne i bilen eller noen ganger drar vi til et hotell. Nå for tiden er det lite turer til hoteller, det er vanligvis ute eller i bilen. Det kan nok kanskje hende at det kommer av loven, at de er redde for å dra noen steder. Mange snakker om loven, og noen tror det allerede nå er forbudt å kjøpe sex. Jeg sier at det ikke er ulovlig ennå, og da spør de om jeg er helt sikker på det.

I og med at politiet har hatt et spesielt søkelys på utleie til prostitusjon, kan det at de bruker hoteller mindre enn før også handle om at hotellene avviser kunder de mistenker for å delta i prostitusjon. Det kan dessuten være en måte å spare penger på. Hvis det er slik at en del av de kundene som har mest å tape på å bli tatt på fersken som prostitusjonskunder allerede har skydd banen, kan det være at de som er igjen har dårligere økonomi.

Emma og Mona er norske kvinner som jobber på gata. De forteller at de har faste kunder som kan ringe dem på mobiltelefonen. De norske kvinnene selv og ansatte på tiltakene sier at de har inntrykk av at kunder i større grad samler på telefonnumre til kvinnene nå enn før, slik at de skal slippe å gå så mye på strøket, og dessuten være forberedt når sexkjøpsloven kommer. Dette ser imidlertid ut til først og fremst å gjelde de norske kvinnene, og ikke så mye de utenlandske. Nigerianske Kelly forteller for eksempel at hun gir nummeret sitt til kunder på strøket fra tid til annen, men at de aldri ringer henne. Hun får bare kunder ved å gå fram og tilbake i gatene, ikke via telefonen.

Det kan være at kundene ikke er så interessert i numrene til de utenlandske kvinnene fordi de gjerne ikke bor her fast, men bare er på kortere besøk for å jobbe. Det kan også være at kundene føler at de kjenner de norske kvinnene bedre hvis de har vært hos dem i flere år, eller at de føler seg tryggere på at den kvinnen de har fått nummeret til faktisk er den som vil dukke opp på avtalt sted. Det kan også handle om at de norske og for eksempel de nigerianske kvinnene tiltrekker seg ulike kundegrupper som har ulike preferanser for kontakten.

Det er flere fordeler ved å ha faste kunder; kvinnene slipper å stå og vente på kundene på gata, noe som kan bli kaldt – særlig om høsten og vinteren, og de kan belage seg på mer sikre inntekter. Når de kjenner kundene, slipper de også å være så engstelige for vold og overtramp. Men flere beskriver at ulempen med faste kunder er at det kan være vanskelig å opprettholde avstand til prostitusjonen. Emma synes det er praktisk med faste kunder, men det er også litt slitsomt å kunne bli ringt opp når som helst på døgnet:

Det er litt snålt med faste kunder også. Jeg har jo ikke to telefoner. Noen har en privat telefon og en jobbtelefon liksom, det har ikke jeg. Så når de ringer når jeg sitter hjemme hos familien og sånn så kan det bli litt rart. Det kan også være dumt med faste kunder og faste avtaler, det er jo ikke alltid det passer. Kan jo være noen uker hvor jeg bare har lyst til å rocke og ha det gøy hele uka og ikke jobbe. Jeg vil ha faste, men ikke faste sånn at jeg må binde meg opp liksom. Jeg gir ut nummeret mitt til noen få, kanskje 10-15 faste kunder som ringer. Jeg får kanskje 3 telefoner i uka fra faste. Noen ganger har jeg tid, andre ganger ikke.

Hvordan livet på gata oppleves avhenger også av hvilken livssituasjon kvinnene er i. Mona solgte sex første gang da hun var tretten. Nå går hun mest på metadon, hun er ikke med i metadonprogrammet, men kjøper metadon selv. For henne kan ikke livet i prostitusjon ses uavhengig fra livet på heroin. Hun fortalte om livet sitt:

Jeg dro fra Trondheim da jeg var 16, og det var bra. Hvis jeg skulle vært heroinist i Trondheim så hadde det gått mye verre. Da hadde jeg hatt det verre og jeg hadde ikke sett så bra ut som jeg tross alt ser ut nå. Det koster maks 250 kroner å bli frisk i Oslo, mot 900 kroner i Trondheim [hun mener hva brukerdosene heroin koster]. Brukerdosene er mye billigere i Oslo, og det er mye lettere å få tak i det her.

Monas historie er typisk for livet til norske kvinner i gateprostitusjonen slik det blir beskrevet i intervjuene i kartleggingen og i tidligere forskning.¹¹⁷ Livet er preget av store sosiale problemer, tidlig rus- og prostitusjonsdebut, og en hverdag strukturert rundt å skaffe penger til stoff. Problemene i prostitusjonen oppleves ofte som sekundære, det er avhengigheten som er vanskelig.

¹¹⁷ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax og May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

De mange utenlandske kvinnene som i dag befinner seg i gateprostitusjon i Norge, er i en helt annen situasjon. De er ikke avhengige av rus, og har i de fleste tilfeller gått inn i prostitusjon for å få et bedre liv for seg selv og/eller familiemedlemmer de forsørger. Noen forteller at de er blitt lurt eller forledet inn i prostitusjon av bakmenn, men mye tyder på at de fleste visste hva som ventet dem i Norge, selv om mange forteller om en svært vanskelig livssituasjon der det ikke virket som de hadde noe annet valg. Mange kvinner har stor gjeld eller forsørgerbyrde, og ingen eller få muligheter til å skaffe seg en annen jobb enn prostitusjon. Andre kvinner ser at de bare kan få svært dårlige og lavtlønnede jobber, og opplever at det å selge sex er det beste alternativet i deres situasjon.

For de utenlandske kvinnene preges ofte veien inn i prostitusjon av at venninner gir dem tips og praktisk hjelp. Anas historie illustrerer dette. Ana er fra Sør-Amerika og var bosatt i et annet europeisk land i flere år, der hun jobbet i prostitusjonen. Hun endte opp med å reise til Norge fordi venninnen hennes allerede hadde gjort det og kunne hjelpe henne å etablere seg her. Etter en stund i Norge var venninnen misfornøyd og ville heller starte opp i et annet land, mens Ana ville bli i Norge. Hun fant etter en stund en annen kvinne å dele leilighet med. Den nye samboeren foreslo at Ana skulle prøve seg i Bergen, og hun ga henne opplysningene og kontaktene hun trenger for å få til det. Selv om hun hadde fått tips av samboeren før hun reiste til Bergen, var det vanskelig å vite hvordan hun skulle gå fram. Hun visste ikke hvor prostitusjonsstrøket var, og måtte til slutt spørre en taxisjåfør om hjelp til å finne fram.

Også Sara kom til Norge via en venninne. Venninnen var en nabo fra hjembyen i Bulgaria, hun hadde vært i Norge før og visste hvordan alt fungerte. Sara måtte låne penger for å ha råd til reisen, men forteller at hun ikke behøvde å betale renter på lånet. Det kan være vanskelig å vite hva slags rolle venninner eller bekjente fra hjemlandet har hatt for rekrutteringen til prostitusjon og migrasjon. I noen tilfeller er det nok snakk om ren hallikvirksomhet, altså at kvinner får penger for eller fordeler ved å rekruttere andre. Elena er fra et baltisk land, og nå som hun har sluttet med prostitusjon, er det kanskje lettere å kritisere den rollen «venninnen» hadde mens hun solgte sex på gata. Selv om hun beskriver en avtale som hun selv opplevde som grei nok, med en dagspris på 1000 kroner for å bo i leiligheten til venninnen, er det klart at slike ordninger kan stemme med forutsetningene i definisjonen av menneskehandel. For at organisering av andres prostitusjon skal være menneskehandel, forutsettes det at det foreligger en intensjon om å utnytte noen som i det minste er i en sårbar situasjon. Det er svært mange av kvinnene som kommer til Norge som kan sies å være i en sårbar situasjon, ikke bare forut for reisen til Norge, men også mens de er i Norge, fordi de gjøres helt avhengige av få personer. Dette gjelder spesielt en del av de nigerianske kvinnene som ikke har gyldige innreisepapirer, og som derfor har begrensede muligheter til å varsle politiet eller andre om utnyttning.

At kvinnene er i ulike tvangsforhold påvirker hvordan prostitusjonen arter seg for hver enkelt, for eksempel med tanke på deres mulighet til å sile kunder, å bestemme hvor mange kunder de skal ta og å beskytte seg mot vold og voldtekt. Dette gjelder kvinner som er ofre for utnyttning på alle delene av prostitusjonsmarkedet. I gateprostitusjonen har ofre for menneskehandel muligheter til kontakt med politiet, hjelpeapparatet og andre kvinner som selger sex, og det kan være en fordel. I tidligere studier har vi sett at en forutsetning for at menneskehandlere kan opprettholde makt over kvinnene, er at de isoleres.¹¹⁸ Inne kan det være lettere å hindre kvinnene fra å snakke med andre, mens når kvinnene jobber i gateprostitusjon må de forbys og skremmes fra å ha kontakt med mennesker rundt seg.

Kvinnene som selger sex på gata har mange ulike boordninger. De norske kvinnene kan ha ustabile bosituasjoner på grunn av rus og andre sosiale problemer. Noen av kvinnene benytter de overnattingstilbudene som finnes, for eksempel Natthjemmet i Oslo, mens andre har mer varige ordninger, enten det er hospits eller egen leilighet. Mange av de utenlandske kvinnene bor på hotell første gangen de kommer til Norge, og noen fortsetter med det den tiden de er her, hvis de ikke får leid seg inn i leiligheter. Å finne hoteller og pensjonater hvor de kan bo i sentrumsområdene har blitt vanskeligere etter en hallikdom mot et pensjonat som var et viktig overnattingssted på strøket i Oslo. Ustabile boforhold kombinert med liten sosial omgang utenfor prostitusjonen gjør kvinnene fra mange grupper som opererer på gata isolerte og sårbare.

Massasjeinstitutter

De aller fleste kvinner vi har vært i kontakt med på innemarkedet i løpet av dette prosjektet, jobber alene eller eventuelt sammen med en venninne. Som beskrevet tidligere ser det ut til at markedet har beveget seg bort fra institutter og mer over til salg fra private leiligheter eller hotellrom. Flere av kvinnene vi snakket med fortalte om tidligere erfaringer fra organiserte etablissementer inne, og noen gir uttrykk for at de synes det er synd at de ikke lenger finnes, ettersom arbeidet på slike steder ofte er mer regelmessig og bedre organisert, og også oppfattes som sikrere av mange.

Susanne jobbet på et studio i fire før det ble stengt i 2007, og hun trivdes veldig godt. Hun hadde hatt et par kunder på egen hånd før hun kontaktet studioet og spurte om jobb, noe som var viktig, fordi de ikke ville ansette helt ferske jenter. Det var bare norske jenter som jobbet i studioet, og det eneste de måtte gjøre var massasje. Alt annet var valgfritt. Da hun begynte, lærte hun mye av de andre jentene, og hun kunne spørre om alt hun ikke visste. Det er en stor fordel ved å jobbe i studio, mener

¹¹⁸ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

Susanne, at jentene kan lære opp hverandre. I dag jobber Susanne i en privat leilighet sammen med en venninne, og sier at hun synes det var lettere å skille mellom jobb og privatliv da hun jobbet i studio og hadde faste arbeidstider. Nå er det slik at hun drar til leiligheten i elleve-tolv tiden på formiddagen og venter på at kundene skal ringe. Ofte får hun kunder fram til to-tre tiden på dagen, og så er det gjerne stille framover mot kvelden. Noen ganger jobber hun så sent som tolv-ett. Susanne synes det er vanskeligere i forhold til fritid, og skulle ønske hun kunne jobbet litt mer intensivt når hun først jobber, og så ha helt fri når hun har fri.

Cathrine har en annen oppfatning enn Susanne. Hun begynte på et studio sammen med en venninne, men da dette ble lagt ned startet Cathrine og venninnen for seg selv. De jobber nå fra en leilighet de også bor i, i Oslo sentrum, og Cathrine sier hun trives mye bedre med å jobbe selvstendig:

Det lønner seg mye mer å jobbe for seg selv. Hvis du skulle tjene 10 000 på bordellet så måtte du ha ti kunder per dag, siden det kosta 1500, og 500 gikk til horemammaen. Nå tar vi 2000 kroner per kunde og får alt selv. Da trenger vi bare halvparten så mange kunder hver dag for å tjene det samme! Jeg orker uansett aldri mer enn fem på en dag, jeg syns egentlig tre er mer enn nok. På xx [navngir et stort og veletablert studio i Oslo], der tar jentene 12–13 stykker om dagen, jeg fatter ikke hvordan de orker det. Og så er det et dårlig miljø der, jentene baksnakker hverandre.

For Cathrine oppleves organiseringen som foregår på massasjelinstituttene som utnytting, og hun kan ikke se de samme fordelene som Susanne gjorde. Tidligere forskning har avdekket at massasjelinstituttene drives på mange ulike måter, fra rendyrket hallikvirksomhet til et samarbeid mellom kvinner som har gått sammen om å åpne et sted.¹¹⁹

Som nevnt kapittel 4, har thailandske massasjelinstitutter vært etablert på det norske prostitusjonsmarkedet lenge. Kvinnene der har ikke oppsøkt det norske hjelpeapparatet i særlig grad, denne delen av markedet har holdt seg mye for seg selv. Deres situasjon er en svært annen enn de fleste av de andre utenlandske kvinnes, i og med at mange av dem er norske statsborgere og er eller har vært gift med norske menn. Det at miljøet er lukket og i lite kontakt med resten av prostitusjonsmarkedet, skaper lett en situasjon hvor kvinnene er svært avhengig av dem de jobber med og for. I denne og tidligere studier av thailandske kvinners situasjon, er det tydelig at kvinnes manglende kunnskap om det norske samfunnet har vært en viktig grunn til at de må tjene pengene sine gjennom prostitusjon, noe som også gjør dem sårbare i prostitusjonen.¹²⁰ Et kjennetegn ved thailandske kvinners prostitusjon er at massasjen ikke bare er viktig som «forspill»

¹¹⁹ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax..

¹²⁰ Ellen Kristvik (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.

til den seksuelle handlingen, det er også en tjeneste de tilbyr alene. Blant de thailandske kvinnene vi har intervjuet, legges det vekt på massasjen. 57-år gamle Sana forteller at hun er en veldig god massør, og at det er det som egentlig er yrket hennes. Alle som kommer til henne må først kjøpe en time thaim massasje, men etterpå, hvis de har lyst, så kan de eventuelt kjøpe ekstra tjenester i form av sex om hun synes det er ok. Som hun sier selv: «Jeg er en gammel dame, og det gjør meg ingenting å gi dem litt sex hvis noen vil det og de betaler meg ekstra for det. Men de må få massasje først». At massasjen er viktig, og ikke kun et alibi for begge partene, bekreftes av Ellen Kristviks forskning på det thailandske miljøet.¹²¹ Det er vanskelig å si om de thailandske kvinnenes situasjon på massasjeinstituttene skiller seg nevneverdig fra situasjonen andre kvinner i den delen av markedet er i. I tidligere undersøkelser ble det konkludert at de thailandske kvinnene var mye på alene på vakt på massasjeinstituttene og at de holdt til i lokaler som lå mer isolert til enn massasjeinstituttene der de norske kvinnene arbeidet, noe som gjorde kvinnene mer sårbare for vold.¹²²

Leiligheter

I dag ser det ut til at hoveddelen av innendørsprostitusjonen foregår fra private leiligheter, eide eller leide. Dette er en konsekvens av flere ting, blant annet norsk prostitusjonspolitik, slik vi har beskrevet i kapittel 4. Flere kvinner forteller at en del kunder ser ut til å foretrekke at de jobber fra egen leilighet framfor hoteller. Kvinnene har inntrykk av kundene syns det er mindre skamfullt eller stigmatiserende å komme til en leilighet. Crystal opplever ofte positive reaksjoner når hun forteller at hun jobber alene i en leilighet:

Det er mange kunder som spør om jeg bor på hotell. De virker glade og lettet når jeg sier at jeg har min egen leilighet. Det er ikke helt logisk at de tenker sånn, det er lettere å være anonym på et hotell enn i en bygård midt på Majorstua. Men på den annen side, dette er jo et område hvor mange av kundene jobber, og strøket er ikke spesielt knyttet til prostitusjon. Kundene lurer også på om jeg jobber alene eller sammen med noen. Det virker som om de er redd for at det er organisert av hallik hvis flere jobber sammen.

Selv om kundene føler det tryggere å dra hjem til kvinner i private leiligheter, så innebærer kjøp og salg av sex fra leide leiligheter også en viss risiko for kvinnene. Susanne synes det er mye mer usikkert å jobbe i leilighet enn det var å jobbe på studio. Dette

¹²¹ Samme sted.

¹²² May-Len Skilbrei (1998): Når sex er arbeid, Oslo: Pax og Ellen Kristvik (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.

er ikke bare på grunn av arbeidstid og trygghet, men fordi hun synes det mye mer å tenke på og ha ansvar for:

Vi er fire jenter som deler på husleien, men den som står i kontrakten kan jo bli tiltalt for hallikvirksomhet. En mulighet er jo at alle fire står i kontrakten, men sånn ble det bare ikke. I tillegg så må man jo tenke på naboen. Den ene naboen vet hva vi driver med, men han har ikke sagt noe til noen. Han er en eldre enslig mann som lever et ganske spesielt liv selv. Vi håper han ikke bryr seg i framtiden heller, men vi er likvel veldig forsiktige, og det er aldri bråk eller festing hos oss.

Staffelovens § 202, hallikparagrafen, rammer den som står som ansvarlig leietaker hvis flere deler leilighet, og vi ser at utleieledet av hallikparagrafen har blitt brukt mange ganger de senere årene.¹²³ Norske Kristin forteller at hun i starten jobbet fra eksklusive dyre leiligheter sammen med flere andre norske kvinner. Hun stod selv ofte på papiret i leiekontrakten og tenkte ikke over risikoen ved det. Etter at hun skjønnte at hun kunne bli tiltalt for hallikvirksomhet, har hun aldri gjort dette igjen. Nå jobber hun mest alene med eskorte, og reiser dit mennene er. Anneli jobber også mer og mer med eskorte, ettersom hun ikke kan risikere at vennen hun leier leilighet av blir tiltalt for hallikvirksomhet. Hun forteller at hun følte seg mye tryggere da hun kunne jobbe fast fra egen bolig enn nå, når hun stadig må reise rundt til nye steder hvor hun ikke er kjent.

Det kan være svært vanskelig for de utenlandske kvinnene å komme inn på leiemarkedet i Norge, og problemene øker hvis de er mørke i huden og/eller tilhører en nasjonalitet som er forbundet med prostitusjon. Crystal, som er en lys kvinne fra England, hadde for eksempel ikke noe problem med å skaffe seg en jobbleilighet midt i et etablert boligstrøk i Oslo, mens afrikanske Linda har forsøkt å leie leilighet gang på gang uten hell. Når Linda kontakter utleiende sier de gjerne at de vil sjekke kredittkortet hennes eller ber henne om å komme tilbake senere. Når hun ringer tilbake, beklager de og sier at leiligheten er utleid. Mae fra Nigeria forteller samme historie, det er ingen utleiende som vil eller tør leie ut til nigerianske kvinner. Hun og to venninner har fått hjelp av en norsk mannlig venn som tilbød seg å finne en leilighet for dem. Han har leid leiligheten i sitt navn, og kvinnene gir husleien til den norske mannen hver måned, slik at han setter den inn til huseieren fra sin konto. Mae er opptatt av å understreke at den norske vennen er hyggelig og bare gjør dem en tjeneste. Leiligheten koster 7000 kroner i måneden, og de betaler ham bare akkurat det. Han forventer ingenting til gjengjeld, verken penger eller sex, han bare overfører pengene.

Det er altså forskjeller mellom kvinnene i hvor lett det er for dem å etablere seg i leiligheter. Dette har igjen konsekvenser for hvem som fortsetter å drive med prosti-

¹²³ May-Len Skilbrei (2008): «Rettslig håndtering av prostitusjon og menneskehandel i Norge». I: Charlotta Holmström og May-Len Skilbrei (red.): *Prostitution i Norden*, NordTema-rapport under utgivelse.

tusjon nå som politiet aksjonerer sterkt mot hallikvirksomhet på massasjeinstitutter og hoteller.

De fleste kvinnene vi snakker med leier leilighetene de jobber fra, de eier dem ikke. Dette kan være fordi de verken kan eller vil jobbe fra leiligheten de eier, eller fordi livssituasjonen deres gjør at de ikke har mulighet til å kjøpe egen bolig. Norske Anneli har jobbet i prostitusjon i fem år, og sier at hun tjener rundt fem ganger så mye som gjennomsnittsinntekten i Norge. Men selv om hun er en sikker betaler, så er ikke inntekten hennes registrert, og hun vil aldri kunne få lån i en bank. Dette gjelder alle som har hovedinntekt fra prostitusjon, og det gjør det vanskelig å etablere seg. Prostituertes interesseorganisasjon i Norge, Pion, får mange telefoner fra kvinner som blir utnyttet på boligmarkedet. Utenlandske kvinner ser ut til å bli mest utnyttet, det er særlig mye ulovlig framleie uten kontrakter. Etter at politiet har tatt i bruk hallikparagrafen mer aktivt, har det blitt et økt marked for utnyttning. Det er risikabelt å leie ut boliger til kvinner i prostitusjon, det er vanskeligere å få leilighet og prisene stiger. Dette resulterer i at kvinnene ofte betaler langt over markedspris til utleier, eller betaler med gratis sex eller penger under bordet. Noen utleiere ender opp som halliker uten at de egentlig har hatt noen planer om det i utgangspunktet. Utleiere vet at de egentlig bør kaste ut leietakere hvis de er klar over at det foregår prostitusjon fra leiligheten, men kan bli fristet til å se en annen vei og late som om de ikke er klar over prostitusjonen hvis de blir tilbudt høyere husleie. Andre huseiere igjen bruker trusler om utkastelse bevisst som pressmiddel for å presse opp husleien.

For kvinner som opererer på egen hånd vil deres egne kunnskaper og ressurser, i tillegg til hvor sterkt de stiller på boligmarkedet, være viktig for hvordan livet i leilighetsprostitusjon er for dem. I og med at leilighetene er en anonym og enkel prostitusjonsarena, kan denne også være egnet for menneskehandlere. Vi har de siste årene hatt flere rettssaker der halliker eller menneskehandlere har hatt kvinner i flere ulike leiligheter rundt om i byer, og det er klart at leilighetsprostitusjon gjør det lettere å isolere ofrene som mottar kunder de ikke nødvendigvis har valgt og forhandlet med selv.

Turneer

Et annet viktig kjennetegn ved dagens innendørsprostitusjonsmarked i tillegg til at prostitusjon har flyttet seg fra institutter til private leiligheter, er at et tidligere stort stasjonært innemarked delvis har forandret seg til et mobilt marked, hvor kvinner reiser og selger sex fra ulike hoteller eller midlertidige leiligheter rundt om i landet. Spesielt i de mindre byene består innendørsmarkedet så å si utelukkende av tilreisende kvinner.¹²⁴ Det er vanskelig å si i hvilken grad tilreisende kvinner kommer i stedet for eller i tillegg til det opprinnelige prostitusjonsmarkedet i ulike byer og tettsteder, men

¹²⁴Se kapittel 3 for gjennomgang av omfangsestimater av prostitusjon i Norge

det er åpenbart at det er en større andel kvinner i prostitusjon nå enn tidligere som turnerer deler av landet i forbindelse med arbeidet.

De større byene har bedre marked for at kvinner kan jobbe fast fra en leilighet, men det er likevel relativt få som jobber fast sammenlignet med tilreisende kvinner i alle andre byer enn hovedstaden. Antall tilreisende i prostitusjon på innemarkedet utgjør trolig godt over 90 prosent av det totale antallet på innemarkedet de fleste steder i landet, bortsett fra i Bergen og Oslo, der tallet er henholdsvis 70 og muligvis 30–75 prosent.¹²⁵ Innendørsmarkedet i Oslo er totalt sett betydelig større enn i resten av landet, også i forhold til folketall, samtidig som det er en mye lavere andel annonserer med korte turnédatoer sammenlignet resten av landet. Dette kan imidlertid også være farget av at flere tilbringer lengre strekk i Oslo og derfor oppfattes som om de jobber fast der, selv om de ikke er bofaste.

Hvordan det oppleves å reise rundt i prostitusjon, avhenger i stor grad av hvorvidt det praktiske lar seg ordne. Cathrine har fått flere forespørsler om hun ikke vil jobbe fra andre byer, men foreløpig jobber hun bare fra Oslo. Hun forteller at det ikke er noe problem å jobbe i andre byer hvis hun ønsker det, man kan enten jobbe fra hotell eller fra leilighetene til lokale kvinner. Det er bare å ringe på annonser på nettet for å komme i kontakt med kvinner på det stedet du vil reise til, og så koster det stort sett fem hundre kroner per dag å jobbe fra leiligheten til andre kvinner. Tina fra Stavanger bekrefter dette. Hun har en egen leilighet og blir i blant kontaktet av andre kvinner som ønsker å jobbe i Stavanger i en periode. De kommer enten fra andre steder i Norge, eller andre land som Sverige eller Tyskland. Tina tar fem hundre kroner i leie per dag. Det er litt risikabelt i forhold til politiet, men gode penger forteller hun. Kvinner som Tina kan bli siktet etter hallikparagrafen for å leie ut leiligheten sin til omreisende kvinner hvis politiet oppdager det. Innad i miljøet blir nok dette vanligvis ikke sett på som hallikvirksomhet, selv om det åpenbart kan straffes i henhold til straffelovens § 202. Å leie en tid i en leilighet for fem hundre kroner dagen er billigere enn å betale 1500 for et hotellrom, samtidig som det kan føles tryggere for mange, fordi de ikke trenger å være redd for å bli avslørt av hotellpersonalet.

De av informantene våre som er hvite og i tillegg har norsk eller vesteuropeisk bakgrunn, forteller at de sjelden eller aldri har blitt spurt om de jobber i prostitusjon når de har jobbet fra hoteller. I tillegg til et alminnelig nordisk utseende, kjenner de til hvilke koder for klesdrakt og oppførsel som bør følges for ikke å bli avslørt. Norske Kristin har turnert mye i Norge og på det meste tilbrakt 200 dager i året på hotell. Hun fikk gullkort både hos flyselskaper og på hoteller fordi hun reiste så mye, og fulgte alltid klare rutiner og forholdsregler i arbeidet:

Jeg visste alltid når rommene ble rengjort, og da gikk jeg i byen og shoppet eller tok en kopp kaffe. Når rommet var klart sånn i halv tre-tiden begynte jeg å jobbe.

¹²⁵Se grundigere diskusjon og omfangsberegninger i kapittel 3.

Jeg hadde alltid med meg mye bøker og faglig lesestoff slik at det skulle se ut som om jeg var der på forretninger. Jeg ble også god venn med betjeningen på mange av hotellene siden jeg var der så ofte. På et hotell var det en dame i resepsjonen jeg pleide å spise middag med. Betjeningen var nok nysgjerrig, men de oppdaget aldri hva jeg gjorde og var alltid hyggelige. Når jeg jobber fra ett hotell, ga jeg aldri kundene romnummeret. Jeg passet på å ha vindu ut mot gaten sånn at jeg kunne se dem an når de kom mot hotellet. Jeg ventet gjerne på dem i gangen eller i branntrappen for å se dem an. Det var også for å se om det var mer enn en kunde, for da var det gjerne politi.

Her ser vi at det å reise på turné kan kreve visse former for kompetanse, og at enkelte typer framferd og utseende vil vekke mindre oppsikt enn andre, noe som gjør at turnélivet kan fortone seg enklere for noen kvinner enn for andre. For eksempel har kvinner med mørk hudfarge ofte helt andre erfaringer enn de lyse kvinnene. Særlig kvinner med afrikansk utseende opplever at hotellpersonalet er spesielt på vakt overfor dem, og at det er lett å bli avslørt. Tidligere var inntrykket at kvinner fra afrikanske land i prostitusjon i Norge i hovedsak jobbet på gaten, og i liten grad reiste rundt i landet på turneer. Man så få omreisende svarte kvinner på annonsesidene. Grunnen til dette ble antatt å være at de verken hadde kunnskap om norske forhold eller ressurser nok til å turnere eller å jobbe inne. Antagelsen om at kvinner fra fattige land utenfor vesten ikke har hatt mulighet til å arrangere og organisere reiser, enn si prostitusjon, på egen hånd, har tidligere stått sterkt, og omfattet også østeuropeiske og thailandske kvinner. I 2008 er det imidlertid klart at et stort antall østeuropeiske, asiatiske og afrikanske kvinner har tilgang og ressurser til å organisere og booke reiser og hotellrom uavhengig av hjelp eller innblanding fra en tredjeperson. Vi kan ikke se bort fra at hallikvirksomhet er utbredt og har grep om deler av prostitusjonsarenaen, men det er også viktig å være klar over at mange kvinner med bakgrunn fra fattige land i dag organiserer jobb og reiser på egen hånd. Økt selvstendighet innen organisering av egen prostitusjonsvirksomhet henger trolig sammen med økt botid i Norge og vestlige land, og dermed bedre kjennskap til sosiale og geografiske forhold. De ikke-vestlige kvinnene forteller imidlertid om flere problemer og utfordringer i forbindelse med turneer og hotellopphold enn norske og vesteuropeiske kvinner.

Afrikanske Linda reiser mye rundt til forskjellige steder og byer over hele Norge. Hun er ikke fornøyd med hvordan hun blir behandlet på hotellene. Noen steder er det ille. De lar henne sjekke inn, men så kommer hotelldirektøren etter en stund og sier at hun må dra.

Når jeg spør om å få tilbake pengene, så er det ikke alltid jeg får det. Noen vil ikke gi meg pengene tilbake selv om jeg ikke har vært på rommet en time en gang. Noen ganger er de hyggelige og gir meg pengene mot at jeg drar med en gang. Måten de finner ut at man er prostituert, er de går inn på Internett og sjekker reiselistene til

jentene. De ser etter hvilke jenter som er i byen og så ringer de dem opp og spør etter hotell og romnummer. Så kommer de til rommet ditt og sier at du må dra fordi det ikke er tillatt med prostitusjon på hotellet. Det er ofte veldig lett å finne ut, fordi stedene er små og det er få jenter der. Det er ikke mulig å gjøre sånn i Oslo, fordi det er så mange som jobber i Oslo. Men når du jobber på et hotell må du alltid være veldig forsiktig hele tiden. Også i forhold til rengjøringspersonalet. Hvis de finner det ut, så sier de fra til ledelsen. Jeg pleier å bytte hotell ofte, så det ikke skal være så lett å finne ut hva jeg driver med.

Linda forteller at hun er veldig nervøs når hun er ute og reiser. Hun føler at de som jobber på hotellene ser på henne på en spesiell måte. De sier aldri noe rett ut til henne, nordmenn er for høflige for det. Forrige gang hun kom til et hotell så løp begge jentene i resepsjonen inn på kontoret. Linda stod der i fem minutter, så hei til folk og ventet på at de skulle komme ut igjen. Til slutt kom de tilbake og hun fikk sjekke inn. Den kvelden satte hun telefonen sin på lydløs og tok ikke imot noen telefoner, hun skjønnte at noe var galt. Til slutt klokka ti på kvelden tok hun en telefon fra en mann som ville komme. Han dukket aldri opp, men to timer senere kom hotelldirektøren og sa at hun måtte dra. Han hadde vært på nettet og sjekket. Linda regner med at det var han som ringte. Hun mener det er åpenbart at hotellpersonalet er spesielt ute etter svarte jenter. To andre østeuropeiske jenter i prostitusjon som hun traff på hotellet, fikk være der to netter uten noe problem.

Politiet i Trondheim, som jobber aktivt opp mot innemarkedet, bekrefter at flere hoteller i byen følger med på annonsene på nettet hver uke og forsøker å sjekke telefonnumre opp mot kvinner som bestiller hotellrom hvis de har mistanke mot noen. Finner de igjen numre fra annonsen når kvinner bestiller, så nekter de kvinnene rom og sier at det er fullt. Det er naturlig nok lettere å få mistanke til utenlandske kvinner enn norske kvinner som reiser alene, spesielt afrikanske, asiatiske eller tydelig østeuropeiske, ettersom det er færre slike forretningskvinner i Norge enn norske og vesteuropeiske. Dessuten passer de bedre til det medieskapte bildet av kvinner i prostitusjon. Det er forståelig at hotelleiere og personale ønsker å forhindre sexsalg fra sine hotell, men denne praksisen innebærer også en reell fare for at det utvikles en kultur for mistenkeliggjøring og forskjellsbehandling av kvinner av enkelte nasjonaliteter i norsk hotell- og restaurantnæring.

En annen utfordring med turnétilværelsen er at det kan være vanskelig å forutsi hvor mange av avtalene som dukker opp. Kvinnene gjør en del avtaler før de drar og legger opp reiseruten sin basert på hvor kunder har meldt sin interesse. Hvis kundene ikke dukker opp, blir kvinnene bare sittende på hotellet, og det kan skje at de ikke tjener nok på en tur til å dekke hotell- og reiseutgiftene.

Teknologiske hjelpemidler

Da annonsering for prostitusjon i dagspresse og blader begynte på 90-tallet, var det vanlig at flere kvinner annonserte sammen under et navn, bilde og telefonnummer. Bildene var gjerne grovkornet og svart/hvitt, og det kunne være vanskelig å kjenne igjen personene på bildene. Bildene i annonsene ble nok ofte både brukt og oppfattet mer som en illustrasjon enn som virkelighet, og både kunder og selgere var inneforstått med at det ikke nødvendigvis var kvinnen på bildet som tok imot kundene. Ofte var det også institutter bak annonsene, hvor det kunne jobbe et varierende antall kvinner i turnus. Denne praksisen har bidratt til å forsterke inntrykket av at innemarkedet i Norge er svært uoversiktlig. Det har tidligere ikke vært mulig å telle antall annonser for å anslå hvor mange som selger sex fra leiligheter, studioer og hoteller.

Som beskrevet i omfangskapittelet er det grunn til å tro at annonsene i dag representerer enkeltpersoner i større grad enn tidligere. Både i intervjuer med kvinner i prostitusjon og nøkkelinformanter samt i telefonintervjuundersøkelsen, kommer det fram at det er mest vanlig at hver enkelt kvinne setter inn en egen personlig annonse. Ana forteller om da hun begynte å annonsere på nettet:

En russisk venninne av meg viste meg hvordan jeg skulle bruke Escortdate. Jeg bare sender en mail til Escortdate med navn, telefonnummer og bilde og så ordner de resten. Jeg fikk venninnen min til å ta et bilde av meg og så tok jeg bilde av henne. Det er så mange kvinner der, så man trenger fine bilder. Før pleide vi å sende bildene med posten, men nå sender vi dem på mail. Vi ordner litt på bildene i Photoshop før vi sender dem. Escortdate koster 1500 kroner i måneden, jeg betaler på Posten og får kvittering. Jeg synes siden er bra. Før brukte jeg E-zone som jeg ikke var like fornøyd med. Noen ganger får jeg kunder gjennom Escortdate, andre ganger ikke.

Flere forteller som Ana at venner eller bekjente har hjulpet dem med å sette inn annonser på en nettside. Noen av disse vennene kan være bakmenn, halliker eller madammer. Grensene mellom venner og venninner, medhjelpere og bakmenn kan ofte være flytende, og det kan være vanskelig å si hva som er det ene eller det andre. Enkelte kvinner vi snakket med fortalte at de ikke visste hvor de annonserte, fordi det var en venninne som ordnet dette for dem. Nøkkelinformanter fra de sosiale tiltakene har også fortalt om personer som skal ha oppsøkt kvinner på gata og tilbudt seg å hjelpe dem med sette inn nettannonser mot betaling. For mange av kvinnene er det naturlig å betale for hjelp eller tjenester uten at de nødvendigvis føler seg utnyttet eller uten kontroll, men i noen tilfeller er det åpenbart elementer av utnyttelse og kriminelle handlinger. Vi vil komme nærmere inn på kriminell organisering senere i kapittelet. I flere av intervjuene våre kommer det imidlertid klart fram at forholdet til hjelperen er gjensidig vennskapelig, og at dette ikke skiller seg nevneverdig fra vennsforhold i andre sammenhenger. Kontakt med andre kvinner i miljøet kan i så måte være en ressurs; kvinnene hjelper hverandre til å komme på nettet slik at de blir mindre avhengige av bakmenn, samtidig

som hjelp fra en data- eller lesekyndig venninne gir bedre kontroll over innholdet i egne annonser. Pia, som er analfabet og opprinnelig fra Thailand, forteller at hun dikterte teksten i annonsen sin til en venninne som kunne skrive.

Vi møtte også kvinner som beskrev at det var for vanskelig for dem å bruke Internettannonsering. Christina fra Nigeria forteller at hun helst vil jobbe innendørs, slik at hun slipper å jobbe på gata. På spørsmål om hun annonserer på nettet, sier hun at hun for det første ikke helt vet hvordan hun skal gjøre det, og for det andre klarer hun ikke å få leid noen leilighet heller, så er det jo egentlig ikke noen vits. Noen uker senere ser vi annonsen hennes på nettet. Vi vet ikke om hun allerede annonserte men ikke vil fortelle om det, eller om hun begynte med det etter at vi spurte.

Selv om skillet mellom de som har mulighet til å «komme seg på nettet» og de som ikke har det er tydelig til stede, er dette skillet i flere tilfeller kanskje mindre enn man kunne tro. Gjennom våre intervjuer fant vi at datakunnskap var utbredt. Linda, som kommer fra et afrikansk land, ordner alt selv:

Jeg er veldig flink på data. Jeg arrangerer reisene mine selv og sender inn de bildene jeg vil bruke. Jeg har åtte bilder nå som jeg liker og som jeg bytter på å bruke. Det er viktig å bytte bilder sånn at kundene ser at du har mer enn et bilde. Nå sender jeg bare bildene mine inn til Escortdate, og så kan jeg selv gå inn og endre reiseruta når jeg vil det.

Både E-zone og Clubkontakt har egne fotografer som kan ta bilder av annonsører som ønsker det. Norske Cathrine forteller at det koster 500 kroner å få tatt bilder hos den ene nettsiden, og da får man en CD med bilder og kan selv plukke ut hvilke man liker best. I starten lot hun fotografen plukke ut bildene, men hun syntes han valgte så forferdelig stygge bilder, så nå gjør hun det alltid selv. Hun tar nye bilder med jevne mellomrom, fordi det er viktig å ha noe nytt å tilby kundene, men også fordi hun selv blir lei av bildene sine og vil ha nye og enda bedre bilder. Flere kvinner forteller at de er svært bevisste når det gjelder bilder og hvordan de ønsker å framstå i annonsene. Crystal som bor i England, men jobber i Norge med jevne mellomrom, tar alle bildene sine hos en spesiell fotograf i hjemlandet:

Jeg tar alltid bilder hos den samme fotografen i London, han er kjent i miljøet der og nesten alle som jobber i London bruker ham. Når du ser på nettsidene så kan du se at mange jenter bruker samme fotografene. De ser rundt på nettet og om de ser noen bilder de liker så ringer de eller mailer jenta i annonsen og spør hvor hun tok bildene. Du kan for eksempel se mange bilder med palmetrær som mange av kvinnene som har vært i Sverige bruker, de har vært i samme studio. Du kan selvfølgelig ta bilder på de norske byråene, men jeg ville ikke anbefale det. Bildene tatt i Norge er de styggeste og dyreste.

Både kvinnene vi har intervjuet og eierne av nettsidene framholder viktigheten av at bildene er ekte. Eierne av nettsider og blader som har tilhold i Norge, hevder de har gode rutiner for å avdekke falske bilder.¹²⁶ De ulike annonsørene overleverer som hovedregel bildene personlig, eller de tar bilder i firmaenes egne lokaler. I blant kan venninner eller venner levere inn bilder for andre kvinner, men da skal det fortrinnsvis være kvinner de kjenner fra før. Ifølge eierne av annonsestedene er kundene svært bevisste på hva de vil ha, og de forteller om umiddelbar tilbakemelding og klaging fra kunder dersom bildene i annonsene ikke stemmer overens med den personen som de treffer etter å ha laget en avtale. En kvinne som selv akkurat har startet et nettsted hvor andre kan annonsere, er svært tydelig på normer og uskrevne regler når det gjelder bilder i annonser:

Så å si alle bilder i annonsene er ekte, det er jeg helt sikker på. Hva er poenget med å sette inn et falskt bilde? Kundene blir skuffet og sinte, og det blir ikke spesielt god forretning av det. Før, når mange jenter jobbet sammen, så puttet man kanskje inn juksebilder, men når en jente jobber alene så gjør hun aldri det. Men det er veldig vanlig å justere og ordne på bildene i Photoshop, det vet alle. Også kundene. I gjennomsnitt er det vanlig å endre opp til 30 prosent, det er helt ok å gjøre en jente omtrent 30 prosent tynnere. Men stygge jenter endrer kanskje 50 prosent, og det er for mye! Da blir jo kundene kanskje skuffet igjen. Jeg har ikke forandret noe særlig på mine bilder, jeg trenger ikke det. Jeg bare gjorde haken min litt rundere og så tok jeg av 30 prosent på innsiden av lårene. Men stort sett så er det kundene ser, det de får, så de er veldig fornøyde og kommer tilbake.

I tillegg til annonsering på Internett er mobiltelefonen det viktigste arbeidsredskapet for kvinnene, og endringer i dette verktøyet former også hverdagen og arbeidet til kvinnene. Mobiltelefon gjør at de kan være mye mer mobile nå enn tidligere. Enklere og rimeligere tilgang på mobiltelefoner har også ført til at de aller fleste som ønsker det, kan holde seg med sin egen mobil. I telefonundersøkelsen vår ble kvinnene spurt om hvor mange telefoner kundene kunne nå dem på. En overveiende majoritet, 85 prosent, sa at de kun kan nås på ett telefonnummer. Dette støtter teorien om at ulike telefonnumre på nettet i hovedsak representerer ulike kvinner. Kvinner vi har snakket med som bruker flere telefoner, forteller at jobbtelefon nummer to for eksempel er forbeholdt faste kunder. Det kan også tenkes at kvinner som tilbyr to helt ulike tjenester i to ulike annonser, for eksempel sms eller «våt sex» og vanlig sex, ønsker å framstå som to ulike personer og vil holde de ulike kundene fra hverandre, og dermed bruker forskjellige numre. Vi har imidlertid ingen informanter som forteller om slik praksis, og det er heller ikke så mange annonser som tilbyr helt spesielle eller uvanlige former for sex, slik at dette trolig ikke er særlig utbredt. Våre informanter fortalte i hovedsak at de benyttet seg av et jobbtelefonnummer som bare de selv brukte, dette var av rent

¹²⁶ Den største nettsiden, Escortdate, drives fra Nederland og Danmark.

praktiske grunner. Selv om vi i telefonundersøkelsen traff på noen få som fortalte at de delte nummer med andre kvinner, er det i dag så lett å skaffe mobiltelefon og nummer at det ikke er gode grunner til å dele med noen.

Når vi ser den betydningen teknologiske virkemidler har for kvinnes mulighet til å operere på egen hånd og til å beskytte seg mot vold, er det viktig å spørre om det oppstår noen skiller mellom kvinner som kan og kvinner som ikke kan nyttiggjøre seg denne teknologien. Et viktig kompetanseområde er hvordan man skal manøvrere på annonsemarkedet, både med hensyn til priser og kvalitet på tjenesten. Cathrine forteller at E-zone er den dyreste siden, men den er verdt det, fordi det er den beste. E-zone koster 3000 kroner i måneden, mens Clubkontakt koster 1500. Cathrine sier hun ikke får «i nærheten så mange kunder på Clubkontakt som på E-zone». Andre kvinner igjen sier de er mye mer fornøyd med en av de to andre sidene, prefransene varierer. Det varierer også noe hvor mye kvinnene oppgir at de betaler, men de fleste sier de betaler 1500 for enten to uker eller en måned. Betalingen foregår enten via giro eller personlig kontakt. Noen kvinner sier de drar innom kontoret til nettsiden og betaler der, andre forteller om menn som kommer en gang i måneden for å kreve inn penger. Noen kvinner har et godt eller greit og forretningsmessig forhold til mennene som kommer på døra for å hente penger for en nettside, andre forteller om rykter om kvinner som skal ha blitt truet med balltre fordi de ikke kunne betale. Mange kvinner snakker positivt om nettsiden eller bladet de selv annonserer i eller på, men har et negativt inntrykk av konkurrenten. En del kvinner forteller at de annonserer fast på flere nettsider fordi dette gir dem mest kunder. Noen annonserer hver måned, det er ikke så dyrt, og de har råd til det uansett. Andre kvinner forteller om nøye prioritering av hvordan de skal bruke pengene sine, andre igjen synes at annonsemarkedet er uoversiktelig og til dels utrygt. Kristin har disse tankene om annonsering på nettet:

Jeg annonserer på Clubkontakt, der betaler jeg 900 kroner i måneden via nettgiro. Men jeg vet ikke om jeg kommer til å fortsette å gjøre det, jeg vet ikke om jeg har råd til det. Det eneste negative med å slutte å annonsere er at da tror kundene at jeg har sluttet helt. Jeg har mistet alle de personlige kontaktene mine fordi jeg hadde tenkt å slutte, og da klypte jeg i stykker SIM-kortet mitt. Jeg hadde en avtale med kontaktene mine at jeg skulle sende en sms om at jeg var fra et spesielt firma hvis jeg var på jobb, og så skulle de ringe tilbake. Men nå har jeg ikke noen nummer lenger. Jeg har en annonse på Nattkontakt, det er gratis og den bare ligger der, det er ikke noe problem. Men jeg har blitt advart mot X [et annonsenettsted]. Jentene i bransjen advarer nemlig hverandre ved at alle ringer til en de kjenner, og så går jungelstelgrafen så alle til slutt vet det. Problemet med X er at de lar deg annonsere gratis en måned, men så sier de ikke fra når måneden er over og dermed fortsetter du å annonsere. Og så sender de torpedoer for å kreve inn pengene. Jenter som ikke kan betale, blir mishandlet, de blir slått med en slegge.

Det ser ut til at mange kvinner i prostitusjon i Norge har datakunnskap og kontakter som gjør at de selv kan bestemme og kontrollere om og hva slags annonse de vil sette inn på nettet. Det er ikke nødvendigvis noen umiddelbare tydelige skiller mellom kvinner på innemarkedet som opplever Internett som en ressurs og de som opplever det som en barriere. Men både datakunnskap, personlig nettverk og økonomi vil være bestemmende for om den økte annonseringen på Internett kommer den enkelte kvinne til gode i form av økt autonomi og kontroll over eget liv. Enkel tilgang til nettet, men som likevel inneholder mange hindre for dem som ikke kan kodene, kan føre til at noen kvinner i prostitusjon får en mulighet til å bli mer selvstendige enn tidligere, mens andre blir mer sårbare og mister i enda større grad kontroll over egen hverdag. Van har bare jobbet i prostitusjon i tre måneder, og fikk jobben gjennom en bekjent som hun møtte i den lokale thailandske butikken:

Jeg annonserer på en nettside med bilde, tekst og et telefonnummer. Bildet viser ikke ansiktet mitt og jeg bruker et annet navn. Telefonnummeret er til venninnen min som eier leiligheten jeg jobber fra. Hun ringer til meg når det er jobb til meg. Det er kanskje en eller to dager i uka, og da sier jeg til mannen min at jeg skal på jobb. Han tror jeg vasker. Jeg er veldig redd for at mannen min skal oppdage noe, men jeg tror ikke han har noe mistanke til hva jeg jobber med. Hver kveld ligger jeg og tenker på at han ikke må oppdage det, og da klarer jeg ikke å sove.

Van snakker ikke så godt norsk og har ikke så god kjennskap til Internett eller til norske forhold. Hun er ganske sikker på at mannen hennes ikke vil oppdage at hun selger sex, fordi han ikke har noe med det miljøet å gjøre. Hvis hun hadde kjent litt bedre til Internett så hadde hun kanskje ikke tatt sjansen på å ha annonsen sin liggende der; for de som kjenner Van er det mulig å se at det er henne, selv om bildet er delvis sladdet. Videre vil det at venninnen siler kunder og gjør avtaler for henne, føre til at hun har mindre kontroll over arbeidet sitt selv, og det gjør venninnen til en hallik. Hun velger ikke hvilke kunder hun vil ha eller når hun skal jobbe. Venninnen hennes ble automatisk personen som organiserte hennes arbeid, ikke bare fordi hun hadde leilighet, men også fordi hun tar seg av annonsering og rekruttering av kunder.

Christina og Mae fra Nigeria jobbet opprinnelig på gata, men ville helst inn på innemarkedet, der de hadde hørt at det var mer penger å tjene. De hadde hørt at hvis de bare fikk satt inn en annonse på nettet, så kunne de få eskortekunder på telefonen og dermed jobbe på innemarkedet, selv om de ikke hadde egen leilighet å jobbe fra. Etter å ha spurt seg fram, fikk de kontakt med en av de store nettsidene, fikk tatt bilder for å annonsere og syntes det hele hadde gått greit. De hadde selv godkjent bildene som ble lagt ut på nettet, sjekket at de ikke var for grove og at de selv var ugjenkjennelige. De to kvinnene hadde ikke selv tilgang til nettet til vanlig og kjente lite til den norske nettsexarenaen. Etter en stund var det en mannlig norsk bekjent som gjorde dem oppmerksomme på at bildene deres ikke bare lå ute på sidene de hadde valgt å annonsere

på, men også på en annen nettside de aldri hadde hørt om. På denne nettsiden kostet det penger å få tilgang til ulike bilder, og da Christina og Mae gikk inn på siden for å se, oppdaget de at bildene av dem som lå ute på denne siden, var langt mer pornografiske og gjenkjennelige enn bildene de selv hadde valgt å legge ut på en annen side. Ved hjelp av sin norske bekjente fikk de til slutt fjernet bildene, etter å ha truet driveren av siden med politianmeldelse. Men kvinnene hadde selv i utgangspunktet ingen oversikt over hvor pornografiske bildene de tok egentlig ble, eller hvordan de ville bli brukt.

Noen kvinner gir klare eksempler på hvordan det å beherske Internett kan frigjøre dem fra avhengighet til bakmenn. Dette gjelder spesielt utenlandske kvinner som i utgangspunktet ikke er kjent i Norge eller ikke vet hvordan det norske markedet fungerer. Crystal forteller:

Jeg kom til Norge første gangen etter å ha blitt kontaktet av en nordmann som lurte på om jeg ville komme og jobbe for en periode. Han hadde funnet meg på engelske eskorte-sider på Internett. Mannen tok inn flere jenter til Norge samtidig, plasserte oss en og to sammen i leiligheter og satte inn annonser på nettet for oss. De fleste jentene var fra Øst-Europa, det var bare jeg som var fra England. Han bestemte ikke over oss, han var gentleman og helt hyggelig. Avtalen var at han ordnet alt det praktiske og fikk 50 prosent av omsetningen. Men det var jo ikke noe spesielt lønnsomt avtale for oss jentene. Etter fem dager dro jeg hjem og bestemte meg for å dra til Oslo på nytt på egen hånd. Det tror jeg alle de andre jentene gjorde også. Jeg fortalte til mannen at jeg ville gjøre det sånn, og han forsto det, så det var ikke noe problem. Før jeg reiste til Norge igjen så kontaktet jeg Escortdate og E-zone der mannen hadde annonsert for meg første gang, og fikk satt inn annonser med datoer for tiden jeg skulle være i Oslo. Jeg booket også hotellrom over Internett. Etter en stund fikk jeg leid meg leilighet i Oslo, som jeg bruker når jeg er her, den fant jeg også på nettet. Det er veldig greit å kunne planlegge alt fra England på egen hånd.

Det at det er forholdsvis enkelt å legge inn annonser på nettet dersom man kjenner mediet, kan også tenkes å føre til at terskelen for å gå ut i prostitusjon blir lavere. Susanne fortalte at hun hadde vurdert å begynne å selge sex en stund, før hun faktisk gjorde det. En dag kom hun over et sted hvor hun kunne rykke inn en gratis annonse på nettet, og plutselig var hun inne på markedet. Hun syntes det var spennende, dette var jo noe man faktisk kunne gjøre, det var virkelig. Under telefonintervjuene våre kom vi kontakt med en 67 år gammel kvinne som nettopp hadde begynt å selge sex. Hun hadde aldri gjort det tidligere, men hadde tenkt på at det kunne være en grei måte for å spe på pensjonen. Etter å ha lett litt på nettet, fant hun et sted hvor hun satte inn en annonse med informasjon og mobilnummer. Hun gjorde det selv, helt amatørmessig fortalte hun, og ble overrasket over hvor lett det var. Hun oppdaget også til sin forbauselse at det var et godt marked for hennes tjenester der ute, hun har hatt stor pågang av kunder helt fra den dagen hun satte inn annonsen.

Å ha tilgang til ny teknologi kan gi kvinnene i prostitusjon bedre mulighet til å få kontroll over eget arbeid. Fordi teknologien virker slik for kundene også, kan det å få tak i kunder via Internett være en måte å skaffe seg mest mulig trygge og betalingsvillige kunder på. For kundene er Internett enkelt og anonymt, men det krever mer planlegging enn å gå eller kjøre ned på prostitusjonsstrøkene. Teela Sanders er opptatt av hvordan dette også skaper skillelinjer mellom kunder.¹²⁷ I en britisk sammenheng er det å bare ta kunder gjennom Internett en måte å luke ut visse kunder på, slik at man blir sittende igjen med de mest ressurssterke og slike kunder kvinnene synes er best, noe som også beskrives fra andre land.¹²⁸ I en norsk kontekst er det grunn til å tro at Internett er tilgjengelig for de fleste kunder, og kontaktkanalene er lagt opp på en enkel og tilgjengelig måte. Men det kan samtidig være enkelte forskjeller mellom kunder i evner og preferanser som betyr at kundene på gata er annerledes enn kunder man kommer i kontakt med basert på Internettannonser.

Økonomi og marked

Samtlige kvinner er i prostitusjonsmarkedet for å tjene penger, selv om hva de trenger pengene til varierer. Alle er opptatt av hvordan kundegrunnet er og hvordan det utvikler seg, og hvordan de selv kan operere for å tjene de pengene de trenger. I media kan vi lese anslag over hvor mye penger som er i omløp i det norske prostitusjonsmarkedet.¹²⁹ Det er lett å trå feil når man skal lage slike estimater fordi det er vanskelig å få oversikt hvor mye kvinnene faktisk tjener. Som beskrevet i tidligere kapitler, varierer det stort hvor mye kvinnene faktisk jobber, og det er også forskjeller i hvor mange kunder de tar. Antall kunder henger ikke bare sammen med hvordan markedet er, det er også noe kvinnene styrer selv. Noen kvinner vil ha flest mulig kunder på kortest mulig tid før de reiser til hjemlandet sitt igjen, eller til de har opparbeidet seg nok penger til stoff det neste døgnet. Andre igjen jobber mer på det jevne, med et fast antall kunder om dagen eller i uka.

Blant informantene våre som jobber i gateprostitusjon sier de fleste at markedet er dårlig og at de tjener for lite penger. Det er som nevnt tidligere vanlig at kvinner klager

¹²⁷ Teela Sanders (2008): *Paying for Pleasure*. Men who Buy Sex, Willan Publishing: Cullompton, Devon

¹²⁸ Se for eksempel N. Veena (2007): Revisiting the Prostitution Debate in the Technology Age: Women Who Use the Internet for Sex Work in Bangkok, *Gender, Technology and Development* 11(1): 97-107.

¹²⁹ Se for eksempel VG 09.06.08: «Norske menn kjøper SEX FOR 300 MILL.».

over liten inntjening, andre forskningsprosjekter har beskrevet tilsvarende funn.¹³⁰ Arbeidet på gata er hardt, og kundegrnnlaget kan skifte etter årstider og vær, ukedager og høytider, medieoppmerksomhet og politiaksjoner. Det kan være vanskelig for kvinnene som jobber på gata å opprettholde en stabil økonomi. Ifølge våre informanter ser det ut til at prisnivået i gateprostituasjon ikke har fulgt den økonomiske utviklingen som resten av samfunnet.¹³¹ Norske Mona forteller at hun tar 500 hundre kroner for «liggetur», 400 for «sugetur» og 300 hundre for «runketur», og at prisene har vært de samme alle de ti årene hun har jobbet på strøket i Oslo. Hvis hun er med noen inn, tar hun 1000 kroner. Emma som jobber i Bergen sier hun får litt bedre betalt, 800–1000 for liggeturer ute og 1500 for innerurer. Prisen for oralsex er den samme som i Oslo, 400 kroner. Emma sier det er dårligere marked nå enn før, men at det gjelder å holde på prisene og ikke la seg presse.

Sara og Selma er begge fra Bulgaria og kommer til Oslo for å jobbe to-tre ganger i året. De blir fra to uker til tre måneder hver gang. Hjemme i Bulgaria lever de et vanlig, rolig liv med barn, familie og venner, og familiene deres tror at de jobber på hotell i Norge for å spe på inntekten. Da vi snakket med Sara i mai, forteller hun oss at det har vært en veldig dårlig måned. På en god uke kan hun tjene rundt 1000–1500 Euro (8 000–12 000 kroner), og forrige gang tjente hun omtrent 12 000–15 000 Euro (100 000–120 000 kroner) på tre måneder. Som hun sa selv: «Good work»!

Selma har ingen barn og dermed ikke samme økonomiske forpliktelsene i hjemlandet som Sara. Hun mener også at det var bedre tider ved hennes forrige besøk i Oslo enn det var nå. Hvis hun tjener 2000–2500 kroner hver dag, så er det veldig bra, men hun er uansett avhengig av å tjene en del for å få spart opp litt, Hun betaler over 4000 i måneden i husleie, og bruker rundt 500 kroner hver dag på sigaretter, kaffe og mat. Hun forteller at hun unner seg litt ekstra luksus når hun først er i Oslo, og at det også noen ganger føles som en helt nødvendig avveksling: «If I get nervous, I have to go shopping – I can easily spend 5000 in one day».

De østeuropeiske kvinnene tilhører nok i mange tilfeller dem som tjener mest på gaten i Norge, de jobber lengre dager og mer regelmessig enn de norske kvinnene, får flere kunder enn de nigerianske kvinnene og opererer med relativt stabile priser. De norske kvinnene ser ut til å få betalt det samme som de østeuropeiske, men tjener mindre fordi de jobber mindre. De nigerianske kvinnene er mange og konkurrerer i større grad med hverandre, i tillegg til at det kan virke som om de i større grad aksepterer lavere priser fordi de trenger pengene. Kelly fra Nigeria kom til Norge første gang i november 2007 og ble i tre måneder før hun dro tilbake til Spania, hvor hun har opphold. Etter

¹³⁰ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

¹³¹ I Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax (side 77-81) med datamateriale fra begynnelsen av 1980-årene fortelles det at prisen på «liggetur» er 300. I 2008, 22 år senere, er det mange som oppgir 500 for «liggetur», men vi vet også om at kvinner tar mindre enn det.

en måned hjemme kom hun tilbake til Norge igjen for nye tre måneder. Kelly har en stor familie i Nigeria og sparer penger både for å sende hjem til dem og til seg selv så hun kan slutte i prostitusjon, men hun synes det er vanskelig å legge seg opp penger i Norge. Hun er ikke i nærheten av å tjene de samme summene som de østeuropeiske kvinnene forteller om. Noen ganger er det ingen ting å gjøre for Kelly, og det kan gå dager uten at hun har kunder. Hun sier hun kanskje kan klare å spare 10 000 kroner i slutten av måneden etter at alle utgifter er betalt hvis hun er heldig.

Det kan være vanskelig å finne ut hvor mye penger kvinnene egentlig tjener på å selge seksuelle tjenester. Mange av kvinnene liker ikke å svare på spørsmål om hvor mye de tjener og hvor mange kunder de har. Av de 120 kvinnene på innemarkedet som vi intervjuet på telefonen, var det bare halvparten som ville svare på dette spørsmålet. Av de som svarte, hadde halvparten bare hatt fire kunder eller færre siste uka. 25 prosent hadde hatt fra ti kunder og opp til 60. Av de som svarte, syntes mange at antall kunder siste uka var et passende antall, mens under halvparten gjerne skulle hatt flere kunder. Vi spurte også om antall kunder og hvor mye kvinnene tjente i de kvalitative intervjuene med kvinner fra innendørsarenaene. Noen beskrev at de hadde færre kunder enn de skulle ønske, eller oftere; at de måtte jobbe mer og lenger enn de skulle ønske for å tjene pengene de trengte, men de beskrev ikke på langt nær de problemene med å tjene penger som kvinnene på gata gjorde, og mange tjente akkurat det de planla å tjene.

Prisene inne varierer også, men ikke hvor mye som helst. Av dem vi intervjuet på telefonen svarte halvparten på hvor mye de tjente per kunde. Betalingen varierte fra 500 til 3000, med hovedtyngde på runde tall som 1000, 1500 og 2000. Få fortalte at de fikk betalt under 1000 kroner eller over 2000 kroner, de fleste fortalte at prisen var mellom 1000 og 1500 kroner. Innendørs forteller en del av kvinnene at de tar høye priser for å sile bort feil type kunder. Flere ser ut til å anta at kunder som kan betale mer, også er mer skikkelige menn. Som Crystal sier:

Menn som er villige til å betale 1500–2000 for et knull er ikke ute etter trøbbel.

Det ser altså ut til om prisene for de forskjellige tjenestene er ganske like mellom kvinnene og at forskjellene går på hvilken arena de opererer på. Men det er store variasjoner mellom kvinnene i hvor mye de jobber og hvor mange kunder de tar i uka. Som nevnt, er det noen som tar så mange de får, for så å ta fri en stund, mens andre jobber mer på det jevne. Pengene kvinnene tjener på prostitusjon går til mange forskjellige ting. Noen, både av de norske og de utenlandske, klarer å spare opp penger som kan innebære en reell forbedring av livene deres på lang sikt. Andre bruker pengene hovedsakelig på andre, enten de vil eller ikke. For de som sender penger til familie i hjemlandet, varierer det hvor frivillig det oppleves, men for mange er det en lettelse å kunne bidra til økonomien hjemme. Andre igjen må tilbakebetale gjeld, betale høye leiepriser til halliker eller gi deler av inntekten sin til andre. For noen beskrives dette som en periode de må

igjennom før de endelig kan begynne å tjene penger til seg selv, mens andre opplever at de blir utnyttet og at de er i en tvangssituasjon de har problemer med å komme ut av.

Som beskrevet over, er det mange, spesielt i gateprostituasjonen, som klager over markedet og som skulle ønske de kunne tjene mer penger, og det stemmer med den tilbakemeldingen ansatte på de sosiale tiltakene får. Hvor stor betydning det har for kvinnene at det er vanskelig å tjene penger, kommer an på hva deres grunner til å jobbe i prostitusjon er, og hvorvidt de får beholde alle pengene selv. De norske kvinnene på gata står i en vanskelig livssituasjon generelt, med rus, ustabile relasjoner og bostedsløshet. De tjener pengene de trenger fra dag til dag, avbrutt av opphold på avrusningsinstitusjoner og i fengsel. De utenlandske kvinnene på gata er der av mange ulike grunner. Kvinnene kommer ofte fra en vanskelig økonomisk og sosial situasjon i hjemlandet, og mens de er i Norge, er de avhengig av å tjene nok til at turen lønner seg og til at de får nedbetalt eventuell gjeld. Noen av kvinnene jobber for halliker eller er ofre for menneskehandel og er nødt til å tjene et visst beløp hver dag. Det er samtidig viktig å presisere at når vi snakker konkret om pengene med kvinner, har vi opplevd at de, selv om de klager mye på markedssituasjonen, kan tjene langt mer enn de ville gjort i en hvilken som helst annen jobb.

Det er også viktig å huske på at det ikke er slik at alle kvinner som selger sex gjør det hele tiden eller tar mange kunder hver dag. Mange av de utenlandske kvinnene, spesielt kvinnene fra Øst-Europa, pendler fram og tilbake mellom Norge, hvor de selger seksuelle tjenester, og hjemlandet, hvor de lever et ganske vanlig liv, ofte med barn. Mange av de nigerianske kvinnene har etablerte liv i Italia eller Spania, hvor de kanskje også har ordinært arbeid. Også blant norske kvinner er det mange som veksler mellom prostitusjon og helt andre måter å tjene penger på. Det er viktig å ha dette i mente, og ikke forstå prostitusjon som en altomfattende identitet og praksis. Å tilhøre kategorien «prostituert» utelukker ikke at man også tilhører andre kategorier. At prostitusjon ofte forstås som noe som dominerer hele kvinnens liv, kan handle om at mye av kunnskapen vi har om prostitusjon bygger på studier og sosialt arbeid blant kvinner i gateprostituasjon.¹³² En del av både de utenlandske kvinnene og de norske som jobber innendørs har andre jobber samtidig som prostitusjonen, og beskriver at de lever et helt annet liv ved siden av. Det betyr også at de ikke er like nådegitt kundene og markedssituasjonen, men kan gå ut og inn av prostitusjonen. I perioder hvor det er lite å tjene, er ikke de nødt til å være der på samme måten som kvinner som ikke har andre måten å tjene penger på. Tone, for eksempel, jobber i prostitusjon ved siden av en annen jobb. Hun har alltid hatt en annen jobb å gå til ved siden av, noe hun begrunner med at hun er redd for å falle utenfor samfunnet. Prostitusjonsinntektene er for henne bare en måte å spe på inntekten, de er ikke det eneste hun har.

¹³² Wendy Rickard (2001), «Been There, Seen It, Done It, I've Got the T-Shirt: British Sex Workers Reflect on Jobs, Hopes, the Future and Retirement», *Feminist Review* 67: 111-132.

Kriminalitet og bakmenn

Vi har beskrevet hvordan prostitusjon praktiseres på gata og inne. Det er en viktig side ved dette vi bare kort har berørt til nå, og det er hvordan prostitusjon foregår og oppleves når den er organisert av en tredjepart, i form av en hallik eller en menneskehandler. De siste årene har det blitt gjennomført flere studier hvor menneskehandel til Norge har vært et viktig tema, og i denne forskningslitteraturen beskrives et bredt spekter av situasjoner som kan forstås som menneskehandel.¹³³ Det er altså ikke en ensartet situasjon vi står overfor, men et differensiert problem. Dette betyr at endringer i reguleringen av prostitusjon kan ha ulike konsekvenser for ulike grupper av kvinner som på forskjellige måter utnyttes av en tredjepart.

Det siste tiåret, men særlig siden 2003, har norske myndigheter vært svært opptatt av å avdekke og straffeforfølge menneskehandel. Det er også utviklet tiltak som skal tilby assistanse til mulige ofre og identifiserte ofre. I de politiske diskusjonene forut for kriminaliseringen, ble det lagt vekt på at loven var et tiltak som kunne gjøre det lettere å straffeforfølge kriminell organisering av prostitusjon, i form av hallikvirksomhet og menneskehandel. Kriminalisering av prostitusjonskjøp kan likevel også føre til at tredjepart får en mer sentral rolle i markedet, hvis kundene blir skeptiske til å forhandle direkte med kvinnene. Flere har hevdet at det at politiet har tettere oppsyn med prostitusjonsarenaene, betyr at utenlandske kvinner i sterkere grad gjøres avhengig av en tredjepart for å komme seg inn på markedet og for å få organisert arbeidet sitt.¹³⁴

Det er svært vanskelig å si hvor mye menneskehandel som foregår på det norske prostitusjonsmarkedet, og det er også vanskelig å finne eksempler på det i vår kartlegging. Det er vanskelig for kvinnene å fortelle om tvangssituasjoner de fortsatt er i, og det er også mulig at de kvinnene som lar seg intervjuet i første rekke er de som ikke er i prostitusjon under tvang eller press. Vi har også intervjuet kvinner som ikke lenger befinner seg i hallikrelasjoner eller som ikke lenger er ofre for menneskehandel, men det er problematisk å bruke informasjon fra de intervjuene, i og med at det kan være vanskelig å skjule identiteten deres. Vi vil likevel kort skissere hvordan menneskehandel

¹³³ Se for eksempel Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426, Kristvik, Ellen (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin, May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «My life is too short; I want to live now»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge, rapport Institutt for kriminologi og rettsosjologi, UiO og May-Len Skilbrei og Marianne Tveit* (2008): «Defining Trafficking Through Empirical Work. Blurred Boundaries and their Consequences», *Gender, Technology and Development* 12(1): 9-30.

¹³⁴ Se for eksempel en beskrivelse av situasjonen i Finland etter at forbudet mot gateprostitusjon ble innført i store byer i Finland, Tage Alalehto (2002): «Eastern Prostitution from Russia to Sweden and Finland», *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 3(1): 96-111.

kan foregå for enkelte grupper, men vi vil legge mest vekt på hvordan politiet i dag arbeider med å avdekke det.

Ettersom menneskehandel er et høyt prioritert område, har politiet jobbet mye tettere opp mot prostitusjonsmiljøene de siste årene enn tidligere. Det betyr at de har avdekket flere forhold av menneskehandel og mange tilfeller av hallikvirksomhet. Dette er situasjoner som flere grupper av kvinner kan havne i, og vi har hatt etterforskninger, tiltaler og dommer etter menneskehandelsparagrafen opp mot kvinner fra mange ulike land de siste årene. Det kan være mange ulike situasjoner som rommes innunder menneskehandelsparagrafen. Alt fra isolasjon, overgrep og total utnyttelse, til avtaler som kvinnene selv opplever som akseptable.

I forhold til de nigerianske kvinnenes situasjon, ser vi i denne kartleggingen og av tidligere studier at kvinnene befinner seg i en kompleks tvangssituasjon, der både menneskehandel, gjeld i forbindelse med menneskesmugling, hallikvirksomhet og familiens forventninger til forsørgelse er viktig.¹³⁵ Det er ikke enkelt å fastslå om situasjonen de er i eller har befunnet seg i er menneskehandel eller ikke, situasjonen er likevel prekær og vanskelig for kvinnene. Kvinnene bor ofte sammen, og prostitusjonen organiseres gjerne av en kvinnelig hallik her i Norge, en madam, mens det i mange tilfeller også befinner seg andre personer i andre land som de skylder penger eller på andre måter står i et tvangsforhold til. Det er ikke ukjent at kvinners prostitusjon organiseres av andre kvinner. Dette er gjerne kvinner som selv har prostitusjonserfaring.¹³⁶

Grupper av østeuropeiske kvinner kan også befinne seg i ulike former for organisert prostitusjon. Tidligere fikk forskere, politi og sosialarbeidere oftere høre om tilfeller der kvinner havnet i prostitusjon i Norge helt uten kjennskap til prostitusjonen på forhånd.¹³⁷ I dag er den utnyttelsen vi oftest får rapporter om knyttet til kunnskapen om vilkårene de skal operere under, slik som boforhold og lønn. Noen kvinner forteller for eksempel at de ble fortalt at de skulle jobbe på et fint bordell, og er misfornøyde med å havne på gata i Oslo. Hvor stor grad av tvang og vold som er involvert, varierer. Også blant de østeuropeiske kvinnene kjenner vi til at kvinnelige halliker opererer i Norge på vegne av et større nettverk som hovedsakelig er plassert i et annet land. Det

¹³⁵ May-Len Skilbrei, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*, Fafo-rapport 525 og May-Len Skilbrei og Marianne Tveit (2007): *Facing Return: Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo-report 2007:01.

¹³⁶ Tage Alalehto (2002): «Eastern Prostitution from Russia to Sweden and Finland», *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 3(1): 96-111.

¹³⁷ Anette Brunovskis og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426.

har dessuten vært hallik saker der grupper av østeuropeiske menn har vært involvert, og hvor det kriminelle nettverket opererer i flere land i Europa samtidig.¹³⁸

Politiet i Stavanger forteller om et tilfelle hvor de ringte på en annonse til en østeuropeisk kvinne, utga seg for å være kunde, fant adressen og spanet på leiligheten. Etter noen timer så de at kvinnen i leiligheten kom ut og tok en taxi til flyplassen. Ikke lenge etter at denne kvinnen hadde dratt, kom en ny kvinne i en taxi og gikk inn i leiligheten den andre hadde forlatt. Hun kom klokka ni om morgenen og hadde besøk av fire menn før klokka elleve. Da politiet gikk inn i leiligheten og sjekket telefonen til kvinnen, så de at hun hadde hatt over 70 anrop på få timer. Denne kvinnen fortalte at hun var polsk. Hun hadde truffet en venninne i Polen som hadde tjent mye penger i Norge, og venninnen hadde gitt henne en lapp med telefonnummer på. Hun tok kontakt og fikk informasjon per telefon, hun møtte aldri bakmennene. Hun fikk en tekstmelding om når hun skulle reise til Norge, når flyet gikk, adressen til en leilighet og beskjed om å bare plukke opp telefonen som lå der og begynne å jobbe. I leiligheten fant politiet blant annet penger fra den forrige kvinnen til halliken. Den polske kvinnen holdt fast på at hun syntes det var helt greit å betale 60 prosent av inntekten til bakmenn, ettersom hun tross alt ikke hadde greid å organisere dette alene. Hun tjente gode penger, og de ordnet leilighet og kunder til henne. Under rettsaken var kvinnen svært sint på politiet og et motvillig vitne.

Andre nøkkelinformanter i politiet bekrefter at det kan være svært vanskelig å få prostituerte til å samarbeide med politiet. Flere i politiet understreker derfor at det er svært viktig at politiet i stedet forsøker å sikre bevis som gjøre at de kan reise sak uten å være avhengig av vitnemålet til kvinnene selv.

Også thailandske kvinner kan befinne seg i tvangs- og avhengighetsforhold som betyr at de har liten mulighet til å velge seg bort fra prostitusjonen eller selv styre hvordan de opererer i prostitusjonsmarkedet. De thailandske kvinnene er ikke i like stor grad som en del av de andre kvinnene i kontakt med hjelpeapparatet eller med aktører som jobber opp mot menneskehandel, og det betyr at vi vet lite om hvordan de utnyttes. Det eneste kunnskapsgrunnlaget vi har om dette, er rettssakene som har vært. I 2007 ble det felle dom i en menneskehandels sak med et thailandsk offer, og i beskrivelsen av denne saken kommer det fram at offeret ble satt i gjeld og trodde at hun skulle være i stand til å betale tilbake beløpet på bare å utføre massasje.¹³⁹ Thailandske kvinner kan fra tid til annen fortelle at de jobber i leilighetene til venninner, og at venninner skaffer dem kunder, men det er vanskelig å si noe generelt om i hvilken grad det foregår utnytting i hvert tilfelle.

Temaet menneskehandel har, som sagt, fått mye oppmerksomhet de senere årene, og både i mandatet til politiet og de sosiale tiltakene ligger det at de skal se etter forhold

¹³⁸ Børge Øvrebo, Rogaland politidistrikt

¹³⁹ Dom fra Bergen tingrett 18.10.07, sak 07-105604MED-BBYR/03

som tyder på menneskehandel i sin kontakt med kvinner som selger seksuelle tjenester. Det trengs tillit til disse aktørene for at kvinnene skal tørre å ha lyst til å stå fram med sin historie. Spesielt politiet kan slite med et tillitsproblem. Mange av kvinnene har liten tillit til politiet i utgangspunktet, på grunn av dårlige erfaringer i hjemlandet eller i andre land.¹⁴⁰ I telefonintervjuene våre fortalte en del at de hadde vært i kontakt med politiet i forbindelse med prostitusjonen, men de fleste hadde ikke det. De som hadde vært i kontakt med politiet hadde som oftest vært det i forbindelse med de mange aksjonene politiet har hatt overfor innendørsprostitusjonen de siste par årene. De fleste vi intervjuet på telefonen hadde ikke noe å utsette på måten politiet behandlet dem på under disse aksjonene. At kontakten med politiet framstår som uproblematisk for kvinnene vi telefonintervjuet, kan henge sammen med skjevhetene i det markedet. Det er grunn til å tro at de med minst å skjule var mest villige til å snakke med oss, og at det også var dissesom hadde mest positive erfaringer med politiet og andre aktører i utgangspunktet.

Ikke alle kvinner synes kontakten med politiet er like uproblematisk. Mae fra Nigeria og de to venninnene hennes solgte sex fra leiligheten de bodde i, da det en dag kom en kunde som viste seg å være politi. Med en gang mannen kom inn i leiligheten og fikk bekreftet avtalen sin, ringte han etter kollegaene sine som satt i en bil utenfor. Ifølge Mae var politiet høylytte og truende, og begynte å rive ting ut av skuffer og skap. Så sa de at kvinnenes papirer var falske og arresterte dem. Kvinnene ble sittende i arresten i flere dager uten at de fikk snakke med noen advokat eller ta andre telefoner. Mae sier at hun hadde kjøpt papirene for dyre dommer i Italia, og derfor var overbevist om at de var i orden. Det endte med at to av kvinnene ble siktet for besittelse av falske papirer, mens Mae til slutt fikk hjelp av en advokat til å søke asyl. Alle tre kvinnene var etterpå preget av politiets razzia og ga uttrykk for at de syntes hendelsen hadde vært svært traumatisk.

Den kontakten politiet har med kvinner i prostitusjon går hovedsakelig ut på å avdekke kriminelle forhold, slik som hallikvirksomhet og menneskehandel, men også kvinnenes ulovlig opphold. Politiet går fram på ulike måter for å avdekke kriminelle forhold, men de er ofte opptatt av å stille kvinnene spørsmål som de mener vil kunne avsløre om de er ofre for menneskehandel eller om de opererer alene, for eksempel gjennom å spørre om hvordan reisen deres ble organisert, hvorvidt de har en egen nøkkel til boligen sin og hvor mye de betaler i leie. Politiet i Trondheim understreker at de spør kvinnene om hvordan de har det, om det er noe de opplever utrygt, om de trenger hjelp og så videre. Hvis de har mistanke om at det foregår noe kriminelt, meldes det fra til leder i gruppen. De gir også kvinnene kontaktinformasjon og ber dem kontakte politiet

¹⁴⁰ Anette Brunovskis og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426.

hvis de trenger hjelp. Det har vært tilfeller hvor kvinnene har tatt kontakt i etterkant, en menneskehandelssak og en halliksak startet blant annet på den måten.

Kvinnene kan ha sterke interesser i å ikke la det bli kjent hvis de blir utnyttet. Flere av kvinnene beskriver at de ble gitt inntrykk av at prostitusjon var illegalt i Norge da de kom hit første gangen. Da Elena kom til Norge første gang for fem år siden, ble hun fortalt at halliken hennes brøt loven. Hun trodde at det betød at hun selv sto i fare for å bli kastet ut av landet hvis den relasjonen ble oppdaget. Hun var altså tjent med at den relasjonen forble hemmelig, både i møte med andre kvinner hun møtte på gata og med de ansatte på de sosiale tiltakene. Selv om hun ikke trodde at prostitusjonen i seg selv var illegal, trodde hun likevel at det at den var organisert på en ulovlig måte kunne ramme henne selv.

Det er heller ikke alle kvinnene som har fått med seg at det bare er kjøp av seksuelle tjenester som skal kriminaliseres. Mona er norsk, og når vi spør henne hva hun tror konsekvensene av kriminaliseringen, forteller hun at hun tror det kommer til å bli ti ganger verre etter det:

Det kommer til å bli mer vold og overgrep. Dette handler om jentene! Hvordan kan de fortelle politiet at de er blitt voldtatte hvis de samtidig får bot?!

Også andre kvinner bringer inn at lovgivning og politikk skapt for å beskytte dem, like gjerne kan ramme dem. Det gjelder for eksempel «Operasjon husløs», som er ment å rette søkelyset mot privatpersoners og hotellere utleie til prostitusjonsvirksomhet, men som har som effekt at kvinnene mister bostedene og hotellrommene sine. For å få personer og hoteller fra å leie ut til prostitusjonsvirksomhet, varsler Operasjon husløs om at leietakerne eller hotellgjesten selger seksuelle tjenester, og at leieforholdet eller avtalen må sies opp hvis personen eller hotellet vil slippe halliktiltale. Det er ydmykende for kvinnene å miste leieavtalene og hotellrommene sine på denne måten, i tillegg til at det setter dem i en vanskelig praktisk situasjon. De som har leid ut til dem, sitter bare igjen med en advarsel. Et par av våre informanter har opplevd å miste bostedet sitt som en følge av Operasjon Husløs. De jobbet alene i en privat leilighet, og syntes det var urettferdig at nettopp de skulle ble rammet av politiaksjonen. En av kvinnene vi snakket med fortalte at hun hadde fått store personlige problemer etter at hun mistet leiligheten sin, og ikke visste hvordan hun skulle takle fremtiden.

I tillegg til at politiet jobber med å avdekke menneskehandel gjennom å ha kontakt med kvinner som kan være ofre for menneskehandel, har de sosiale tiltakene kontakt med mulige ofre. I møtene de sosiale tiltakene har med kvinner i prostitusjon bygger man opp tillit, som blant annet er en forutsetning for at kvinnene kan stå fram med volds- og utnyttingserfaringer. Ansatte i de sosiale tiltakene kommer i kontakt med kvinner som kan være ofre for menneskehandel, og kan bevisstgjøre kvinnene med hensyn til hva menneskehandel er. For mange kan det være vanskelig å bruke merkelappen men-

neskehandel om egne erfaringer,¹⁴¹ og i kontakten med hjelpeapparatet kan terskelen både for å se egne negative erfaringer i et nytt lys og søke hjelp i en vanskelig situasjon senkes. Prostitusjonstiltakene kan hjelpe kvinnene med de umiddelbare problemene de har, og formidle kontakt videre til advokat og til ROSA, regjeringens menneskehandeltiltak organisert av Krisesentersekretariatet. Prosjektet ROSA¹⁴² er opprettet for å assistere ofre for menneskehandel, både når det gjelder behov for bosteder, trygghet og formidling av kontakt med helseapparatet. For å få denne assistansen forutsettes det at kvinnene slutter med prostitusjon. I løpet av de siste årene har tilbudene til ofre for menneskehandel fått et mer tydelig innhold, selv om det fortsatt kan være vanskelig for kvinnene og de enkelte hjelperne å få oversikt over hvilke rettigheter kvinnene har til økonomisk og helsemessig assistanse.

I tidligere studier av de nigerianske kvinnene situasjon fant vi at de nigerianske kvinnene reiste til Norge selv om markedet var sviktende, og at det var de selv som bar omkostningene ved det, ved at det tar dem lenger tid å nedbetale gjeld og at de må ta flere kunder mens de er i Norge¹⁴³. I Italia og Spania sitter dem mange av kvinnene skylder penger, og de antar at det er mye penger å tjene i Nord-Europa. Også blant østeuropeiske kvinner som har levd under vilkår som kan karakteriseres som menneskehandel, ser vi at halliker og menneskehandlere får de pengene de mener de skal ha uansett, det er kvinnene som må jobbe hardere og bryte grenser for å skaffe dem. I flere av rettssakene etter menneskehandelsparagrafen så langt, har saken dreid seg om annonsebasert prostitusjon. Det betyr ikke at kvinner som jobber på gata ikke er ofre for menneskehandel, men i dommene så langt beskrives det ofte at kvinnene isoleres i leilighetene og slik ikke har tilgang til mennesker utenom kunder og andre ofre for menneskehandel. I gateprostitusjonen har kvinnene lettere tilgang til hjelpeapparatet og politiet, og ulike kontrollinstanser kan holde et øye med dem og hvordan de har det. Et svært viktig kontaktpunkt med omverden er andre kvinner som selger sex. Gjennom denne kontakten kan de danne seg et inntrykk av hva slags avtaler som er rimelige og de kan gå informasjon om hvordan de eventuelt kan etablere seg selvstendig.

¹⁴¹ May-Len Skilbrei og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og retts-sosiologi, UiO.

¹⁴² ROSA står for Reetablering, Oppholdssteder, Sikkerhet og Assistanse. For mer om ROSAs mandat og praksis, se Regjeringens handlingsplan mot handel med kvinner og barn 2003-2005 og Linda Dyrliid og Berit Berg (2008): *Menneskehandelens ofre – fra utnyttning til myndiggjøring. Evaluering av ROSA-prosjektet*, Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Vold og sikkerhet

Man kommer ikke utenom spørsmålet om vold når man beskriver og diskuterer prostitusjonen. Mange har påpekt at kvinner som selger sex er voldsutsatte.¹⁴⁴ Ulla Bjørndahl og Bjørg Norli forteller i en rapport utgitt av Pro Sentret tidligere i år at 72 prosent av de 95 kvinnene som deltok i en undersøkelse de gjennomførte har vært utsatt for vold, og om lag halvparten hadde opplevd vold i forbindelse med prostitusjonen.¹⁴⁵ Kvinner i prostitusjon er sårbare for vold, både fordi de utsettes for risiko gjennom måten prostitusjon foregår på, for eksempel i bilen, kjellerleiligheter og hjemme hos kunder, og fordi noen kunder har mindre respekt for dem enn for andre mennesker. Det er med andre ord prostitusjonen som gjør volden mulig. Det er samtidig et viktig poeng at mye av volden som rammer kvinner som selger sex kommer fra annet hold enn fra kunder.¹⁴⁶ Den kan komme både fra kjærester eller andre mannspersoner de har private relasjoner til, og fra andre, som ranere og halliker/menneskehandlere. Vi vil her likevel først og fremst beskrive faren for kundevold og hvilke beskyttelsesmekanismer de har for å unngå den.

Kvinnene vi har intervjuet på gata og innendørs beskriver ofte frykt for vold, og ikke minst beskriver de systemer som skal beskytte dem mot vold i prostitusjonen. Noen av kvinnene vi har intervjuet forteller også om erfaringer med vold, men det er ikke så mange som man kanskje kunne tro. Det kan være noe underreportering, ettersom det kan føles som ikke å beherske sin egen jobb, og det kan være en svært høy terskel for å definere noe som vold nettopp fordi de er så voldsutsatte, volden blir rett og slett hverdagslig.¹⁴⁷ Kvinner som selv ikke har opplevd vold, kan som oftest fortelle om voldsepisoder som har rammet venninner. I det følgende vil vi først og fremst beskrive hvordan kvinnene forholder seg til faren for vold i prostitusjon, og hvilke erfaringer de har gjort seg med kontakt med politiet i forbindelse med vold. Begge

¹⁴⁴ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax, Noel Bridget Busch, Holly Bell, Norma Hotaling and Martin A. Monto (2002): «Male Customers of Prostituted Women: Exploring the Perceptions of Entitlement to Power and Control and Implications for Violent Behavior Toward Women», *Violence Against Women*, 8(9): 1093-1112 og Jody Raphael (2004). *Listening to Olivia: Violence, poverty, and prostitution*, Boston: Northeastern University Press

¹⁴⁵ Ulla Bjørndahl og Bjørg Norli (2008): *Fritt vilt? En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*, Oslo: Pro Sentret, side 16.

¹⁴⁶ PION (2005): Manuela Ribeiro and Octávio Sacramento (2005): «Violence against Prostitutes: Findings of Research in the Spanish-Portuguese Frontier Region», *European Journal of Women's Studies* 12(1): 61–81 og Ulla Bjørndahl og Bjørg Norli (2008): *Fritt vilt? En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*, Oslo: Pro Sentret,

¹⁴⁷ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

disse spørsmålene er spesielt interessante med hensyn til kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester.

I gateprostituasjonsmiljøene Høigård og Finstad studerte på 1980-tallet, utviklet kvinnene felles strategier som sammenfalt med individuelle interesser.¹⁴⁸ Det var om å gjøre å beskytte seg selv og hverandre, og måten de gjorde det på var å holde øye med hverandre og å advare hverandre mot kunder med dårlig rykte. For å få til dette var det viktig å notere seg bilenes registreringsnummer, både i tilfelle noe skulle skje, og for å ha noe å true med hvis noe holdt på å skje. Det viktigste virkemiddelet mot vold er nok likevel den kompetansen kvinnene bygger opp gjennom erfaringene de har hatt i og utenfor prostitusjonen. Høigårds og Finstads informanter beskriver hvordan de bruker tid på å se an kunden og å teste ut holdningene deres. Noen av kvinnene i deres materiale knytter voldsrisikoen til kundenes holdninger til prostituerte; at de ser ned på kvinner som selger seksuelle tjenester gir en lavere terskel for å utøve vold mot dem.

Også i innendørsprostituasjonen beskrives en rekke individuelle og kollektive sikkerhetstiltak, samt at kvinnene selv kobler faren for vold til respekt.¹⁴⁹ På massasjeinstituttene som opererte i Oslo på midten av 1990-tallet advarte kvinnene hverandre, både på instituttet, men også på rivaliserende institutter, mot farlige kunder. Og de utviklet varslingsystemer slik at de kunne signalisere til hverandre hvis det skjedde noe galt inne på rommet med kunden.

Også i denne kartleggingen finner vi at kvinnene bruker ulike metoder for å sikre seg mot ubehagelige episoder, kundevold og voldtekt. Det kan være forskjeller mellom kvinner i hvordan de beskytter seg. Kvinner ute og kvinner inne har nødvendigvis ulike strategier, men det kan også være viktige forskjeller mellom kvinner fra ulike grupper. En informant som jobber på et tiltak sier at hun har inntrykk av at de norske og utenlandske kvinnene har ulike strategier når det gjelder å beskytte seg mot vold. De utenlandske sier gjerne at de gir pengene tilbake til kundene med en gang hvis han ber om det og truer dem. Selv om han har fått det han skal ha, hvis han klager og krever pengene igjen, så gir de ham heller pengene med én gang enn å risikere at han blir voldelig. Dette forteller ikke de norske i samme grad. Nigerianske Kelly jobber ute og bekrefter dette:

Noen menn vil ha pengene tilbake, til og med etter at de har hatt sex. Da gir jeg dem bare pengene tilbake, jeg vil ikke ha bråk. Jeg sier til kundene at jeg vil ringe til politiet når jeg er redd, men jeg gir dem heller pengene tilbake enn å begynne å krangle.

Å gi etter for kundenes krav er altså en måte å beskytte seg fra vold på.

¹⁴⁸ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

¹⁴⁹ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

Kvinnene må også kunne avvise kunder uten at det i seg selv framprovoserer vold. En av kvinnene fortalte at hvis det er noen hun ikke liker eller er usikker på, så sier hun nei eller kommer med en altfor høy pris. Hvis det er på gata, ser hun en annen vei når de kommer. Noen av kvinnene er opptatt av å få fram at kundenes oppførsel også henger sammen med hvordan kvinnene oppfører seg. Ana forteller at hvis hun er med en ubehagelig mann, så passer hun på å være veldig hyggelig mot ham. Da mener hun at han blir snill likevel. Hvem er det egentlig som vil være kjip mot noen som er snille mot deg og gir deg det du trenger, sier Ana.

Sofie fra Thailand var inne på noe av det samme. Hun har aldri opplevd at menn er voldelige, sier hun. Hun mener det er fordi hun er så flink til å massere. Hun jobber på et massasjeinstitutt og begynner alltid med å massere dem (med unntak av de 1–2 i måneden som går rett på og bare ber om masturbasjon), og da blir de så rolige og glade at ingen tenker på å være voldelige. Kundene er fornøyde og smiler når de går.

En annen måte er å sile kunder ut fra forestillinger om hvordan de vil oppføre seg, tips fra andre og egne erfaringer. Selv om det å notere bilnummeret ikke ser ut til å være særlig vanlig i dag, har kvinnene likevel ulike varslingssystemer, slik som at de kan advare andre kvinner gjennom de sosiale tiltakene, eller utveksle informasjon med hverandre muntlig på gata. Noen av kvinnene nevner at de skulle ønske at det fantes mer kollektive måter å beskytte seg mot kundevold på, slik at de kunne tipse hverandre mer systematisk. En av kvinnene vi intervjuet skulle ønske det var et nettsted eller en database hvor kvinner i prostitusjon kunne legge ut beskrivelser og informasjon om voldelige kunder, slik at andre kunne unngå disse. Hun mente at selv om kvinner nå hadde opplysninger om adresser og lignende til voldelige kunder, fikk de likevel ikke advart andre.

Å ikke ta kunder av utenlandsk opprinnelse er en vanlig strategi, og velkjent fra forskning både i Norge¹⁵⁰ og internasjonalt¹⁵¹. Flere av kvinnene vi intervjuet fortalte om dette, og det var ikke mindre vanlig blant kvinner som selv var utenlandske enn blant norske. Kelly fortalte om hvordan hun etter en ubehagelig episode utelukker polske kunder:

Polske menn betyr trøbbel. En polsk mann betalte aldri de tusen kronene han skulle, og det ble bare bråk.

Noen opplevde det omvendt. Mona fortalte:

Det er forskjell på norske og utenlandske kunder. De norske er mye mer ekle. Jeg har vært skikkelig rasist, men nå har jeg opplevd flere ganger at de norske kundene

¹⁵⁰ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax og May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

¹⁵¹ Sanders, Teela (2005): *Sex Work: A Risky Business*, Willan Publishing: Cullompton, Devon.

er ufysislige. Jeg føler at de utenlandske kundene noen ganger behandler meg bedre enn de norske. De utenlandske har opplevd mer dritt og skjønner mer hvorfor vi står der.

Samtidig er utenlandske menn mye farligere når de først er farlige, mener Mona, og hun må bruke sin intuisjon for å skille «gode» fra «dårlige» kunder:

Jeg kjenner på magesfølelsen når det gjelder dem, men jeg tar feil noen ganger. Jeg har opplevd både voldtekt og knivstikking. Utlendingene er utrolig farlige når det kommer til sanne ting, det er som oftest dem som er sann.

Prostitusjon kan tiltrekke seg mange typer menn, og kvinnene bestreber seg på å gjenkjenne tegn på at mennene kan bli voldelige.

En måte å beskytte seg på er i mest mulig grad å ta kunder som man kjenner fra før av. Det kan være vanskelig å vite hvem de har hatt før, og noen lager systemer for å avsløre menn som utgir seg for å ha vært hos dem tidligere. En av kvinnene vi telefonintervjuet, fortalte:

Jeg tar mest faste kunder, kan ta ukjente, men da screener jeg dem. Da ringer jeg andre i miljøet, sjekker telefonnummer og lignende. Hvis noen sier de har vært hos meg før, spør jeg dem om hva de betalte. Hvis de sier 1500 vet jeg det er feil, siden jeg bare tar mellom 1800 og 2000 kroner.

Andre nevner alder som et viktig utvalgsriterium, og eldre menn beskrives som bedre kunder enn yngre. En av kvinnene fra telefonintervjuene fortalte:

Jeg tar ikke uregistrerte numre, og jeg unngår unge menn og menn i begynnelsen av 20-årene. Jeg er selektiv, jeg hører på telefonen om kunden er ok.

For å beskytte seg mot farlige situasjoner er det også viktig for kvinnene å styre hvor selve sexen utføres. Ikke alle steder er like farlige, og avhengig av kundenes ønsker og muligheter, tas turer utendørs på strøket, i bilen, i øde skogsområder, på hoteller, hjemme hos henne eller hjemme hos ham. Noen beskriver at i dag varierer det mer enn før hvor turene tas. En av kvinnene fortalte om sin egen praksis:

Før så dro jeg med kundene mot gamle Fornebu eller ned på kaia. Nå er det spredt over alle hauger, man drar hvor som helst. Jeg begynner å merke at det har blitt farlig. Mange av de norske jentene blir voldtatt og slått. Der er den blinde volden som er farlig, og psykopatene.

Linda er fra et afrikansk land og jobber inne:

Jeg drar aldri av gårde med dem hjem på eskorte, det er for risikabelt. Jeg syns det er bedre på et hotell. Jeg tar bare norske og europeiske kunder, ikke indiske eller pakistanske, de har rykte på seg for å være voldelige. Jeg har aldri opplevd vold selv,

men jeg har fått ekle sms-er. På et hotell er det mye tryggere, hva kan de egentlig gjøre med deg der? Det eneste de kan gjøre er å fortelle de som jobber der at du er prostituert, og så kaster de deg ut. Hvis de prøver seg på noe annet, så kommer jeg til å skrike så høyt.

Det varierer på hvilken arena kvinnene føler seg mest trygge. Dette kan handle om flere ting, blant annet egne erfaringer med voldsepisoder, men også hvordan deres vilkår er på akkurat den arenaen. Som beskrevet, er det noen forskjeller mellom norske kvinner og utenlandske kvinner som forbindes med prostitusjon, i mulighetene de har til å skaffe seg gode leiligheter å jobbe fra og rom på ordinære hoteller.

Kvinnene må også vokte seg fra å bli med fulle menn eller havne i situasjoner der det kan være flere menn. Linda fortalte:

I går var det en mann som ringte meg og ville at jeg skulle komme hjem til ham, han sa til og med at han skulle sende en taxi for å plukke meg opp. Jeg hørte at han var full. Noen menn er sjenerte og tør ikke å komme til et hotell. Han sa han var alene, men jeg hørte noen i bakgrunnen. Jeg spurte hvorfor han sa han var alene når jeg hørte at han ikke var det, og da spurte han om jeg kunne ta vennen hans også. Jeg dro ikke.

Kvinnene inne siler kunder og kan beskytte seg mot å komme i kontakt med kunder de ikke på forhånd har snakket med og har informasjon om, men samtidig kan de være svært sårbare når døra til leiligheten eller hotellrommet først er lukket. Gjennom telefonsamtaler med kunder får de dannet seg et inntrykk av dem før de avtaler møte, og de får via telefonen kunnskap om kundene som beskytter dem. For eksempel er det mange som sjekker navnet tilhørende telefonnummeret på forhånd, og mange har som regel at de ikke tar kunder med hemmelig nummer eller som har kontantkort slik at man ikke kan knytte nummer med navn.

Noen kvinner opplever at prostitusjonen er mer risikabel nå enn tidligere. En av kvinnene fortalte:

Jeg merker ikke noe forskjell på de faste kundene. Men hvis jeg bare skal ned på strøket for å ta en kjapp tur for å tjene litt penger, så må jeg være veldig obs. Kundene kan også ofte la noe noen andre jenter har gjort mot dem gå utover andre.

Noen av disse beskyttelsesmekanismene kan kvinnene opprettholde på flere ulike arenaer, og også om vilkårene vil endre seg. Andre måter å beskytte seg på vil kanskje være vanskeligere å bruke hvis kundegrunlaget svikter. Vi har allerede nevnt at kvinnene beskriver at kundene vil ta «turene» andre steder enn før fordi de er redde for å bli oppdaget som prostitusjonskunder. En slik utvikling kan gjøre det vanskeligere for kvinner å legge selve sexen til steder der de er tryggest mulig. Kvinnene forteller ofte i dag at de stoler på magefølelsen sin; etter en samtale med en potensiell kunde på

telefonen eller ansikt-til-ansikt kan de si mye om hvorvidt han er til å stole på. Det kan rett og slett hende at kvinnene må fire på noen av kravene sine hvis de har problemer med å skaffe seg kunder, og det kan hende at de ikke kan unne seg å være forsiktige med menn de får mistanker til. Når kvinner beskriver voldsepisoder og andre problemer i dag, knytter de det også til situasjoner der de selv har vært desperate og ikke har klart å beskytte seg, for eksempel fordi de var så rusa eller fordi de måtte skaffe penger raskt.

Man kan også tenke seg at det at det blir kriminelt å kjøpe seksuelle tjenester, blir noe som beskytter kvinnene i dag. Kundene begår et lovbrudd ved å kjøpe sex eller å forsøke å gjøre det, og mennene kan være redde for at deres prostitusjonskjøp blir kjent. Å avsløre kundene er derfor noe de kan true med. I ubehagelige situasjoner er det flere som også i dag truer kunden med å ringe til politiet, og det er klart at den trusselen blir mer alvorlig etter at den nye loven trer i kraft. Emma forteller:

Det er i og for seg ikke bare negativt med dette forbudet, det gir dem mer makt også. Du kan presse kundene til å bli fort ferdig for eksempel, si at de må forte seg før politiet kommer. Og så kan du true med å sladre på dem hvis de ikke oppfører seg ordentlig.

I mye av prostitusjonsforskningen beskrives det at kvinner som selger sex nøler med å gå til politiet når de utsettes for kriminalitet.¹⁵² Ideelt sett burde politiet i stor grad være inkludert i kvinnenes beskyttelsesstrategier. I *Bakgater* beskriver kvinnene at de ikke blir tatt på alvor av politiet, og at de merker forakten politiet har overfor dem.¹⁵³ Kvinnene med rusproblematikk, slike som de Høigård og Finstad intervjuet, har lang erfaring med politiet i forbindelse med ulike former for kriminalitet og problemer, mens for kvinnene innendørs kan det være mer overraskende å bli møtt med forakt og liten tillit.

Vi finner at erfaringene er varierte. Noen synes ikke det er vanskelig å kontakte politiet og truer gjerne kunder med det hvis de opptrer truende, mens andre har negative erfaringer. Noen opplever for eksempel at politiets mistenksomhet raskt vendes mot dem selv. For et par år siden kom politiet på døra på grunn av «husbråk» under en krangel mellom Elena og en mann hun var i et forhold med. Elena er fra et baltisk land og har vært i Norge mange ganger. I leiligheten hun leide jobbet hun selvstendig, men hun har tidligere jobbet for en hallik. Politiet kom til leiligheten fordi en nabo hadde ringt inn en bekymringsmelding, men polititjenestekvinnen som kom ble ganske raskt opptatt av Elena og hennes oppholdsstatus og grunn til å være i Norge. Elena er overbevist om at politikvinnen mistenkte prostitusjon, og at mannen hun hadde problemer med var en kunde. Elena er i Norge fullt lovlig og leter aktivt etter ordinært

¹⁵² Se for eksempel Teela Sanders (2005): *Sex Work: A Risky Business*, Willan Publishing: Cullompton, Devon.

¹⁵³ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

arbeid, men det gjør henne frustrert når som helst å kunne bli mistenkt for å være en prostituert og at dette gis betydning også i en situasjon da hun faktisk var et offer. Nå som hun forsøker å slutte med prostitusjon, er angsten for å bli gjenkjent eller at noen kan «se det på henne» noe av det vanskeligste for henne.

Det er ikke bare de utenlandske kvinnene som har dårlig erfaring med politiet eller opplever at politiet er opptatt av gale ting. Mona er norsk og har vært i prostitusjonen i ti år. Hun forteller:

Jeg har ikke noe kontakt med politiet. Jeg ringer ikke hvis jeg blir voldtatt nå og kommer ikke til å gjøre det senere heller. Jeg trenger ikke noen som sitter og ler av meg, da kunne jeg like gjerne reist og deltatt på Jerry Springer-show. Etter at de tok bort spesialgruppa¹⁵⁴ på strøket har det blitt mye verre. Den spesialgruppa var for oss jentene, de jobba konstant for jentene og deres sikkerhet, for å sørge for at jentene hadde det bra.

En annen av de norske kvinnene anmeldte en stygg voldtekt for noen år siden, og erfarte at prostitusjonen ble brukt mot henne:

Den ene politimannen kom inn med en kopp kaffe og sa: Jaja, dere der nede burde jo egentlig tåle sanne ting for det er det de kommer og betaler dere for. Dette er fire år siden nå. Jeg har mistet all lyst til å ha noen som helst kontakt med politiet.

Noen av kvinnene vi har intervjuet forteller altså om gjentatt manglende tillit til politiet, og denne mistilliten er det viktig å ta på alvor enten den handler om misforståelser eller diskriminering. Et godt forhold mellom kvinner som selger seksuelle tjenester er også helt nødvendig for å reise straffesaker mot menneskehandlere og halliker og for å bekrefte sexkjøp i prostitusjonskjøpsaker.

Helse og forhold til sosiale tiltak

Prostitusjon er en aktivitet som innebærer mange former for risiko for selgeren. Det kan være snakk om fare for ulike former for smitte og vold, i tillegg til den belastningen det er for mange å selge sex og å utsettes for skammen som følger av det i det norske samfunnet. I tillegg kommer at mange som selger seksuelle tjenester sliter med helserelaterte problemer også før de debutterer i prostitusjonen, slik som rusproblemer og psykiske problemer. Samtidig eksisterer det barrierer for å oppsøke det ordinære helseapparatet, både med prostitusjonsrelaterte plager og andre problemer som kan bære med seg et

¹⁵⁴ Med dette mener hun en spesialgruppe ved Oslo politikammer som eksisterte i årene 1982–1991.

stigma.¹⁵⁵ På grunn av dette tilbyr de sosiale tiltakene ulike former for helsehjelp, slik som konkrete tilbud om lege- og sykepleier, eller hjelp til å oppsøke lege og psykolog.

En av de store helserisikoene for kvinner i prostitusjon er smitte av seksuelt overførbare sykdommer. Det å bruke kondom ved samleie er veletablert blant kvinnene, og for kvinnene i gateprostitusjonen er det svært lett å få tak i gratis kondomer. Kundene kan mase mye om å få oralsex uten, men kvinnene forteller at de insisterer, selv om en del også forteller at de tar oralsex uten kondom. Kunnskap om smitte og tilgang til gratis kondomer er en viktig del av det helseforebyggende arbeidet som gjøres overfor kvinner i prostitusjon.

De sosiale tiltakene er et spesielt viktig kontaktpunkt med ofre for kvinner som selger sex generelt, og også for ofre for menneskehandel for prostitusjonsformål. De ansatte på tiltakene kan holde øye med hvordan kvinnene har det og være tilgjengelige for samtaler og hjelp hvis kvinnene ønsker det eller kan det. Tiltakene er ment å være lavterskeltilbud der kvinnene skal kunne komme samme hvilken situasjon de er i, og det er viktig at tiltakene framstår som så allmenne at selv kvinner som er ofre for stygge eksempler på menneskehandel kan oppsøke dem, uten at det eventuelt vekker misnøye hos bakmannen eller -kvinnen.

Både de norske og utenlandske kvinnene på gata trenger hjelp til praktiske ting i hverdagen. For de utenlandske kvinnene kan det være juridisk hjelp i forhold til oppholdet i Norge, mens de norske kvinnene kan trenge sosialfaglig oppfølging og støtte i møte med sosialkontoret. For kvinnene på gata er de sosiale tiltakene en helt sentral del av hverdagen. Tiltakenes er et fast og trygt innslag, tegn på at noen bryr seg, samt nyttig for utdeling av utstyr. Flere utenlandske uttrykker overraskelse over den tette oppfølgingen av tiltakene i Norge.

Selv om innsatsen rettet mot gateprostitusjonen er svært stor i Oslo, er det i de mindre byene kvinnene snakker mest om betydningen av de sosiale tiltakene. Tiltakene der får fulgt hver enkelt kvinne personlig, og de kan ha en total oversikt over hvem som er i byen og hvordan de har det. I alle byene der det er gateprostitusjon forteller kvinner at de bruker tiltakene mye, og mange stikker innom så å si hver dag. Helsetilbudet er spesielt populært der det finnes, og noen kvinner går svært ofte til lege og sykepleier.

Kvinnene på innendørsmarkedet har ikke den samme jevne kontakten med tiltakene. I telefonintervjuene fortalte under halvparten at de på et eller annet tidspunkt har vært i kontakt med organisasjoner eller mennesker som tilbyr assistanse til kvinner og menn i prostitusjon. Likevel er antall som har vært i kontakt med tiltak ganske høyt, ettersom tiltakene i utgangspunktet rapporterer relativt liten kontakt med innemarkedet. Av disse svarer imidlertid nesten 90 prosent at de har vært i kontakt med hjelpeapparatet i Oslo, hvilket ikke er overraskende, ettersom Pro Sentret Oslo har drevet oppsøkende

¹⁵⁵ Renland, Astrid (2002): *Med helsekofferten på slep. Et prosjekt på innemarkedet*, Pro Sentret, Oslo kommune.

virksomhet rettet mot innemarkedet i større grad enn de andre byene. Samtidig kan dette tallet også skyldes at det er flest norske, stedfaste som har vært i kontakt med tiltak, og at de fleste av disse bor i Oslo. Pro Sentret har også den fordel som det eldste tilbudet og nasjonalt kompetansesenter, at det er et godt kjent i offentligheten og kanskje derfor lettere å ta kontakt med på egen hånd. Interessant nok viser det seg at bare en tredjedel av de som har hatt kontakt med et sosialt tiltak, har blitt oppsøkt, de andre har tatt kontakt på egen hånd. Av de av respondentene i surveyundersøkelsen som har vært i kontakt med sosiale tiltak, svarer kvinnene at de fikk hjelp av doktor, fikk råd eller informasjon eller mottok gratis kondomer. Dette styrker antagelsene om at helsetilbudet er svært viktig for å komme i kontakt med kvinner i prostitusjon.

I de kvalitative intervjuene med kvinner inne er det flere som har hatt langvarig kontakt med tiltakene. De drar innom for å hente kondomer og for å slå av en prat med de ansatte og med andre kvinner, spesielt kvinner fra samme land som dem selv. Flere beskriver et liv uten særlig sosial kontakt i fritiden, og for kvinner som selger sex alene i leiligheter kan det å besøke tiltakene og treffe andre kvinner i samme situasjon, gjøre hverdagen lettere. For andre kan det føles unaturlig å ha kontakt med hjelpetil-takene, og det kan blant annet henge sammen med hvorvidt de identifiserer seg med prostitusjonen. Ansatte i tiltakene som tar kontakt med norske kvinner inne forteller at de får høre at kvinnene er engstelige for å bli gjenkjent og at de ikke opplever at de trenger hjelp fra sosiale tiltak.

I neste kapittel skal vi gå videre med noen av de temaene vi har presentert i dette kapitlet, men da vil vi fokusere mer direkte på hvilke konsekvenser den kommende kriminaliseringen kan ha på utviklingen av markedet og livet til kvinnene i prostitu-sjonen.

Kapittel 6 Ulike aktører, ulike utfordringer

I og med at kvinnes situasjon har blitt berørt flere steder i rapporten allerede, vil deler av presentasjonen i det følgende være en gjentakelse eller en oppsummering. Vi mener likevel det er viktig å samle noen beskrivelser av kvinnes situasjon, og koble dette opp mot mulige konsekvenser av kriminaliseringen. Hvis man løpende skal vurdere konsekvensene av loven og evaluere dens effekter, er det nødvendig å være klar over den variasjonen som finnes i kvinnes situasjon og i deres mulighet til å slutte med prostitusjon.

Hva slags konsekvenser kriminaliseringen vil ha, vil være avhengig av mange ting, spesielt hvordan loven håndheves og forholdet mellom loven og andre former for innsats, slik som sosiale tiltak og holdningsendrende arbeid. En svært viktig faktor for hvordan forbudet påvirker prostitusjonsmarkedet og livet til kvinner som selger seksuelle tjenester, er kvinnene selv. Kvinnene har mange ulike grunner til å være i prostitusjon og de har ulike ressurser hvis de skal slutte med prostitusjon. Hvis vi som samfunn skal kunne legge til rette for en mest mulig formålstjenlig bruk av forbudet og tiltak som er ment å legge til rette for et liv uten prostitusjon, er det viktig at vi vet om disse motivene og ressursene. Det er selvfølgelig viktige individuelle forskjeller mellom kvinnene, som handler om livserfaringer og pågangsmot, men her vil vi fokusere på noen felleserfaringer og kjennetegn ved ulike grupper av kvinner i prostitusjon. Det betyr ikke at alle kvinner med for eksempel samme nasjonal bakgrunn er like, er i prostitusjonen av de samme grunnene eller vil oppleve endringer i markedet likt. Men de har noen fellestrekk som blant annet handler om formelle rettigheter og livserfaringer. I denne studien har vi intervjuet kvinner fra mange forskjellige nasjonaliteter. Hva slags erfaringer og holdninger de har med seg fra hjemlandet er også viktig for hvordan de handler på det norske prostitusjonsmarkedet, og hvordan de tolker og forholder seg til endringer. I det følgende vil vi gi en samlet framstilling av situasjonen til noen grupper av kvinner i prostitusjonen: norske kvinner på innendørsmarkedet, norske kvinner i gateprostitusjonen, andre europeiske kvinner, thailandske kvinner og afrikanske kvinner. Til slutt vil vi også beskrive noen grunner til å kjøpe seksuelle tjenester, slik det beskrives i andres forskning, for å kunne skissere hvordan kundene forholder seg til den kommende kriminaliseringen.

Norske kvinner på innendørsmarkedet

I intervjuene vi har hatt med norske kvinner som jobber på innendørsarenaene får vi langt på vei bekreftet tidligere beskrivelser av hvordan veien inn i prostitusjonen og erfaringene derfra oppleves.¹⁵⁶ Kvinnene kan ha en del forskjeller i bakgrunn og motiver, men jevnt over er de langt mer ressurssterke enn mange andre grupper i prostitusjonen. Det krever en del å organisere innendørsprostitusjon; å skaffe seg egnede lokaler og kunder. Kvinnene kan ha begynt med sexsalg fordi de ble arbeidsledige og ikke hadde utsikter til å skaffe seg annet arbeid, eller de hadde ufaglært arbeid de var svært misfornøyde med vilkårene i. Det kan også ha oppstått akutte kriser som de har vært helt i villrede om hvordan de skulle løse. Dette kan oppsummeres som push-faktorer, altså faktorer som har presset dem inn i prostitusjonen. I tillegg kommer det at kvinnene har opplevd at noe ved prostitusjonen trekker, noe som kan betegnes som pull-faktorer. Den framstår som spennende for noen, og pengene framstår som lettjente. Flere har fått det anbefalt av venninner som allerede har solgt sex, og som har forsterket inntrykket av at det er en enkel og grei måte å tjene penger på.

Jevnt over opplever vi at de norske kvinnene inne har stor grad av kontroll over sin egen situasjon. De er i en privilegert del av markedet, selv om også de har opplevd at økt konkurranse har satt dem i en vanskeligere situasjon. Men de har mange faste kunder, og det sikrer dem en jevn tilgang av penger. Dette gjør dem og deres kunder dessuten mer usynlige for både politiet og hjelpeapparatet.

At de norske kvinnene på innendørsmarkedet har mange ressurser, betyr ikke at deres liv er uten problemer. Det finnes kvinner med nåværende og tidligere misbrukerferinger, og flere har vanskelige vilkår i oppveksten og i voksenlivet. Til forskjell fra mange andre i prostitusjonen, ser de norske kvinnene inne ut til å ha en god helsetilstand og sosiale nettverk også utenfor prostitusjonen.

Når det gjelder mulige konsekvenser av kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester for denne gruppen, er det trolig at noen vil gå over til bare å operere med faste kunder, og det betyr at de slutter å annonsere og forsvinner ut av radaren for norske myndigheter og organisasjoner som anslår omfanget prostitusjon. Kundene deres vil også bli beskyttet mot tiltale etter forbudet på denne måten, og det kan bety at disse ikke blir skremt bort av frykt for å bli tatt for sexkjøp. Noen av kvinnene vil antageligvis også slutte i prostitusjon hvis det blir vanskeligere å få nok kunder eller til å operere slik de vil. Kvinnene selv legger gjerne vekt på at de har andre alternativer enn prostitusjonen, og vi har også sett at norske kvinner på innendørsmarkedet har sluttet å selge seksuelle tjenester det siste året fordi de opplever at markedet er for trangt til at det er verdt det. Kvinnene vi intervjuet ga tydelig uttrykk for at de ikke trengte hjelp til å slutte med prostitusjonen, enten fordi de ikke ville slutte, eller fordi

¹⁵⁶ May-Len Skilbrei (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.

de tenkte at de ikke ville ha noen problemer med å slutte uten hjelp. Vårt inntrykk er at dette sikkert stemmer for mange, men vi er likevel opptatt av at det må åpnes for at det også kan være vanskelig å slutte for denne gruppen, og at de kan ha noen andre behov for tiltak enn det kvinner i gateprostitusjonen har. Fordi mange tenker at de ikke vil ha problemer med å klare seg på egen hånd, kan det være viktig med tilgjengelige tiltak for de som trenger det likevel, som er tilpasset de behovene de har og som ikke forbindes med gateprostitusjon.

Norske kvinner på utendørsmarkedet

Som nevnt flere ganger, er de norske kvinnene i gateprostitusjon så å si utelukkende kvinner fra rusmiljøet, og rusproblemer er en svært viktig del av deres situasjon. Mange forteller at det er rusen de trenger hjelp til, ikke prostitusjonen. I intervjuene med norske kvinner på gata, finner vi mange av de samme mønstrene som tidligere forskning på denne gruppen; de er utslåtte og har mange ulike former for belastning med seg fra barnsben av. Kvinnene har også store helseproblemer.

Denne gruppen vil sannsynligvis slite mye hvis kundegrunnlaget går ned etter at kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester trer i kraft, også hvis de eventuelt forsvinner fra prostitusjonsmarkedet. En mulig konsekvens av kriminaliseringen er at særlig gateprostitusjonen kommer under press, og det vil være det å fortsette der som blir for vanskelig for kvinnene¹⁵⁷. Som nevnt innledningsvis, har det blitt hevdet at kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester i Sverige har medført noen negative konsekvenser for personer som selger sex.¹⁵⁸ I rapporten fra Arbeidsgruppe om rettslig regulering av kjøp av seksuelle tjenester fortelles det at man i Sverige har sett at de minst ressurssterke kvinnene på gata har fått det verre etter kriminaliseringen.¹⁵⁹ De norske kvinnene i gateprostitusjon har ofte for ustabil bosituasjon til at det er realistisk å tro

¹⁵⁷ I Sverige prioriterte politiet håndheving av sexkjøpslagen i gateprostitusjonen de første årene, og de avdekket prostitusjon ved å følge etter kundenes biler når de kjørte til stedet sexen skulle gjennomføres. Metodene er beskrevet i en artikkel i *Expressen* 25.11.03: «37-årig man åtalad för sexköp». Hvordan det norske politiet kommer til å prioritere vet vi ikke, men det er kontaktetablering og prostitusjonen utendørs det er lettest å observere for politiet. De generelle prioriteringene er beskrevet for eksempel i Rikspolisstyrelsen (2001): RAPPORT Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster. Metodutveckling avseende åtgärder mot prostitution

¹⁵⁸ Rikspolisstyrelsen (2001): RAPPORT Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster. Metodutveckling avseende åtgärder mot prostitution og Jo Phoenix (2007): Regulating prostitution: Different problems, different solutions, same old story, *Community Safety Journal* 6(1): 7-10.

¹⁵⁹ *Justis- og politidepartementet* (2004): Sexkjøp i Sverige og Nederland: reguleringer og erfaringer. Rapport fra Arbeidsgruppe om rettslig regulering av kjøp av seksuelle tjenester.

at de vil gå over til å selge sex fra leilighet. Det kan også være vanskelig for dem å dra på turneer, både fordi det er krevende å organisere det og fordi det kan by på problemer for dem å bo på de lokale hotellene.

Rusen og dårlig helse gjør det urealistisk å tjene penger på det ordinære arbeidsmarkedet for denne gruppen. For noen vil det være mulig å slutte med rus, og de er motiverte til å ta imot hjelp for å få til dette, men mange av de norske kvinnene på gata er godt voksne kvinner som har forsøkt å bygge seg et nytt liv mange ganger, og som selv om de har hatt gode grunner til å slutte, ikke har klart å legge rusen bak seg. Så lenge de ruser seg er det altså få andre varige alternativer enn prostitusjon, og ikke alle kan slutte med rus.

Selv om de slutter med prostitusjon, blir ikke alle de andre problemene deres borte. De kan tvert imot bli større, fordi de må skaffe penger på måter de egentlig er for langt nede til å beherske, slik som kriminalitet. Mange av dem har allerede erfaring med å tjene penger gjennom kriminalitet, og det er grunn til å tro at en del vil øke denne aktiviteten hvis kundegrunnlaget svikter. Dette kan bety at de går over til for eksempel å selge narkotika, rane og gjøre innbrudd. Gjennom disse handlingene blir de sårbare for andre typer vold enn i prostitusjonen. Konflikter rundt salg av narkotiske stoffer kan være mange, både om kvaliteten på varene og om penger. Mistanker om «bøf-fing» kan gi alvorlige sanksjoner. Kirsten Frigstad¹⁶⁰, som leder Kirkens Bymisjons Natthjem, frykter at stadig mindre stabil inntekt vil sette kvinner i større fare for vold i rusmiljøet. Kjærester og andre kan være vant med å nyte godt av kvinnes jevne og høye prostitusjonsinntekter. Men pengene gir også kvinnene makt i kjæresterelasjoner og i rusmiljøet. Uten denne ressursen, er det en fare for at rusmisbrukende kvinner havner aller nederst i miljøets hakkeorden.

Når det gjelder hjelpetiltak er det nødvendig å se helheten i kvinnes situasjon, prostitusjonen må ikke gjøres til det viktigste problemet. I dag beskriver ansatte ved tiltakene denne gruppen som svært ressurs svak, noe som også er et hinder for at de bruker tiltakene, rett og slett fordi de trenger hjelp til å komme seg til dem.

Andre europeiske kvinner

Som beskrevet tidligere, jobber mange av de østeuropeiske kvinnene jevnt og trutt mens de er i Norge. De kommer til Norge og jobber så mye de kan i en kort tidsperiode før de reiser hjem igjen. Etter noen år er det flere som etablerer seg her også, men det er fortsatt en stor gruppe kvinner som pendler til og fra det norske prostitusjonsmarkedet.

¹⁶⁰ Intervju 28.10.08.

Mange av dem er opptatt av å være diskret når de selger sex, og når de har fått tak i en god leilighet, er de opptatt av at naboene ikke skal mistenke noe.

Det er selvfølgelig store variasjoner mellom europeiske kvinner i hva slags beveggrunner de har hatt til å reise til Norge og til å selge seksuelle tjenester. Kvinner fra vesteuropeiske land har mye til felles med de norske kvinnene som jobber innendørs. Selv om mange har hatt en helt grei økonomisk situasjon hjemme, er det også noen som preges av sosiale problemer og vanskelige kår. Det betyr ikke at de ikke har muligheter til å tjene nok penger til livsopphold i hjemlandet, men ofte forteller de at de har ønsket seg mer ut av livet enn det jobbene de har hatt tilgang til i hjemlandet har kunnet gi dem.

Flere har også blitt overtalt til prostitusjonsdebut og/eller migrasjon av andre. I flere av landene det er snakk om i Øst- og Sørøst-Europa er menneskehandel et stort problem, og selv om det spres mer informasjon i dag om farene som er involvert, er det mange ulike måter kvinnene kan lures eller utnyttes på. De øst- og sørøsteuropeiske kvinnene vi har intervjuet omtaler hallikrelasjonene de inngår i som avtaler de selv tjener på, men vi har, som nevnt, også intervjuet kvinner som har gått ut av slike relasjoner og som ser erfaringene sine på andre måter i dag enn da de sto midt oppi dem.

For kvinnene i denne gruppen vil konsekvensene av kriminaliseringen være ulike. Hvis prostitusjonsmarkedet hardner til, vil noen av disse kvinnene enten slutte å reise til Norge eller forsøke å skaffe seg annet arbeid i Norge. Mange av de europeiske kvinnene i det norske prostitusjonsmarkedet kommer fra land som i dag er medlemmer av EU og underskrivere av Schengen-avtalen. Ikke bare betyr det at de kan befinne seg i Norge over lengre perioder og ha visse rettigheter her, det betyr også at det å skaffe seg lønnsarbeid er en reell mulighet for dem. Arbeidstakere fra mange av landene det gjelder er kjent som gode arbeidere, og med erfaringer i ufaglært arbeid som renhold, butikk og fabrikkarbeid fra hjemlandet, har kvinnene mulighet til å slutte med prostitusjon. Det kan være en fare for at det er vanskeligere enn de tror å etablere seg på det norske arbeidsmarkedet. Det er allerede mange kvinner i denne gruppen som forsøker å skaffe seg jobb i Norge, og en del av dem sliter veldig. Det betyr at selv om de kan slutte med prostitusjonen og ta sikte på å tjene pengene sine på andre måter, er det en fare for at de blir desillusjonerte og faller tilbake til prostitusjonen igjen. Noe gjøres allerede i dag av prostitusjonstiltakene for å styrke kvinnenens mulighet til å skaffe seg arbeid, men det etterspørres mer innsats fra organer som NAV og arbeidsgivere.

For en del av de vesteuropeiske kvinnene vil det være aktuelt å slå seg ned i Norge og tjene pengene sine på ordinært vis, men for mange av kvinnene i Øst- og Sørøst-Europa er ikke dette like aktuelt, fordi de har liv og relasjoner i hjemlandet som er viktige for dem. For de som ikke har sterke bånd til Norge betyr ikke nødvendigvis en forverring av det å selge sex i Norge at de vil slutte med prostitusjonen. De begynner kanskje heller å reise til andre land i stedet. En del har også prostitusjonserfaringer fra hjemlandet, og kan begynne på nytt igjen der.

Thailandske kvinner

Kvinnelige migranter fra Thailand har etter hvert blitt en stor gruppe i mange europeiske land, og de aller fleste har kommet til Europa gjennom ekteskap med europeiske menn.¹⁶¹ I mange av landene utgjør også thailandske kvinner en viktig del av prostitusjonsmarkedet. Også i det norske prostitusjonsmarkedet er de thailandske kvinnene viktige, og lenge var de den største gruppen utenlandske kvinner. Det har likevel vært lite oppmerksomhet rettet mot denne gruppen. Det er ikke grunn til å tro at mange thailandske kvinner kommer til Norge for å selge seksuelle tjenester, men heller at de kommer via ekteskap eller for ekteskap med en norsk mann, og starter opp i prostitusjon etter en stund i Norge, for eksempel etter en skilsmisse.¹⁶²

Når det gjelder thailandske kvinners migrasjon, legges det ofte vekt på at familien hjemme i Thailand har forventninger om overføring av penger. Som døtre forventes de å bidra til å forsørge foreldrene, og i mange tilfeller kan det også være snakk om å forsørge en storfamilie.¹⁶³ Dette kan det være vanskelig å få til i den typen jobber thailandske kvinner som oftest har i Europa, som service- og industriarbeid.¹⁶⁴ Kvinnene tror kanskje at ektefellene vil hjelpe dem med å møte forpliktelsene hjemme, og skuffelsen kan bli stor hvis han ikke regner det som en del av ekteskapskontrakten. Dette er en viktig del av bakgrunnen til de thailandske kvinnenes prostitusjon, og viktig for å forstå hvordan de kommer til å handle hvis kundegrunnelaget svikter. Mange opplever at de har uløselige økonomiske problemer, både knyttet til gjeld opparbeidet i Thailand, familiens behov i hjemlandet og gjeld opparbeidet i Norge, blant annet på grunn av pengespill. Noen beskriver at de skjuler slike økonomiske problemer fra ektefellene sine, og det gjør kvinnenes situasjon vanskelig. Hvis de slutter i prostitusjonen og forsøker å tjene pengene i det ordinære arbeidslivet, må de jobbe mye mer enn de behøver i prostitusjonen. Mange forteller at de jobber lite for ikke å avsløre prostitusjonen eller pengeproblemene for ektefellen. Hemmeligholdelsen ovenfor ektefeller, barn, naboer, familie i hjemlandet og andre tærer på kreftene, og vårt inntrykk er at det er store helsetilstander i det thailandske miljøet. Det er mange krav som skal møtes, og for mange

¹⁶¹ Sine Plambech (2007): *Managing Migration – Risks and Remittances among Migrant Thai Women*, masteroppgave Universitetet i Lund.

¹⁶² Anette Brunovskis og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426 og Ellen Kristvik (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.

¹⁶³ Se for eksempel Martha Mensendiek (1997): «Women, migration and prostitution in Thailand», *International Social Work* 40(2): 163-176

¹⁶⁴ Sine Plambech (2007): *Managing Migration – Risks and Remittances among Migrant Thai Women*, masteroppgave Universitetet i Lund.

synes situasjonen å være håpløs. Noen er gift med menn som er klar over prostitusjonen, og selv om det betyr at de slipper hemmeligholdelse, kan det være en belastning for forholdet. Det kan også være en situasjon den norske ektefellen utnytter.

Det er ikke bare ektefeller som utnytter den vanskelige situasjonen de thailandske kvinnene er i med hensyn til forventninger fra familien i hjemlandet og gjeld. De siste par årene har mulig menneskehandel og hallikvirksomhet i det thailandske prostitusjonsmiljøet fått mye oppmerksomhet, blant annet knyttet til en konkret sak.¹⁶⁵ Også tidligere har det vært halliksaker i dette miljøet, og det er kjent at noen av kvinnene dessuten har vært ofre for menneskehandel.¹⁶⁶

Mange av de thailandske kvinnene vi har intervjuet kunne tenke seg å slutte med prostitusjon, og de er svært motiverte for å ha ordinært arbeid, så lenge det med gjelden og forventningene til familien kan håndteres. Vi tenker at denne gruppens problemer, som i liten grad har blitt møtt av sosiale tiltak til nå, kan løses ved hjelp av noen grep. Som Ellen Kristvik påpeker i sin undersøkelse av thailandske kvinners prostitusjon; de kom ikke til Norge for å selge seksuelle tjenester, og det tar ofte mange år før de debuterer i prostitusjon her, selv de med prostitusjonserfaring fra hjemlandet. Det betyr at det er gode muligheter til å forebygge de thailandske kvinnenes prostitusjon.¹⁶⁷ Noen av de thailandske kvinnene har problemer med pengespill og avhengighet til norske ektefeller og thailandske venninner som allerede selger seksuelle tjenester. Ved hjelp av rådgivning om økonomi og tiltak som kan motvirke deres sosiale isolasjon, kan mye gjøres før prostitusjonsdebuten i Norge.

Når det gjelder hvordan kvinnenes situasjon vil bli påvirket av kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester, vil det variere med hvor vanskelig situasjon de er i, og i hvilken grad kundene deres vil bli skremt bort av faren for å bli tatt. De av kvinnene med flere hundre tusen i gjeld i Thailand og her, vil ha vansker med å skaffe pengene på vanlig måte, og vil måtte fortsette i prostitusjonen selv om kundegrnlaget og kårene eventuelt blir dårligere. Andre igjen har muligheter til å skape seg gode liv utenfor prostitusjonen, og dette kan blant annet skje ved at de kan skaffe seg ordinært arbeid, noe de kan ha problemer med å få til på egen hånd på grunn av sosial isolasjon og språkproblemer. Det er likevel viktig å få fram at mange av de thailandske kvinnene i prostitusjonen har mange ressurser som de kan ta med seg over i andre deler av det norske samfunnet, og at de er sosiale og engasjerte nok til å kunne klare seg fint andre steder.

¹⁶⁵ Se for eksempel Bergen Tidende 09.12.06 «Ny hallik-aksjon i Bergen».

¹⁶⁶ Ellen Kristvik (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.

¹⁶⁷ Samme sted.

Afrikanske kvinner

Afrikanske kvinner vil i denne sammenhengen først og fremst bety kvinner fra Nigeria, selv om det også finnes kvinner fra andre afrikanske land i prostitusjon i Norge, spesielt fra andre land i Vest-Afrika. I denne og i tidligere studier av de nigerianske kvinnene har vi sett at denne gruppen er i en spesielt vanskelig situasjon.¹⁶⁸ De har ofte migrert fra hjemlandet sitt til Nord-Afrika og deretter til Sør-Europa, hvor mange har levd illegalt og fortsetter å leve illegalt. Kvinnene har så reist videre til andre europeiske land for å selge seksuelle tjenester. Kvinnene er ofte godt voksne før de kommer til Norge. Enkelte av de sosiale tiltakene har i dag dessuten inntrykk av at det kommer yngre kvinner mer direkte fra Nigeria. Kvinnene beskriver en svært vanskelig situasjon, med familieforpliktelser, gjeld til menneskesmuglere og menneskehandel. Mange er avhengig av å tjene store beløp i Europa, men kan i liten grad bruke pengene på seg selv og forbedre sine liv på lang sikt.

Hvis politiet prioriterer å avdekke prostitusjonskjøp på gata, vil det svekke kundegrunnlaget. Dette vil sette mange av de nigerianske kvinnene i en vanskelig situasjon, fordi de er så bundet til gateprostitusjonsarenaen. Både fordi en del har ulovlig opphold og fordi de sliter med å skaffe seg skikkelige leiligheter, er det vanskelig for dem å etablere seg på innemarkedet. Det vil også være vanskelig for dem å reise på turneer, fordi deres tilstedeværelse vekker oppsikt og mistenksomhet på hotellene de i så fall ville være avhengige av å jobbe fra.

Slik vi kjenner kvinnenens situasjon, har de begrensede muligheter til å slutte med prostitusjon, både på grunn av gjeld opparbeidet i migrasjonsprosessen, krav fra familien i hjemlandet om overføring av penger eller forsørgelsesansvar overfor egne barn som bor hos familiemedlemmer, og på grunn av at de er ofre for menneskehandel og er bundet av avtaler de frykter å bryte. De har få muligheter til å gå over til ordinært arbeid i Norge, fordi de har midlertidig oppholdstillatelse i Italia eller Spania, og dermed er tredjelandborgere som ikke kan få arbeidstillatelse i Norge.

Kvinnene er ofte svært misfornøyde i prostitusjonen og er derfor svært motiverte for å gå ut av den, men mangler mange av de mulighetene andre kvinner har. For noen er det et spørsmål om oppholdsstatus. Flere av de nigerianske kvinnene som har operert på det norske prostitusjonsmarkedet har ikke hatt lovlig opphold i Norge, og det betyr at de har begrensede muligheter til å søke hjelp og støtte fra politi og helsevesen. Prostitusjonstiltakene er likevel tilgjengelige for dem, og de ser ut til å bruke tilbudene som finnes i stor grad, spesielt helsetilbudene, men det er vanskelig for tiltakene og for menneskehandelstilbudet ROSA å tilby kvinnene assistanse som hjelper dem på lang

¹⁶⁸ May-Len Skilbrei, Marianne Tveit Anette Brunovskis (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*, Fafo-rapport 525 og May-Len Skilbrei og Marianne Tveit (2007): *Facing Return: Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo-report 2007:01.

sikt. En del av dem vil være ofre for menneskehandel, mens andre har vært utsatt for andre typer utnyttning. Om de så kunne gå over i det ordinære arbeidslivet, ville det vært vanskelig for dem å få jobb, mange av dem mangler rett og slett kvalifikasjoner det norske arbeidsmarkedet etterspør, og de ville uansett ikke kunne tjene de beløpene de trenger for å møte forpliktelsene sine. Alternativet for mange vil være å reise til andre europeiske land for å selge seksuelle tjenester der, eller å gifte seg med norske menn.

Kundene

I og med at det ikke var mulig å skape ny kunnskap om kundene i prostitusjonen innenfor rammene av dette prosjektet, kan vi ikke på samme måte som for kvinnene beskrive trolige konsekvenser av kriminalisering. Dette gjør det også vanskelig i etterkant av forbudet å evaluere hvorvidt loven har påvirket prostitusjonskjøp. I en eventuell evaluering vil man i stedet bli nødt til å belage seg på andre typer data om dette. I stedet vil vi ved hjelp av tidligere forskning vise til beskrivelser av ulike kundegrupper, og skissere hvordan kriminaliseringen kan tenkes å påvirke deres holdninger og handlinger.

En viktig målsetting med kriminaliseringen er å redusere etterspørselen etter prostitusjon. De siste ti årenes bekymring for utnyttning av utenlandske kvinner i prostitusjon, tematisert som menneskehandel etter 2000, har fokusert sterkt på at «etterspørsels-siden» har ansvar for prostitusjonen. I diskusjonene av kriminalisering av det å kjøpe seksuelle tjenester var det å forebygge menneskehandel et svært viktig argument. Det er likevel ikke bare som en følge av dette at menns kjøp av seksuelle tjenester har blitt problematisert, det skyldes også at prostitusjon har blitt koblet til spørsmålet om likestilling, eller retttere sagt; manglende likestilling mellom menn og kvinner. Prostitusjon ble lenge forstått som mannlig nødvendighet og kvinnelig avvik, og de siste tiårenes kvinnebevegelse har gjort mye for å forandre dette. Her hjemme har forskning kommet med viktige bidrag for å forskyve ansvaret for prostitusjonen over på kundene. Et spesielt viktig bidrag er boka *Bakgater*¹⁶⁹ og den samtidige politiske bevegelsen som handlet om å ramme menn som kjøpte seksuelle tjenester med begrepet «horekunder», og om å avsløre menns prostitusjonskjøp i såkalte «horekundeaksjoner». I denne perioden var en viktig målsetting å synliggjøre at det å kjøpe seksuelle tjenester ikke er et brudd med menns seksualitet, men en videreføring av normer for maskulinitet og forholdet mellom menn og kvinner.

Det har vært flere forskningsbidrag skapt i en norsk kontekst som kan si oss noe om kundenes motiver og preferanser, og som kan være viktige for hvordan de vil handle når

¹⁶⁹ Cecilie Høigård og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.

det å kjøpe seksuelle tjenester blir forbudt.¹⁷⁰ Den første studien av prostitusjonskjøp i Norge var boka *Å sette pris på kvinner*, fra 1989.¹⁷¹ I denne presenterte Annick Prieur og Arnhild Taksdal resultatene fra både en survey om erfaringer med prostitusjonskjøp og en kvalitativ studie av kunders erfaringer og tanker om det å kjøpe sex. Surveyen de gjennomførte inkluderte 564 menn, og dette utgjør 56,4 prosent av det opprinnelige utvalget. Prieur og Taksdal konkluderer med at 13 prosent av respondentene hadde erfaringer med å kjøpe sex. Vi kan ikke vite hvor mange av de resterende 43,6 prosentene av det opprinnelige utvalget på 1001 menn som også har slike erfaringer, men dette tallet har blitt brukt til å si noe om omfanget av kjøperfaringer i Norge.

Etter den tid har anslagene over omfanget prostitusjonskjøp kommet fra seksualvaneundersøkelsene som gjennomføres hvert femte år. En slik undersøkelse ble gjennomført i 2002, og Bente Træen, Line Eek-Jensen og Hein Stigum har analysert disse tallene. De konkluderer med at 13 prosent av menn og 0,3 prosent av kvinner har kjøpt seksuelle tjenester en eller annen gang.¹⁷² I og med at vi ikke vet om menn med kundeerfaringer har vært overrepresentert eller underrepresentert blant de som deltok på undersøkelsene, og fordi tallene er gamle, er det ikke tilrådelig å anta at tallet 13 prosent sier noe om andelen menn med sexkjøperfaringer i dag.

I seksualvaneundersøkelsen fra 2002 framkom det også at de fleste fortalte at de hadde kjøpt sex 1–3 ganger, og den største gruppen hadde bare kjøpt seksuelle tjenester én gang (knappt 40 prosent). Dette funnet stemmer også godt overens med den svenske studien *Sex i Sverige*, som ble gjennomført i 1996. I denne viser det seg også at langt de fleste kjøper sex få ganger, mens en liten gruppe ser ut til å stå for mange av de samlede kjøpene.¹⁷³

¹⁷⁰ Det har blitt hevdet internasjonalt at fokuset i for liten grad har vært rettet mot kunden i prostitusjon. Heller ikke i Norge har vi utviklet mye kunnskap om personer som kjøper seksuelle tjenester. Det finnes noen få forsøk på å estimere hvor mange som har sexkjøperfaringer og kjennetegn ved kjøpene og personene som gjør dem i form av kvantitative undersøkelser, dvs. spørreundersøkelser. I tillegg finnes det noen få studier basert på kvalitative metoder om hva sexkjøp betyr for menn som gjør dem og hvordan de kontekstualiserer sexkjøperfaringene sine. Det er altså ikke mange studier av sexkjøp, men det betyr ikke nødvendigvis at menns kjøp av seksuelle tjenester har blitt stemoderlig behandlet i en norsk kontekst. Det er mer riktig å si at det generelt ikke har blitt forsket mye på prostitusjon, og at bidragene innenfor hvert tema derfor er få. Det er få studier av prostitusjonen kvinner med rusproblematikk inngår i, det er få studier av organiseringen av prostitusjon, det er få studier av østeuropeiske kvinners prostitusjon etc.

¹⁷¹ Annick Prieur og Arnhild Taksdal (1989): *Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex*, Oslo: Pax Forlag.

¹⁷² Bente Træen, Line Eek-Jensen og Hein Stigum (2005): «Sex customers in Norway 2002». *Electronic Journal of Human Sexuality*, Volume 8, September 26. www.ejhs.org.

¹⁷³ Sven-Axel Månsson (1998): «Den köpta sexualiteten», i Bo Lewin (red.), *Sex i Sverige - om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet

Det er ikke bare antall og fordeling som sier oss noe interessant om menns kjøp av seksuelle tjenester. Kunnskap om hva slags mening mennene tillegger handlingen og hva slags relasjon prostitusjonen er for dem, er også viktig. Disse spørsmålene besvares best gjennom kvalitative framgangsmåter. Prieurs og Taksdals survey beskrevet over ble kombinert med 74 kvalitative intervjuer med menn med sexkjøpserfaringer. De fant at menns motiver for å kjøpe sex var varierte, og at meningen de tilla kjøpet ikke bare handlet om sex. Lenge ble prostitusjonskjøp forstått innenfor funksjonalistiske rammer, der menns motiver ble tatt for gitt som et uttrykk for et ønske om mer sex. Prieur og Taksdal problematiserer dette og får fram at kjøpet for kundene kan bety mange ulike ting og fylle ulike behov, og at menns følelse av avmektighet i møte med kjønnsspillet og forventninger til dem som menn er viktig.

Denne tradisjonen for å analysere den meningen prostitusjonskjøp har for mennene og hvordan dette kan kobles til spørsmål om kjønn og makt, er videreført i senere bidrag. Sosialantropolog Ingrid Smette studerte menns sexkjøp gjennom intervjuer med tolv menn rekruttert fra webforum.¹⁷⁴ Smette fokuserer spesielt på hvordan mennene framstiller kjøpet i lys av hvordan prostitusjonskjøp forstås på samfunnsnivå, og hvordan de nytter det til maskulinitetsidealer.

Kriminolog Elin Kippe intervjuet 20 menn med sexkjøpserfaringer til rapporten *Kjøper «ekte mannfolk» sex?* fra 2004.¹⁷⁵ Kippe beskriver kundenes bakgrunn og begrunnelser som mangfoldige, og hun beskriver hvordan det første kjøpet ser ut til å handle om tilfeldigheter. Det å kjøpe sex er ikke nødvendigvis en planlagt veloverveid handling, i stedet kan det handle om livskriser.¹⁷⁶

Det nyeste bidraget til kunnskap om kunder i prostitusjon er en masteroppgave i samfunnsgeografi skrevet av Linda Sannesmoen i 2007. Hun gjennomførte tolv intervjuer med menn som har kjøpt seksuelle tjenester fra utenlandske kvinner.¹⁷⁷ I Sannesmoens studie bekreftes Smettes og Kippes funn om at sexkjøpene bakes inn i forståelser av seksualitet og maskulinitet, og at de derfor framstår som naturlige og driftsstyrte. Et viktig funn i denne sammenhengen er at egne prostitusjonskjøp ble legitimert ut fra antagelser om at den de kjøpte sex fra gjorde det frivillig.

Forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester er ment å endre kunders holdninger og praksiser. Det kan være forskjeller mellom menn i hvorvidt de lar seg avskrekke av loven,

¹⁷⁴ Ingrid Smette (2003): *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen*, Oslo: Pro Sentret.

¹⁷⁵ Elin Kippe (2004): *Kjøper «ekte mannfolk» sex? En studie av 20 menn som kjøper seksuelle tjenester*, Oslo: Helse og Rehabilitering.

¹⁷⁶ Paul Lyngbye (2000): *Mænd der betaler kvinder : om brug af prostitution*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

¹⁷⁷ Linda Sannesmoen (2007): *Kvinnehandel og prostitusjon - Nye aktører, nye strukturer og nytt ansvar*, Oslo: Masteroppgave i samfunnsgeografi.

om de vil fortsette som før eller kjøpe sex på nye måter eller fra nye grupper. Som nevnt hevder kvinnene at kundene allerede har endret praksis, og at de er mer engstelige for å bli observert som kunder enn tidligere. En del kunder tror også at kriminaliseringen allerede har trådt i kraft. Noen forteller også at sammensetningen av kunder har endret seg de senere årene. Elena har jobbet på gata i Oslo noen år og forteller at hun mener å ha sett en viktig endring: mens hun tidligere så et jevnt tilsig av nye biler og kunder på gata, ser hun i dag mye de samme som bare kjører rundt og rundt. De samme kundene kommer igjen og igjen og forsøker å forhandle fram en avtale som er alt for dårlig for henne. Det virker rett og slett som det bare er gjengangerne igjen på strøket. Det er interessant å dvele litt ved forholdet mellom fågangskjøperne og gjengangerne. Nysgjerrighet er også noe som kan ligge bak kundedebuten,¹⁷⁸ og det kan forklare hvorfor det tilsynelatende blir med den ene gangen for mange med kundeerfaringer. Man kan spørre seg hvorvidt nysgjerrighet overfor prostitusjon er noe man vil handle på hvis prostitusjonskjøp er ulovlig. Som beskrevet over kan det hende at langt de fleste som har kjøpt seksuelle tjenester er fågangskjøpere. Dette gir oss i så fall viktig informasjon om norsk prostitusjon. Det kan bety at for de fleste som har kjøpt sex, frister det ikke å gjenta handlingen. Flergangskjøpere blir derimot beskrevet som noen som er spesielt opphengt av nettopp prostitusjonssex eller som mangler muligheter til å få menneskelig nærhet eller sex på andre måter. Det er grunn til å tro at motivene for å kjøpe sex er ulike mellom de to gruppene, og hvorvidt de vil avstå likeså.

Når det gjelder hvordan vi som samfunn legger til rette for at menn slutter å kjøpe sex, er det et sentralt poeng at prostitusjonskjøp er en stigmatisert handling. Selv om noen menn kjøper sex i fellesskap, er det å kjøpe seksuelle tjenester noe det er vanskelig å snakke med andre om.¹⁷⁹ Mennene opplever det som skambelagt. Dette er noe som kan bli forsterket av kriminaliseringen: ikke bare blir det tabubelagt og flaut å snakke om sexkjøp fordi man framstår som taper eller en som jukser på kjønnsmarkedet, man er også en lovbrøyer. At prostitusjon blir mer skambelagt vil kanskje bety at noen slutter å kjøpe sex, men for andre kan det bety at de i mindre grad problematiserer egen praksis. Når menn chatter med hverandre på ulike Internettforum om sexkjøperfaringene sine, kan det gi et utløp for et ønske om å snakke med noen om sexkjøpene og å prøve ut argumenter for og mot, og noen å diskutere med om hvor grensene mellom det akseptable og uakseptable går.¹⁸⁰ Kriminaliseringen kan vanskeliggjøre en slik offentlig samtale om prostitusjonskjøp som potensielt er holdningsendrende.

¹⁷⁸ Monica Prasad (1999): «The Morality of Market Exchange: Love, Money, and Contractual Justice», *Sociological Perspectives* 42(2): 181-213.

¹⁷⁹ Ingrid Smette (2003): *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen*, Oslo: Pro Sentret.

¹⁸⁰ Ingrid Smette (2003): *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen*, Oslo: Pro Sentret.

Skammen eller det stigmaet kan også ha andre virkninger. Marina Della Giusta, Maria Laura De Tommaso og Steinar Strøm angriper etterspørsel med økonomisk teori i en nylig utgitt bok om prostitusjonsmarkedet.¹⁸¹ De kobler teori om rasjonelle aktører med kunnskap om hvordan handlingsalternativer i tillegg påvirkes av stigma, og skriver (s. 35): «However, the evidence from countries that criminalise clients seems to suggest that clients may try to invest in strategies that reduce the risk of being caught rather than reducing their demand». Det betyr ikke at dette nødvendigvis vil skje i Norge etter kriminaliseringen. Kriminalisering har hatt ulike begrunnelser i ulike land, og innholdet i handlingen blir seende annerledes ut i en kontekst der man kriminaliserer bare den ene parten, ikke begge, men med hensyn til den framtidige evalueringen må vi være klar over at kundene kan operere på mye og mer skjulte måter.

En måte å manøvrere på for kundene kan være å fortsette å kjøpe sex, men endre praksis som kunde. Det kan for eksempel bety å holde seg unna de delene av prostitusjonsmarkedet der man antar at politiet vil sette inn mest innsats. Fram mot kriminaliseringsvedtaket var det et sterkt søkelys på at man ville kriminalisere for å forebygge menneskehandel, altså at det å kjøpe sex av et offer for menneskehandel er mest problematisk. I en vurdering av anvendelsen av den svenske sexkjøpsloven konkluderer Socialstyrelsen med at det er en tendens at etnisk svenske kunder foretrekker etnisk svenske kvinner, blant annet for å være sikre på ikke å kjøpe sex av et offer for menneskehandel.¹⁸² Som beskrevet i kapittel 4, forteller kvinnene at kundene foretrekker å kjøpe sex i leiligheter for å verne seg fra politiaksjoner, slik at politiets innsats og frykten for å bli tatt ikke gjør at de slutter å kjøpe sex, men at de gjør det på andre arenaer.

Prasad beskriver at det kan være viktige forskjeller mellom arenaene i hvorvidt kriminalisering påvirker hvordan prostitusjonen organiseres (s. 195):

Perhaps because call-girl rings work on referrals, the parties are not concerned about police, and perhaps because streetwalkers consider being arrested and paying a small fine part of the job, they also do not make strenuous efforts to avoid police. Middle-range forms that accept strangers as customers but that attempt to maintain an element of discretion, such as massage parlors or escort services, seem to have more systematic methods of checking the backgrounds of customers.¹⁸³

Det er i dag relativt lett å finne prostitusjonsannonser, fordi de er samlet innenfor gitte, kjente medier (som både utgis som blader og har annonser på Internett). En mulig effekt av en kriminalisering vil være at formidling av prostitusjon vil gå over i mer skjulte

¹⁸¹ Marina Della Giusta, Maria Laura de Tommaso og Steinar Strøm (2008): *Sex Markets. A Denied Industry*, London: Routledge.

¹⁸² Socialstyrelsen (2007): *Kännedom om prostitution 2007*.

¹⁸³ Monica Prasad (1999): «The Morality of Market Exchange: Love, Money, and Contractual Justice», *Sociological Perspectives* 42(2): 181-213.

former for å unngå overvåkning. De senere årene har man i Sverige blitt mer og mer oppmerksom på betydningen av internettannonsering, og i flere kunnskapsbidrag har man studert hvilke former slik annonsering og kontakt tar.¹⁸⁴ I disse studiene har man funnet at internettannonsering har blitt viktigere i årene etter kriminaliseringen, og i flere av menneskehandelsakene som har gått i det svenske rettssystemet, har Internett vært en viktig kontaktmåte. Mange av prostitusjonsannonsene i Sverige ligger på egne prostitusjonsannonsesider med servere i andre land, men man finner også mange prostitusjonsannonser på vanlige kontaktnettsteder. I den seneste undersøkelsen om dette fra Sverige, konkluderes det med at det har blitt færre annonser på prostitusjonsnettsteder, og at annonsene nå oftere er integrert i ordinære kontaktforum på nett.¹⁸⁵ Det fortelles videre at dette har gjort det vanskeligere å holde oversikt over prostitusjonsmarkedet og å nå fram til mennesker som kan trenge hjelp fra sosialarbeidere.

Det er altså ikke gitt hvordan kunder kommer til å handle etter at kriminaliseringen trer i kraft. Noen vil sikkert slutte å kjøpe sex, både fordi de blir avskrekket av faren for å bli tatt av politiet, og fordi deres holdninger til prostitusjonskjøp endres av at norske myndigheter synes det er så problematisk at det forbys. Andre igjen vil fortsette å kjøpe seksuelle tjenester, noen på samme arenaer som tidligere, mens andre skifter praksis på grunn av holdningsendring overfor menneskehandel eller frykten for å bli tatt.

¹⁸⁴ Se for eksempel Sven-Axel Månsson og Peder Söderlind (2004): *Sex industrien på nettet. Aktører, innehåll, relationer og økonomiske flöden*, Stockholm: Égalité og Marie Johansson og Pia Turesson (2006): *Slutrapport från projektet Nätprostitution*, Stockholm: Prostitutionsenheten.

¹⁸⁵ Gabriella Scaramuzzino og Annika Weman (2007): *Sexhandelns sociala geografi*, Malmö: rapport KAST.

Kapittel 7 Avslutning

I denne rapporten har vi beskrevet resultatene fra en kartlegging av det norske prostitusjonsmarkedet som vi har utført i 2008. Vi har fokusert på å besvare en rekke spørsmål vi mener er relevante med hensyn til kriminaliseringen av det å kjøpe seksuelle tjenester. Her vil vi kort gå gjennom de fire problemstillingene, og hvordan vi mener disse kan besvares på et senere tidspunkt.

Som nevnt skal den nye loven avskrekke menn og kvinner fra å kjøpe sex på kort sikt og endre holdninger på lang sikt, for å redusere omfanget prostitusjon. Med tanke på hvor lenge og med hvor mange virkemidler man har forsøkt å bekjempe fenomenet prostitusjon i det norske samfunnet, er dette høye ambisjoner for en lov. For de fleste av lovens målsettinger vil det være svært vanskelig å vite om de er nådd. Våre fire problemstillinger berører punkter vi mener det er ønskelig med kunnskap om for å vurdere lovens effekt og mulige negative konsekvenser, og vi vil diskutere muligheten for å besvare dem.

For det første ønsket vi å skape kunnskap om hvor omfanget av den delen av det norske prostitusjonsmarkedet der menn kjøper og kvinner selger seksuelle tjenester. For å gjøre dette beregnet vi omfanget på gateprostitusjonsmarkedet med utgangspunkt i tallene fra de sosiale tiltakene rundt om i landet over antall observerte kvinner. I tillegg gjennomførte vi en egen omfangsundersøkelse basert på registrering av annonser for prostitusjon i magasiner og på Internett.

Vi har laget en oversikt over omfanget basert på informasjon om de mest synlige delene av det norske prostitusjonsmarkedet. Svakheten ved dette er at vi ikke vet noe mer enn tidligere om prostitusjon som foregår på mindre steder, skjult i andre former for annonser og prostitusjon formidlet gjennom private kontakter. Det er likevel gode grunner til å ta utgangspunkt i den synlige prostitusjonen i en norsk kontekst. Prostitusjon har tradisjon for å utøves ganske åpent og tilgjengelig i det norske samfunnet, og det er grunn til å tro at en svært stor del av prostitusjonskontaktene opprettes i gateprostitusjonen eller i de delene av innendørsprostitusjonen som formidles via Internett. Unntaket er andre former for prostitusjon enn den der menn kjøper sex av kvinner. Selv om vi har funnet noen menn og transpersoner på annonsemarkedet og enkelte menn i gateprostitusjonen, foregår mesteparten av denne prostitusjonen på andre arenaer.

Det er fullt mulig å benytte de framgangsmåtene vi har brukt for å skape oppdatert kunnskap om prostitusjonsmarkedets størrelse på et senere tidspunkt. Hvis prostitu-

sjonsmarkedene gjennomgår forandringer som betyr at større deler av prostitusjonen finner veien til mer skjulte arenaer, må man benytte andre metoder i tillegg. Hvor gode tallene til de sosiale tiltakene er, avhenger av prioriteringene deres og utviklingen av markedet. Det er derfor nødvendig å vurdere hvor god oversikt og kontakt de sosiale tiltakene har over og med prostitusjonsmarkedet som helhet og de ulike arenaene spesielt, når man skal gjennomføre en slik omfangsundersøkelse. Hvis de sosiale tiltakene får dårligere oversikt, betyr det at man ikke i like stor grad som i dag kan ta utgangspunkt i de estimatene de lager. I vår kartlegging har vi lagt stor vekt på den kunnskapen de sosiale tiltakene produserer om gateprostitusjonen, fordi vi vurderer det slik at de har god oversikt over denne. Innendørsprostitusjonen mente vi derimot det var nødvendig å lage en egen oversikt og analyse over, fordi tiltakene ikke kjenner dette markedet like godt. I beskrivelsen og analysen av annonsemarkedet kunne vi basere oss på de mange og tilgjengelige annonsestedene. Hvis den prostitusjonen som i dag formidles via annonsenettsteder går over til å bli formidlet på nye arenaer, for eksempel gjennom andre typer internettsider eller via utesteder, byråer og private nettverk, vil det bli nødvendig å benytte andre metoder. For å lage sammenlignbar kunnskap, må man derfor også kartlegge hvordan markedet fungerer.

Det andre spørsmålet vi ville besvare var hvor mange menn det er som kjøper seksuelle tjenester og under hvilke omstendigheter de kjøper sex. Dette spørsmålet var det ikke mulig å besvare fyllestgjørende i dette prosjektet, dataene som ble samlet inn gjennom seksualvaneundersøkelsen våren 2008 var rett og slett ikke gode nok. Problemene med å få en akseptabel svarprosent på studier av prostitusjon ser ut til å være vedvarende, så det er ikke grunn til å tro at man med andre framgangsmåter hadde fått en høy nok svarprosent. Svarprosenten i prostitusjonssurveyer har gått ned i mange land. I Norge har svarprosenten på Folkehelsas seksualvaneundersøkelser vært synkende; fra 63 prosent i 1987 til under 20 prosent i 2008, og i Sverige ble det nylig gjennomført en survey om prostitusjonskjøp med en svarprosent på 45,4 prosent.¹⁸⁶

Vi har ingen tall på andelen norske menn som har kjøpt sex, ei heller på hvilke arenaer og av hvem, slik vi hadde håpet. Det er heller ingen tidligere tall det er realistisk å belage seg på. Dette betyr at det ikke vil bli mulig å gi et bilde av prostitusjonskjøperes praksis før og etter kriminaliseringen. Det kan eventuelt være mulig å forsøke å skape kunnskap om omfanget av prostitusjon ved hjelp av andre metoder, men det er ingen framgangsmåte som synes å være umiddelbart egnet. Noen har gjort forsøk på å danne seg et inntrykk av omfanget transaksjoner ved også å observere kontakten mellom kjøpere og selgere i gateprostitusjonen. Noen har brukt utradisjonelle måter som nok ikke ville bli godtatt av Datatilsynet i dag. Et eksempel på dette er da den svenske prostitusjonsforskeren Sven-Axel Månsson registrerte bilnumrene til antatte kunder i

¹⁸⁶ Jari Kuosmanen (2008): «Tio år med lagen. Om förhållningsätt till och erfarenheter av prostitution i Sverige», i Charlotta Holmström og May-Len Skilbrei (red.): *Prostitution i Norden*, NordTema-rapport under utgivelse.

gateprostitusjonen i Malmö og fikk navnet deres av politiet og tilgang til registerdata om utdanning, nasjonalitet, alder, sivilstand, bosted og inntekt.¹⁸⁷

I en eventuell evaluering av loven mot kjøp av seksuelle tjenester vil man i stedet bli nødt til å bygge på andre typer data om prostitusjonskjøp enn en survey. Det er fullt mulig å gjennomføre kvalitativt orienterte studier av hvilken betydning prostitusjonskunder tillegger handlingene sine, men når disse handlingene blir kriminelle, må man belage seg på at det å rekruttere informanter blir en tidkrevende prosess. Et viktig område å skape kunnskap om, er hva som virker inn på hva kunder opplever som akseptable og ikke-akseptable kommersielle seksuelle relasjoner. Vi vet for eksempel lite om norske menns sexkjøp i utlandet, og om det blir muliggjort av at terskelen for å kjøpe sex er lavere i utlandet eller med utenlandske kvinner enn i Norge og med norske kvinner. Vi har bidrag som indikerer en slik sammenheng, i form av studier av hvordan menn omdefinerer akkurat de relasjonene de selv inngår i, basert på argumenter om at kulturen i landet de besøker eller kvinnene de er i kontakt med er annerledes.¹⁸⁸

Kartleggingens tredje problemstilling var: Hvordan opplever kvinner som selger seksuelle tjenester prostitusjonen og sin situasjon i den? For å besvare den delen av studien la vi opp til en intervjuundersøkelse med et bredt utvalg av kvinner i gate- og innendørsprostitusjon og en telefonsurvey på annonsemarkedet. Grunnen til at dette er et viktig spørsmål, er at kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester også kan ramme de som selger sex. Etterspørselen etter det de selger er ment å gå ned, og i det minste kan kriminaliseringen sette mange i en vanskelig økonomisk situasjon. I tillegg kan presset på kundene føre til endringer i markedet, som også påvirker innholdet i prostitusjonen og kvinnenes muligheter til å operere med mest mulig trygghet og verdighet.

I denne studien har vi intervjuet kvinner fra mange forskjellige nasjoner. Nasjonalitet og bakgrunn viser seg å være viktig for situasjonen de er i; med ulike ressurser og erfaringer og med ulik oppholdsstatus, vil kriminaliseringen ha ulike konsekvenser for dem. Vi ser at det er en fare for at mulige negative konsekvenser av loven kan hope seg opp hos mennesker som av ulike grunner er sårbare fra før av.

Stortingets justiskomité har meldt at man i de kommende årene vil holde et øye med hvordan loven blir håndhevet og hvorvidt den endrer rammene for sosialt arbeid (Innst. O. nr. 3 (2008–2009)). Med tanke på kriminaliseringen er det viktig at kvinnene som fortsetter å selge sex fortsatt har tilgang til de sosial- og helsefaglige tilbudene. Også kvinner som slutter i prostitusjon trenger slik oppfølging for å etablere en tilværelse uten prostitusjonsinntekter, og for å kunne bygge opp livet sitt igjen hvis de sliter på

¹⁸⁷ Beskrevet i Sven-Axel Månsson (1981): *Könshandelns främjare och profitörer. Om förhållandet mellan hallick och prostituerad*, Stockholm: Doxa.

¹⁸⁸ Jan-Egil Aakernes (2002): *Sex, løgn og skuespill. En sosiologisk studie av backpackere og barjenter i Bangkok*, hovedoppgave i sosiologi, UiO.

bakgrunn av prostitusjonserfaringene sine. Hvis det finner sted en forskyvning av prostitusjonsmarkedet, hvor gateprostitusjonen, som de sosiale tiltakene har svært god kontakt med i dag, blir mindre, mens innendørsprostitusjonen øker, kan det bli vanskeligere å nå kvinner med eksisterende tilbud. Vi kan også tenke oss at terskelen for å søke assistanse hos både prostitusjonstiltakene og menneskehandelstiltaket ROSA senkes, fordi det norske samfunnet gjennom kriminaliseringen sender så tydelige signaler om at prostitusjon er skadelig for den enkelte. Det kan også være en vekker for kvinner som ellers ikke hadde tatt steget ut av prostitusjonen med det første eller søkt hjelp i en tvangssituasjon. Da er det viktig at samfunnet stiller med tilbudene som støtter opp om dette slik at ikke kvinnes frykt for at forbudet mot sexkjøp i bunn og grunn går ut over dem, blir bekreftet.

Kriminaliseringen er ment å hjelpe kvinnene ved å redusere kundegrunnlaget og hindre menneskehandel. Selv om loven kan gi negative konsekvenser for kvinnene på kort sikt, kan den også gi positive konsekvenser på lang sikt. Spesielt fordi holdninger til prostitusjon og partene i den kan påvirkes av at norske myndigheter sier klart fra om at de finner det å kjøpe sex så klanderverdig at de gjør handlingen kriminell.

Det fjerde spørsmålet vi har stilt i undersøkelsen er hvordan prostitusjonsmarkedet organiseres i dag. Vi har vært opptatt av hvordan annonsemarkedet fungerer, hvordan gateprostitusjonen ser ut, hvordan kvinnene organiserer sin egen prostitusjon både ute og inne, og også hvordan kriminell organisering av prostitusjon, i form av hallikvirksomhet og menneskehandel, foregår. En målsetting med kriminaliseringen er å styre hvordan prostitusjonen foregår ved å forhindre menneskehandel. Håndhevingen av forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester kan også tenkes å endre måtene prostitusjon organiseres på på andre vis. Kontaktpunktene mellom selgere og kjøpere av seksuelle tjenester kan endres som en konsekvens av kunders frykt for å bli oppdaget.

Det har vært spesielt viktig i denne delen av undersøkelsen å skape kunnskap om hvordan annonsemarkedet fungerer. I Sverige har Sven-Axel Månsson og Peder Söderlind gjennomgått hvordan man identifiserer annonsører og andre prostitusjonsaktører på Internett.¹⁸⁹ Gjennom dette arbeidet har de ønsket å utfordre antagelsene om at prostitusjonsmarkedet er uoversiktlig og uhåndterlig. I denne kartleggingen har vi gått gjennom store deler av de prostitusjonsrelaterte nettsidene som opererer på det norske markedet. Vårt inntrykk er det samme som hos de svenske forskerne; det er ikke uoverkommelig å få oversikt over prostitusjonsmarkedet på Internett, det er ikke mer utilgjengelig enn nettsider, annonser eller chatterom som omhandler andre temaer. Noen nettsider krever et betalt medlemskap, men er i utgangspunktet ikke lukket. Vi kan ikke utelukke at det i tillegg kan finnes skjulte, lukkede og private fel-

¹⁸⁹ Sven-Axel Månsson og Peder Söderlind (2004): *Sex industrin på nätet. Aktörer, innehåll, relationer och ekonomiske flöden*, Stockholm: Égalité.

lesskap på Internett med kunder eller selgere som opererer innen mer ekstreme deler av prostitusjonsmarkedet. Det krever imidlertid mer tid og ressurser for å kartlegge et eventuelt marginalt og ulovlig marked, og andre midler og verktøy enn de vi har hatt tilgjengelig i dette prosjektet.

Når vi har forholdt oss til disse fire problemstillingene, har vi gjort det med tanke på at undersøkelsen skal kunne gjentas på et senere tidspunkt. Det vil likevel være vanskelig å «måle» hvordan loven virker inn på prostitusjonsmarkedet. I beskrivelsen av dette markedet har vi vist hvordan det opp gjennom historien og spesielt i de senere årene har gjennomgått store endringer. I det hele tatt er prostitusjonsmarkedet og aktørene i det svært fleksible, og det er mange forskjellige faktorer som kan påvirke utviklingen. Nasjonal lovgivning er bare ett av flere tiltak, og det er viktig i tillegg å se utviklingen i lys av endringer i lokal regulering av markedet, migrasjonsstrømmer, sosial innsats, teknologisk utvikling, annen lovgivning, konkurransesituasjonen og endringer i omfanget og håndteringen av rusmisbruk, i tillegg til generelle samfunnsmessige faktorer, slik som arbeidsledighet og situasjonen på boligmarkedet. Det er viktig å ikke overvurdere effektene lovgivning har på et så komplisert marked som prostitusjonsmarkedet. Det vi ofte ser blant de utenlandske kvinnene, er at verken de eller de som organiserer dem vet hva som er lov eller ikke i landene de etablerer seg i. Kvinnene har ofte allerede erfaring med å selge sex i land med streng prostitusjonslovgivning og hard håndhevelse av denne lovgivningen, og det har ikke forhindre dem fra å selge sex eller forhindre andre fra å utnytte dem.

Målet på om loven er suksessfull eller ikke, bør uansett ikke være omfanget av prostitusjon de nærmeste årene. Kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester er også ment å ha konsekvenser på lang sikt i form av endrede holdninger til prostitusjon. Den er også ment å ramme menneskehandel ved å sørge for at menneskehandlere ikke har lyst til å etablere seg i Norge. Menneskehandel og hallikvirksomhet er allerede forbudt etter norsk straffelov, men samtidig ser vi at slike handlinger kan være vanskelig å straffeforfølge og ramme. Effektene av kriminaliseringen må derfor ses i sammenheng med andre tiltak rettet mot forebygging og straffeforfølging av menneskehandel og hallikvirksomhet. De siste årene har politiet satt ulike former for organisering av andres prostitusjon under hardt press, i form av etterforskning og aksjoner mot menneskehandel i mange deler av prostitusjonsmarkedet og mot ulike former for hallikvirksomhet, spesielt utleie til prostitusjon. Markedet er altså under press fra flere hold, noe vi tror vil få konsekvenser. Noen av disse konsekvensene vil være de man håpet å oppnå, men samtidig må vi være forberedt på at disse tiltakene også får noen ikke-intenderte konsekvenser som kan gå utover personer som allerede befinner seg i en sårbar situasjon.

Referanser

- Alalehto, Tage (2002): «Eastern Prostitution from Russia to Sweden and Finland», *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 3(1): 96-111.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008): *Regjeringens handlingsplan: Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012*.
- Bjørndahl, Ulla og Bjørg Norli (2008): *Fritt vilt? En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*, Oslo: Pro Sentret,
- Bretteville-Jensen, Anne Line og Ellen J. Amundsen (2006): *Omfang av sprøytemisbruk i Norge*. SIRUS-rapport 5/2006. SIRUS, Oslo
- Bretteville-Jensen, Anne Line (2005): *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*. Sirus-rapporter 4, Sirus (Oslo).
- Brunovskis, Anette og Guri Tyldum (2004): *Crossing Borders: An Empirical Study of Transnational Prostitution and Trafficking in Human Beings*, Fafo-report 426.
- Busch, Noel Bridget Holly Bell, Norma Hotaling and Martin A. Monto (2002): «Male Customers of Prostituted Women: Exploring the Perceptions of Entitlement to Power and Control and Implications for Violent Behavior Toward Women», *Violence Against Women*, 8(9): 1093-1112.
- Giusta, Marina Della, Maria Laura de Tommaso og Steinar Strøm (2008): *Sex Markets. A Denied Industry*, London: Routledge.
- Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1986): *Bakgater*, Oslo: Pax.
- Innst. O. nr. 3 (2008-2009): Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.)
- Johansson, Marie og Pia Turesson (2006): *Sluttrapport från projektet Nätprostitution*, Stockholm: Prostitutionsenheten.

- Justis- og politidepartementet* (2004): Sexkjøp i Sverige og Nederland: reguleringer og erfaringer. Rapport fra Arbeidsgruppe om rettslig regulering av kjøp av seksuelle tjenester.
- Kippe, Elin (2004): *Kjøper «ekte mannfolk» sex? En studie av 20 menn som kjøper seksuelle tjenester*, Oslo: Helse og Rehabilitering.
- Kirkens bymisjon (2008): Årsrapport 2007. Avdeling Natthjemmet, avdeling Nattegalen, avdeling Myrsnipa, avdeling Schandorffsgate.
- Kopperdal, Bente (2003): «Med utugt som levevei»: ei undersøkelse av livsløpa til ei gruppe prostituerte kvinner i Bergen, 1877-1894, hovedoppgave historie, Bergen.
- Kristvik, Ellen (2005): *Sterke hovud og sterke hjarte. Thailandske kvinner på den norske sexmarknaden*, Oslo: Seksjon for medisinsk antropologi Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.
- Kuosmanen, Jari (2008): «Tio år med lagen. Om förhållningssätt till och erfarenheter av prostitution i Sverige», i Charlotta Holmström og May-Len Skilbrei (red.): *Prostitution i Norden*, NordTema-rapport under utgivelse.
- Lyngbye, Paul (2000): *Mænd der betaler kvinder : om brug af prostitution*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Mensendiek, Martha (1997): «Women, migration and prostitution in Thailand», *International Social Work* 40(2): 163-176
- Monto, Martin A. (2004): «Female Prostitution, Customers, and Violence», *Violence Against Women* 10(2): 160-188.
- Månsson Sven-Axel (1998): Den köpta sexualiteten, i Bo Lewin (red.), *Sex i Sverige - om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet
- Månsson, Sven-Axel (1981): *Könshandelns främjare och profitörer. Om förhållandet mellan hallick och prostituerad*, Stockholm: Doxa.
- Månsson, Sven-Axel og Peder Söderlind (2004): *Sex industrin på nätet. Aktörer, innehåll, relationer och ekonomiske flöden*, Stockholm: Égalité.
- PION (2005): *Et marked i endring? En kartlegging av kvinner som jobber i prostitusjon og deres behov*, Oslo: PION:
- Phoenix, Jo (2007): Regulating prostitution: Different problems, different solutions, same old story, *Community Safety Journal* 6(1): 7-10.

- Plambech, Sine (2007): *Managing Migration - Risks and Remittances among Migrant Thai Women*, masteroppgave Universitetet i Lund.
- Prasad, Monica (1999): «The Morality of Market Exchange: Love, Money, and Contractual Justice», *Sociological Perspectives* 42(2): 181-213.
- Prieur, Annick og Arnhild Taksdal (1989): *Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex*, Oslo: Pax.
- Raphael, Jody (2004). *Listening to Olivia: Violence, poverty, and prostitution*, Boston: Northeastern University Press
- Rasmussen, Marit Vaala (2005): *Å gjøre kjønn: Performativitet og meningskaping blant transkjønn og andre kjønn i Norge*, Masteroppgave i sosialantropologi, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Renland, Astrid (2002): *Med helsekofferten på slep. Et prosjekt på innemarkedet*, Pro Sentret, Oslo kommune.
- Ribeiro, Manuela and Octávio Sacramento (2005): «Violence against Prostitutes: Findings of Research in the Spanish-Portuguese Frontier Region», *European Journal of Women's Studies* 12(1): 61–81 og Ulla Bjørndahl og Bjørg Norli (2008): *Fritt vilt? En undersøkelse om voldserfaringene til kvinner i prostitusjon*, Oslo: Pro Sentret,
- Rickard, Wendy (2001): «Been There, Seen It, Done It, I've Got the T-Shirt: British Sex Workers Reflect on Jobs, Hopes, the Future and Retirement», *Feminist Review* 67: 111-132.
- Rikskriminalpolisen (2005): Människohandel för sexuella ändamål m.m. 2006:4 Lägesrapport 8 1 jan - 31 dec 2005.
- Sanders, Teela (2007): *Becoming an Ex-Sex Worker. Making Transitions Out of a Deviant Career*, *Feminist Criminology* 2(1): 74-95.
- Sanders, Teela (2008): *Paying for Pleasure. Men who Buy Sex*, Willan Publishing: Cullompton, Devon.
- Sanders, Teela (2005): *Sex Work: A Risky Business*, Willan Publishing: Cullompton, Devon.
- Sannesmoen, Linda (2007): *Kvinnehandel og prostitusjon - Nye aktører, nye strukturer og nytt ansvar*, Oslo: Masteroppgave i samfunnsgeografi.
- Scaramuzzino, Gabriella og Annika Weman (2007): *Sexhandelns sociala geografi*, Malmö: rapport KAST.

- Socialstyrelsen (2007): *Kännedom om prostitution 2007*.
- Schiøtz, Aina (1977): *Prostitusjon i Kristiania ca. 1870-1890: En sosialhistorisk undersøkelse*, Hovedoppgave historie, UiO.
- Skilbrei, May-Len (1998): *Når sex er arbeid*, Oslo: Pax.
- Skilbrei, May-Len (2007): «Prostitusjon i tid og rom: Hvordan ble Strøket til?» i Liv Jessen (red.): *Det ideelle offer?* Oslo: Koloritt Forlag.
- Skilbrei, May-Len og Irina Polyakova (2006): «*My life is too short; I want to live now*»: *Kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge*, rapport Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO.
- Skilbrei, May-Len, Marianne Tveit og Anette Brunovskis (2006): *Afrikanske drømmer på europeiske gater. Nigerianske kvinner i prostitusjon i Norge*, Fafo-rapport 525.
- Skilbrei, May-Len og Marianne Tveit (2008): «Defining Trafficking Through Empirical Work. Blurred Boundaries and their Consequences», *Gender, Technology and Development* 12(1): 9-30.
- Skilbrei, May-Len og Marianne Tveit (2007): *Facing Return: Perceptions of Repatriation among Nigerian Women in Prostitution in Norway*, Fafo-report 2007:01.
- Skilbrei, May-Len (2001): «The Rise and Fall of Norwegian Massage Parlours: Changes in the Norwegian Prostitution Setting in the 1990s», *Feminist Review* 67: 63-77.
- Skilbrei, May-Len (2008): «Rettslig håndtering av prostitusjon og menneskehandel i Norge» i Charlotta Holmstrøm og May-Len Skilbrei (red.): *Prostitution i Norden*, NordTema-rapport under utgivelse.
- Skilbrei, May-Len og Astrid Renland (2008): «Å tolerere eller ikke å tolerere, det er spørsmålet: Forholdet mellom lovgivning og sosialt arbeid på prostitusjonsfeltet», *Tidsskrift for velferdsforskning* 11(3): 166-178.
- Smette, Ingrid (2003): *Den seksuelle slavestand? Ein rapport om kundar i prostitusjonen*, Oslo: Pro Sentret.
- Træen, Bente, Line Eek-Jensen og Hein Stigum (2005): «Sex customers in Norway 2002». *Electronic Journal of Human Sexuality*, Volume 8, September 26. www.ejhs.org.

- Tyldum, Guri og Anette Brunovskis (2005): «Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking», *International Migration* 43(1-2): 17-34.
- Veena, N. (2007): Revisiting the Prostitution Debate in the Technology Age: Women Who Use the Internet for Sex Work in Bangkok, *Gender, Technology and Development* 11(1): 97-107.
- Williamson, Celia og Gail Folaron (2003): «Understanding the Experiences of Street Level Prostitutes», *Qualitative Social Work* 2(3): 271–287
- Aakernes, Jan-Egil (2002): *Sex, løgn og skuespill. En sosiologisk studie av backpackere og barjenter i Bangkok*, hovedoppgave i sosiologi, UiO.

Vedlegg 1 Informasjonsskriv

Appendiks 1 Informasjonsskriv

Kartlegging av prostitusjon i Norge

Jeg jobber på forskningsstiftelsen Fafo i Oslo og holder på med en kartlegging av prostitusjon i Norge. I dag er det lovlig å kjøpe sex i Norge, men i 2009 vil det sannsynligvis bli forbudt. Noen mener at et slikt forbud vil gjøre situasjonen bedre for kvinner i prostitusjon, andre mener at situasjonen vil bli verre. Vårt mål er å finne ut hvordan det er å jobbe i prostitusjon i Norge i dag *før* det blir forbudt å kjøpe sex, slik at vi senere kan si noe om hvordan dette eventuelt har endret seg etter et forbud. Kommer arbeidssituasjonen og livssituasjonen til å bli bedre eller verre for kvinner i prostitusjon, og på hvilken måte? For å øke kunnskapen om prostitusjon i Norge i dag, ønsker vi å snakke med personer som jobber i prostitusjon og som dermed kjenner situasjonen aller best.

Kunnskapen fra dette forskningsprosjektet vil bli skrevet ned og utgitt i en rapport. Intervjuer med kvinner som deg vil gi en bedre forståelse av situasjonen til kvinner i prostitusjon, og bidra til kunnskap om hva slags assistanse det eventuelt er behov for. Det du forteller meg i intervjuet vil bli behandlet strengt konfidensielt. Dette betyr at informasjonen du gir oss vil bli anonymisert, slik at ingen skal forstå at det er du som har fortalt dette. Vi tar din rett til å være anonym veldig alvorlig, og vil ikke gi opplysninger om deg til noen andre, heller ikke til politiet eller andre myndigheter. Dette prosjektet er innrapportert til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og de har strenge regler for at informasjon fra intervjuobjekter skal lagres trygt og anonymt. Arbeidet mitt er betalt av Justis- og politidepartementet, men departementet vil ikke ha tilgang på noe informasjon der informanter kan bli gjenkjent.

Hvis du har noen spørsmål, kommentarer eller vil endre noe du har sagt i et intervju, ring meg på

22 08 86 79 eller 40 22 10 99

Marianne Tveit

Vedlegg 2 Intervjuguide kvinner i prostitusjon

Appendiks 2 Intervjuguide kvinner i prostitusjon

1. Bakgrunn

- Fornavn og alder
- Hjemsted
- Antall år, måneder, i prostitusjon
- Veien inn i prostitusjon (kort)
- Debuten – var det noen som fortalte hvordan man gjorde dette?

2. Organisering av prostitusjonen

- Eksempel på din arbeidsdag – detaljert beskrivelse
- Arbeidssted – hvor drar dere
- Jobber du inne, ute eller begge deler? Hva er fordeler og ulemper med de ulike arbeidsstedene/måtene?
- Hvordan skaffer du kunder
- Bruk av teknologi for å skaffe kunder – annonsering på Internett? Trenger du hjelp til dette eller ordner selv? Hvor mye koster det å annonsere?
- Antall kunder per dag
- Hva tilbyr du, hva tilbyr du ikke – priser, bruk av kondom
- Inntjening i uka, måneden
- Andre involverte, halliker, huseiere – grad av selvstendighet
- Forpliktelser, hensyn til andre i prostitusjon, forhold til andre i prostitusjon/kriminalitet

3. Forholdet til kunder – vold

- Hva slags typer kunder
- Hvordan behandles du av kundene
- Tilfeller av vold – eksempler på ekstreme tilfeller
- Hvor ofte utsettes du for vold

- Hva gjør du hvis du blir utsatt for vold
- Forholdsregler ift sikkerhet

4. Forhold til hjelpeapparatet

- Hvem i hjelpeapparatet/hvilke tiltak er du i kontakt med – hvor ofte
- Hvordan vurderer du nytten av de ulike tiltakene (sosionombistand, helse, kursing osv)
- Er tiltakene lett tilgjengelige
- Hva mangler av hjelpetiltak og støtteordninger
- Hvordan er forholdet til politi – i hvilke sammenhenger treffer du dem
- Stoler du på politiet, kan de hjelpe – hva skulle evt vært annerledes

5. Levekår

- Hvordan bor du – dele leilighet, kostnader, eget soverom
- Hva spiser du – antall måltider, grønnsaker
- Hvordan er helsen din – mye syk, mye plager
- Forhold til prevensjon, abort, kjønnsykdommer
- Hva gjør du hvis du blir gravid, syk
- Kontakt med familie og venner
- Økonomi
- Fritid, rekreasjon
- Grad av tilfredshet
- Ønsker/planer for egen framtid

6. Kriminalisering

- Tanker rundt kriminalisering, for eller mot
- Hva tror du kan bli konsekvensene av kriminalisering
- Har du planer om å endre måten du jobber på etter kriminalisering?
- Vil din situasjon bli bedre eller verre
- Hva vil du gjøre hvis du ikke får kunder mer, dine alternativer?

Vedlegg 3 Intervjuguide nøkkelinformanter

Appendiks 3 Intervjuguide nøkkelinformanter

1. Bakgrunn

- Navn og tittel, arbeidssted
- Hvordan jobber du/dere i forhold til prostitusjon
- Viktigste arbeidsoppgaver
- Syn på prostitusjon – nulltoleranse, skadereduksjon, annet?

2. Organisering av prostitusjonen i ditt distrikt

- Hvor mange kvinner og menn i prostitusjon i ditt distrikt
- Hva er oppfatningen om antall basert på?
- Endringer den siste tiden/året
- Eksempel på en arbeidsdags/form for kvinner og menn i prostitusjon
- Arbeidssted – hvor selger de
- Hvordan skaffer de kunder
- Ca antall kunder per dag per person
- Hva tilbyr de, hva tilbyr de ikke – priser, bruk av kondom
- Inntjening i uka, måneden
- Oppfatning av andre involverte, halliker, huseiere – grad av selvstendighet/organisering
- Innslag av/tilknytning til kriminalitet
- Forhold mellom de ulike aktørene i prostitusjonsmiljøet

3. Kundene – vold

- Hva slags typer kunder
- Hvordan opptrer kundene
- Tilfeller av vold – eksempler på ekstreme tilfeller
- Hvor ofte innslag av vold
- Hva gjør dere hvis dere får rapporter om vold

- Forholdsregler/tiltak for å sikre/trygge kvinner og menn i prostitusjon
4. Hjelpetiltak/politi
- Hvem er i kontakt med dere, hvor ofte
 - Hvordan vurderer du nytten av de ulike tiltakene dere har
 - Hvordan vurderer du nytten av andre tiltak som finnes
 - Er tiltakene lett tilgjengelige
 - Hva mangler av hjelpetiltak og støtteordninger
 - Hvordan er inntrykket av politiets arbeid i forhold til prostitusjon
 - Kan være aktuelt for noen: Budsjettramme for arbeidet i forhold til prostitusjon/menneskehandel.
5. Levekårene til brukerne (hvis tid og anledning)
- Hvordan har brukerne det – helse, bolig, mat, økonomi
 - Brukernes adgang til hjelp til prevensjon, abort, kjønnsykdommer, medisiner, lege
 - Brukernes grad av tilfredshet
 - Utfordringer i forhold til å øke brukernes livskvalitet
6. Kriminalisering
- Tanker rundt kriminalisering, for eller mot
 - Hva tror du kan bli konsekvensene av kriminalisering generelt
 - Hvilke konsekvenser vil kriminaliseringen for din arbeidsplass
 - Planlegger dere å endre måten dere jobber på etter kriminaliseringen?
Hvordan?
 - Vil brukernes situasjon bli bedre eller verre
7. Mannlig prostitusjon
- Erfaringer med denne gruppen av prostituerte?
 - Noen tanker om hvor mange det er?
 - Hva/hvor er kontaktarenaer mellom mannlige prostituerte og kunder?

- Hvorfor jobber dere ikke med dem?
- Tanker om hvordan/hvorvidt kriminaliseringen vil påvirke menn i prostitusjon?

Vedlegg 4 Intervjuguide telefonintervjuer

Appendiks 4 Intervjuguide telefonintervjuer

Fyll inn for alle (etter intervjuet er ferdig!!):

A 1	Sex of respondent	Female	1	
		Male	2	
A 2	Interview conducted in	English	1	
		Norwegian	2	
		Other	3	
A 3	Language skills were	Native speaker	1	
		Good	2	
		Marked accent	3	
		Very poor	4	
A 4	Respondent contact:	Very cooperative	1	
		Somewhat cooperative	2	
		Not very cooperative	3	
		Did not want to cooperate at all	4	
		Respondent hung up the phone	5	
		Interview could not be done bc lack of language	6	
A 5	Interview completed	Yes, fully	1	→Q
		Yes, most	2	
		Only partly	3	
		No	4	
A6	Estimated nationality	Norwegian	1	
		Other Scandinavian Country	2	
		Other European Country	3	
		Asian	4	
		Eastern Europe	5	
		Latin Ameica	6	
		Africa	7	
		DNK	8	

Seksjon 1: Contact with social services and police

You do not have to answer a question if you do not like to answer, then we will just skip that question and move on to the next.

Q 1	In what city do you work in now?	Oslo Bergen Stavanger Trondheim Tromsø Kristiansand Other..... NA	1 2 3 4 5 6 7 9	
Q 2	Do you sometimes work in other cities too?	Yes, I work in more than two cities Yes, I work in two cities No NA	1 2 3 9	 → Q 4 → Q 4 → Q 4
Q 3	How many different cities or places have you worked the last month?	_ _ places/cities NA= 99		
Q 4	Have you been in touch with any organization of people in Norway that assist women in prostitution? (If they say no/are in doubt, ask if they have met somebody who give out condoms and cream for example or if they have contacted or met anybody who offer help or doctors services)	Yes No NA	1 2 9	 → Q 9 → Q 9
Q 5	Did they contact you, or did you contact them?	They contacted me I contacted them Both Other NA	1 2 3 4 9	

Q 6	How (Where) did you get in touch with them? Mark all that applies	On the street At work inside In their office By phone Other NA	1 2 3 4 5 9	
Q 7	What kind of assistance/help did you get? Mark all that applies	Doctor Condoms Advice/information Other..... No assistance/help NA	1 2 3 4 5 9	
Q 8	In what city have you been in touch with/met these people who offer assistance? Mark all that applies	Oslo Bergen Stavanger Trondhjem Tromsø Kristiansand Andre..... NA	1 2 3 4 5 6 7 9	
Q 9	Have you been in touch with the police in Norway in connection to work?	Yes No NA	1 2 9	 →Q 13 →Q 13
Q 10	Last time you were in touch with the police, did you approach them or did they approach you?	I went to the police They came to me They called me Other NA	1 2 3 4 9	
Q 11	In what city was this?	Oslo Bergen Stavanger Trondheim Tromsø Kristiansand Other..... NA	1 2 3 4 5 6 7 9	

Q 12	Did the police treat you ok? (If many times, last time) If the informant tells you what happened, write it down.	Very good Good OK/normal Bad Very bad NA	1 2 3 4 5 9	
Q 13	The last year, have you experienced violence while working?	Yes No NA	1 2 9	 →Q 15 →Q 15
Q 14	Did you report this to the police?	Yes No NA	1 2 9	
Q 15	If you experience violence while working in the future, will you report this to the police?	Yes, definitely Yes, maybe No, probably not No, definitely not DNK NA	1 2 3 4 8 9	→Q 17 →Q 17 →Q 17 →Q 17
Q 16	If no, why don't you want to report it to the police? (Open answer)			

Seksjon 2: Advertizing:

I would like to ask you a bit about how you get in contact with customers, how you advertize. Knowledge about advertisements will make us able to find out how many women sell sex in Norway today, and if this number will decrease or increase after the law.

Q 17	During the last month, have you advertized in the Internet or in a newspaper or magazine? (do have you have your picture in the Internet this month?)	Yes, have advertised	1	
		Yes, I think I have advertised	2	
		No, have not advertised	3	→Q 19
		DNK	8	→Q 19
		NA	9	→Q19
Q 18	Where have you advertised? (Where do you have your picture?) Probe: internett, newspaper, magazine NB – do not read the categories! This is a multiple choice question, mark all that applies.	Internet – escortedate.com	1	
		Internet – escorts.no	2	
		Internet – clubkontakt.no	3	
		Internet - damer.info	4	
		Internet – e-zone.no	5	
		Internet – gledespiker.no	6	
		Internet – Massasje-escorte.no	7	
		Internet – nattkontakt.no	8	
		Internet – eskorte.net	9	
		Internet (do not know where)	10	
		Other internet.....	11	
		E-zone (magazine)	12	
		Kontakt (magazine)	13	
		Clubkontakt (magazine)	14	
		Dagbladet	15	
		Newspaper/mag.(do not know where)	16	
		Other newspaper or magazine	17	
		Other.....	18	
		DNK	98	
NA	99			
Q	Do any other women occasionally also	Ja	1	

19	use this phone for work sometimes?	Nei	2	→ Q 21
		DKN	8	→ Q 21
		NA	9	→ Q 21
Q 20	If yes, how many women are using this phone this week? If in doubt – try to approximate	_ _ women DNK = 98, NA = 99		
Q 21	On how many different phones may the customers reach you other than this phone?	Yes; about _ _ No other telephones = 00 More than one, but cannot say how many = 97 NA = 99		
Q 22	Have you ever worked on the streets? If yes, have you worked on the streets the last month?	Yes, the last month Yes, but not the last month No NA	1 2 3 9	
Q 23	Have you ever worked from a bar or cafe? If yes, have you worked from a bar or café the last month?	Yes, the last month Yes, but not the last month No NA	1 2 3 9	

Seksjon 3: Customers and market:

We believe that the sex market will change somehow after the new law, but we do not know how. To find out in what way it will change after the law, I have some questions about the market, customers and prices, today. Is that ok?

Q 24	How many customers did you have last week?	_ _ _ clients NA= 999		
---------	--	---------------------------	--	--

<p>Q 25</p>	<p>Was the number of customers ok?</p>	<p>Yes, it was ok Would like to have more Would like to have less NA</p>	<p>1 2 3 9</p>	
<p>Q 26</p>	<p>How much did you charge the last customer? (how much did he pay)</p>	<p>NOK _ _ _ _ DNK = 9998, NA = 9999</p>		

Seksjon 4: Personal data

If they wonder why you ask about this: We try to find out where the women who sell sex in Norway today come from, in order to find out if this changes after the law. We will not give any of this information to the police. (It will not be stored in connection with the numbers!)

Q		a)B	
27		orn	
	Norway	1	→Q 31
			b)Live in
	Norway – S		1
	Albania	2	2
	Bosnia	3	3
	Bulgaria – S	4	4
	Byelorussia	5	5
	Central Asia.....	6	6
	Czech republic – S	7	7
	Denmark – S	8	8
	Estonia – S	9	9
	Ghana	10	10
	Greece – S	11	11
	Hungary – S	12	12
	Italia – S	13	13
	Kosovo	14	14
	Latvia – S	15	15
	Lithuania – S	16	16
	Nederland – S	17	17
	Moldova	18	18
	Montenegro	19	19
	Serbia	20	20
	Nigeria	21	21
	Poland – S	22	22
	Romania – S	23	23
	Russia	24	24
	Serbia	26	26
	Slovakia – S	27	27
	Spania – S	28	28
	Sweden – S	29	29
	Thailand	30	30

		Tyskland - S	31	31	
		UK	32	32	
		Ukraine	33	33	
		Other African (.....)	34	34	
		Other Asian.....	35	35	
		Other Nordic.....	36	36	
		Other West European.....	37	37	
		Other.....	38	38	
		NA	99	99	

If they are from a Schengen country, just confirm that they have citizenship (countries marked by S) – if they say they are born in Poland you say, “ok, so you have Polish citizenship?” or something like that. If they have lived in a Schengen country the last two years, also keep that in mind when asking for papers. Make sure you do not sound like you do not listen to the answers☺

Q 28	Do you have residence permit or citizenship - legal papers - in a Schengen country? If yes - what country?	Norway	1
		Sweedeen	2
		Denmark	3
		Netherlands	4
		Germany	5
		UK	6
		Italy	7
		Spain	8
		France	9
		Other.....	10
		No	11
		NA	99
Q 29	How many times have you been in Norway, including this time?	_ _ times NA= 99	
Q 30	How long have you stayed in Norway this time?	_ _ days _ _ months _ _ years	
Q 31	How old are you?	Years:	_ _

Seksjon 5: The New Law

Q 32	Do you know if it is legal or illegal to sell sex in Norway today?	Certain it is legal	1
		Think it is legal	2
		Think it is illegal	3
		Certain it is illegal	4
		DKN	8
		NA	9
Q 33	Have you heard about the new law coming next year, that will make it illegal to buy sex in Norway?	Yes	1
		I think so	2
		No	3
		NA	9
Q 34	Is there anything else you would like to say about your job or the conditions for women in prostitution in Norway?? (Open answer)		

Ok, we are finished; these were all the questions I wanted to ask you. Thank you so much for your time, this is very important to us and of great help!

We might more information at another time, is it ok if we call you again if that is necessary? – If Yes, mark X on list.

Dette trenger dere ikke si hvis de ikke spør.

In of further questions later, I can give you a phone number where we can be reached. You can call Marianne Tveit at 22 08 86 79. It was very nice to talk to you

Mangfoldig marked

I november 2008 vedtok Stortinget å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Det nye forbudet er ment å redusere det norske prostitusjonsmarkedet ved å påvirke handlinger og holdninger. For å kunne vurdere om loven lever opp til politikernes ambisjoner, uten at den samtidig rammer prostituerte, er det viktig å skape kunnskap om situasjonen før loven trer i kraft. På bakgrunn av dette har Justis- og politidepartementet bestilt denne kartleggingen av prostitusjon i Norge. I denne rapporten beskriver og diskuterer Tveit og Skilbrei kjennetegn ved prostitusjonsmarkedet i Norge anno 2008 – prostitusjonens mangfold, omfang og organisering, samt hvordan livet i prostitusjonen oppleves for kvinner som selger seksuelle tjenester.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2008:43
ISBN 978-82-7422-653-1
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20085